

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

20.

NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK

III.

A NYITRAVIDÉKI PALÓC S A GYERGYÓI SZÉKELY
NYELVJÁRÁS.

IRTÁK

SZÜCS ISTVÁN ÉS GENCSY ISTVÁN

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVÖRBŐL.

BUDAPEST, 1905.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA.

Ára 1½ korona.

NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK

III.

IRTÁK

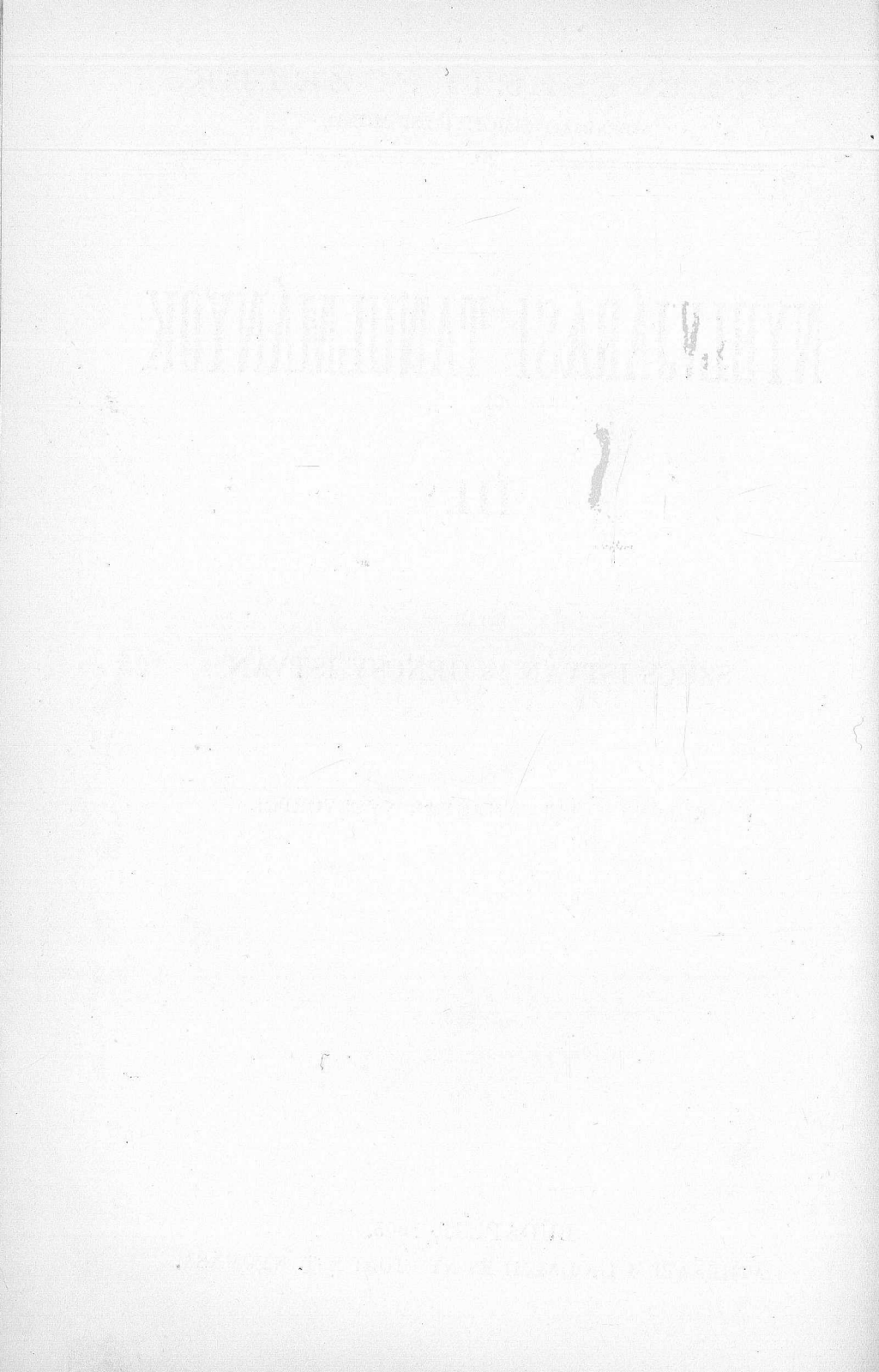
SZÜCS ISTVÁN ÉS GENCSY ISTVÁN

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVÖRBŐL.

BUDAPEST, 1905.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA.

A NYITRA-VIDÉKI PALÓC NYELVJÁRÁS.

Gerencsér, Csitár, Kolon, Zsére, Ghymes, Béd, Menyhe, Pográny, Geszthe, Nyitra-Bodok, Szalakúsz, Nyitra-Egerszeg, Vicsáp-Apáti, Vág-Királyfa, Tardoskedd (nyitra-megyei) és Lédec (bars-megyei) magyarajkú helységeekben szerzett személyes megfigyeléseimet adom ebben az ismertetésben.

Hangtan.

1. Magánhangzó-változások.

A nyitra-vidéki palóc nyelvjárás a zárt *ē*-ző nyelvjárásokhoz tartozik, mely a zárt *ē* helyett csak ritkán ejt *ō*-t. Legtöbbször ejtenek zárt *ē* helyett *ō*-t Vág-Királyfán. Némely helység a kétféle *ē*-t megkülönbözteti annyiban, hogy az oly szókban, melyekben régen a végső szótagban nyílt hosszú *ē* volt, az *é* hangból nem fejleszt kettős hangzót, hanem zárt *ē*-t ejt helyette: kéz, kevés, szekér, tehén, nehéz, kötél, kinyér, közép. Más helységeken ez a hang a zárt *é*-vel egybeesik, s ebből is *í* lesz vagy pedig kettős hangzót fejlesztenek belőle, leginkább *ie*-t; néhol azonban megmarad az *é*: kinyér, szekér. A régi zárt *é* helyett kevés kivétellel némely helyen *í*-t, máshol pedig *ie* kettőshangzót fejlesztettek. Nyílt hosszú *ē* csak összevonásnál vagy mássalhangzó kiesésekor hallható: *dē* (dél), *kéd*, *mék*, *kēt* (kellett).

Ami a kettőshangzókat illeti, jellemző ezen nyelvjárásra, hogy az *á*, *é*, *ē*, *ó* és *ō* alaphangok elé zártabb hangzót tesz. Kettőshangzókat azonban nem mindegyik helység fejlesztett.

Az *á*-ból kettőshangzót fejlesztettek a következő helységek: Kolon, Csitár, Tardoskedd, Geszthe, Ghymes, Zsére és Lédec. De a kettőshangzó már *ó*-ba is átmegy, s e helységek mind a kettőt használják ugyanazon szókban: *moás*, *hatoár*, *mingyoá*, *minoálunk*, *haloá* (halál), *csinoának*, *voár*, *annoák*, *vadoász*, *mamicskajoát*; de így is: *szóz*, *hatór*, *ispóny*, *mós*, *mór* vagy *mó* stb. Vicsáp-Apáti csak *ó*-t ejt.

Az *é*-ből *ie* vagy *ie* kettőshangzót fejlesztett: Béd, Menyhe és Pográny: *niéki*, *tiē* (tél), *keviēs*, *cseliéd*, *eltiérő*, *kiét*, *miég*. Hallani lehet ritkán *ē*-ből is *ie* vagy *eē* kettőshangzót: *keē* (kéd).

A zárt *ë*-ből *ie* kettőshangzót fejlesztett: Béd és Menyhe: szied, nyier, viész.

Az *ó*-ból és *ö*-ből *uo* és *üö* kettőshangzót fejlesztettek: Béd, Menyhe és Geszte: erüös, szüönök, elüö, idüöt, belüöle, körüö, juö, suö, zsiduö, uöt (volt), abbuö stb. Bédén *ö*-ből még *io* kettőshangzó is lesz: iök, lëvëgiö stb.

Menyhén azt is mondják *tanuöt* (tanult), *gyögyuöva*.

Megjegyzendő Vág-Királyfáról, hogy mivel az *l*-et, de más mássalhangzót is szeret a szó belsejében és végén elhagyni, a megmaradt magánhangzót lapos nyelvvel és kettős hangsúlylyal ejti, azért úgy tűnik fel, mintha kettőshangzót ejtene: beösö, eösö, tüüüö, hoö (hol), voónáá, háá (hát), pallérozzaa (pallérozva), kegyeemetek, zööd, taláász, mikoö, orvosságéé stb.

Az *á* helyett gyakran ejt ez a nyelvjárás rövid *ä*-t, különösen akkor, ha a következő szótagban *a* van: kapälla, osztángat, órája, marhája; de egyébkor is: határ, ámárë, kirá, adják. Csitár és Bodok az *al* szótag helyett az *l* kihagyása után *ó*-t mond: hajnöba, szóma; Zsére néha *oä*-t: szoámárë (szalmára); Vág-Királyfa csak az első szótagban: óma, szóma, ómárjom, (nyólás: nyavalyás).

Azon szavakban, melyekben az utolsó szótagban *a* van, az utolsó előtti szótagban pedig *á*, az utolsó szótag *a*-ja *o*-vá változik, de csak Ghymesen, Kolonban és Vág-Királyfán: hálo, árpo, hiábo, sárgo, pávo, Pálnok, látto, lábo stb. Vág-Királyfán azonban a szó belsejében is, tehát itt találjuk meg a legkövetkezetesebben: megáldonyi, házosság, szármozik, drágotátos, fájdolma stb.

Vág-Királyfán az *a*-ból *ä* lesz, ha a következő szótagban *á* van: ájánl, alálot, báráccság, bárázda, csálás, pállás, kám-rábo stb.

Jellemzi továbbá ezen nyelvjárást, hogy a szóvégi *ü*, *ü* helyett kedveli a nyiltabb *ó*, *ö* hangokat; tehát a főnevekben és melléknevekben; továbbá az *-ul ü* végzetű szókban az *l*-nek elhagyása után: gyüszö, gyüörö, bocsö, gyalö, színö, háborö, betö, tetö, tö, fésö; repö (repül), kerö, terö, burö, megö, körö, belö stb.

De megtaláljuk az *o*-t *u* és *ó*-t *ü* helyett más szavakban is úgy a szó belsejében, mint a szó végén: gyojtö, kokorica, otán, csönya, hös, szalotál, indötunk, ködös, májos, posztönyi, póka (pulyka).

Mint fentebb említettem, a zárt *é*-ből *í* lesz kevés kivétellel, hol kettőshangzót nem fejlesztettek belöle: ígís, fëdís, Zsire, píz, szegíny, virmes, fírj, ngy, egíssíg, bike, bika, dí, dícsír.

Ellenben az *é*-t megörizték némely helyen oly szókban, melyekben ma *í*-t ejtünk: készét, hasonlét, ásét, gyécsér, hénár, késér (söt papéros, cím) stb. Leginkább Gerencséren használatosak.

Zártabb hangzót ejtenek az egyesszámú tárgyesetben, a többes alanyesetben és tárgyesetben és a személyragos egyes és többes tárgyesetben: szivét, vadot, szemét, fakot, hitványok, kuno-

kot, holtakot, anyjokot, tyútkot, sárok, vadok, libáikat, vasot, magamot, magokot, ökököt, ökrököt, falok (falak).

A hangrend megzavarodására is találunk itt példákat és pedig annyiban, hogy mélyhangú szókból *ë* lép fel: vésárnap, nyékát, kárhozét, oszté (osztja), fogtë; Jóskë, csavërkodott, nyëvola, kalëp, malëcz, dërázs, olën, zëcskó, gyënta, hërkál, arëtó; továbbá ilyenek is vannak: azötë, miötta. [L. még alább *ü:u!*]

De viszont egyes magánhangzók illeszkednek is: hënëm (hanem); ëlig (alig), derékebb, átallanban (átellenben), odala (odale), hornyó (hernyó).

Találunk példát arra is, hogy magashangú szó mélyhangúvá, mélyhangú pedig magashangúvá változik minden jelentésváltozás nélkül: csek (csak), güröl (gurul), fergelődött (forgolódott).

Egyéb hangzóváltozások:

a > i: agyig, kilitka, lámpi, muti (mutasd).

a > o: vocsora, poroncsó, legjova, hoszon, bokter, harop, tavorj, kokas, hogymás, cudor, porhonyó.

á > i vagy *í*: bucsít, osztin.

ë > a: szegínység, da, sa. (Menyhe).

ë > i: szicska, liány, ëki.

é > ë, ö, ü: irték, prós, fül, szűrő.

i > ü: füzet, üttet (itt).

i > é: lényia, fenyét, agyég (addig).

i > ë: ëskola, më, mëöta, vëlág, vëlla, vërad, hëtvány, mënyët, gyënnye, néké, mënyistráló, palënka.

o > a: gyarsan, váras, lakadalom, zúgalóttak, farás, hagyatt, mastan, alaj, alló, barona, stb.

o > u: sunka, magus, buró (borul), gundó, humi, búha, gyúnni, bukor, bugár, bugla, bomú (bomol), ustor stb.

ö > ë: ësszë, sëtét, megcsëkkënt, këtény, gëriný.

ö > é: féve, fékënt, endrégyi, kötë.

ö > ü: kësübben, kú, ütët, belüle.

ö > ü: gyün, fűrünnyi.

ü — i: csicsek, ípilet, fristük, hives.

ü — u: teszunk, metszunk, vettuk. (Menyhe).

Szereti ez a nyelvjárás a szó első tagjában a rövid magánhangzót a hangsúlynál fogva hosszan ejteni: nyér, nyél (nyel), vét, véle, tész, távasz, múlat, vígyaz, lévén, bé, púha, nékem stb.

De viszont meg is rövidíti a hangzót, s ezt a sajátságot különösen Ghymesen találjuk: bacsí, tëmërdëk, pëlda, nëne, istálló, arpa, vall stb.

2. Mássalhangzó-változások.

Általában jellemző e nyelvjárásra, hogy a *t*, *d*, *n* hangokat *i* előtt mindig jésítik, de gyakran *ë* és *é* előtt is, sőt néha más hangok előtt is: 1. *i* előtt: gyivó, pegyig, gyicsér, érnýi, innýi, tyi, tyinó, szeretyik, fizetyi, testyi, gondókogyik, lagyikónyi, sárgó-

gyik. 2. *ë* és *é* előtt: hetyé, gyönyé, fizetnyék, aggyég, könye, gyécsér, mennyé, Mátyé, vetyés, tyéged, térgyel. 3. Más magánhangzók előtt: bútyor, tyűkör, minyó, színyó, ringatynyi, igyó.

Az is általános tulajdonság, hogy az *ly* helyett leginkább *l*-et ejtenek, bár néha *l* helyett meg *ly*-et, de Vág-Király mindig *l*-et ejt; míl, guzsál, hel, garábla, veszil, tapolfa, góla, heles, tíveleg, folik, tavali, homálidó. Gyakran *ly* helyett *ll*: illen, ollan, mellik, furullázott, billeg stb. — *l* helyett *ly*-et ejtenek: lyány, lyánka, kölly, fölyhó, fölyú, galyiba, (jány, jegíny, ójba). — Az *rl* és *lj* helyett mindig *ll*-et ejtenek, csak igen ritkán van *lj* helyett *llj*: gyalló, pallag, talló, vándolló, halla, hónall, hegyalla, tellesft, gondulla, vizsgalla, hasznalla, visellük, megghiányollák, üllön, illen (éljen), alloát (alját), derekall. — *lj* helyett *llj*: döggöllyön, hallya. Ebben az egy szóban: aljabb mindig megtartják a *j*-t, mert itt a *jabb* középfoknak a képzője; csak Bédén mondják: alyabb. — Réshang zárhanggá változik: *j—gy*: gyün, hagyigál; *v—b*: lebegő, manéber, másuba, bívát (vivát). — Zárhang lesz zárhanggá: *t—d*: bód; *k—g*: agacs, gurnyó, gurázi, Gubinyi, guba, grajcar, përgót (pörkölt); *g—k*: vájlok; *gy—g, d*: nígágó, igenyés, szígelli, dözzük; *p—t*: trobal; *t—p*: csupka; *k—p*: ropka; *d—g*: ügyvíg; *sz—c*: váncorog, bajúc, Cibérija, Cingellérhegy. — Réshang váltakozik réshanggal: *h—v*: juvász, rotvad; fuhar; *sz—z*: vadázó, csöz, epezd. — Zöngehangok is felváltják egymást: *n—ny*: megíny, ispóny, nyó, rokony, ártatlany, idegeny, ollany, katlany; *ny—n*: csunább, legín, Cétén, cigán, bizonos, ján; *ny—m*: torom; *m—ny*: vilánylik, citrony; *r—l*: mulár, szekuláció, Ámolszky (Zámorszky), leformátus; Rozária; *n—r*: firánc; mán; *l—n*: hun; honnal, pilész (penész); *n—m*: semki, ipsilom, vagyom; *ly—ny*: vőfíny.

Egyéb mássalhangzó-változások: szúfza, förnyeteg, berceng, meddzig, eddzig, üdzekedís, csizsma, sinor, bévül, hász (hát), Gecfalu (Gedfalu), uhorka, pacsikázhat, palacinka, reberenció, kilokszer, berzenbup, stb.

A mássalhangzók hasonulása igen gyakori; ez történhetik egy szón belül, vagy pedig a szóvégi mássalhangzó hasonul a másik szó kezdő mássalhangzójához: 1. hompóttá, szigellötte, melegennyi, ótt (volt), forgalónnak, ött (ölt), öll (öröl) stb. 2. vagygyisznó, újjó (úgy jó), evvót, em má, em mék (Bédén és Menyhén: ev mék), hal légyén, észszínó stb.

Gyakran ejtik egyszerűen a hosszú mássalhangzókat: agyig, vilánylik, főgyire, vérad, vid, had, miliom, üszöké, betegé. Viszont hosszú mássalhangzót ejtenek egyszerű helyett: belölle, eggyenlő, elősször, utánno, kitalállás, százassat, illet (élet), döllő, bódossak, lesszek, föllő, essők, illettyit (életét), hösset, falláho, menállunk.

A hangátvetésre is találunk példát: rospont, vájlok, gebri.

3. Magánhangzók és mássalhangzók elveszése.

Elvész gyakran egy-egy magánhangzó a szónak elejéről közepéből és a szó végéről: *a)* lefánt, lány, mőta, froság (forróság); *b)* szocilista, Zob[o]ron, szüntye, metsznyi, látszta, végzük; *c)* ha a szó magánhangzóval végződik *s* a következő szó magánhangzóval kezdődik: icak'is, báb'asszony, konyh'ajtó, hozz'állnak, h'onnan fú (ha onnan fú), bel'akad, bel'üllök, bel'jön; de egyébkor is: rettent, kilokszer, vón', lóher.

De nemcsak egyes magánhangzókat, hanem szótagokat is elhagynak: 1. Szóelején: üst (ezüst), 'tessék (dicsértessék), tok, tom, két (kellett), mők. 2. Szóbelsejében: káponka, obrissan (zoboriasan), kössicske (községecske), plébos (plébános), epetus (appetitus), nyolás (nyavalyás), bölle (belőle), rák (rájok). 3. A szóvégén: gyük, győ (jőjön), ho mégy (hova mégy), parok (parochia), bugyellar.

Összevonások: ésanyám, jóna (jó volna), szakatt vone (szakadt volna el), nagyságosucskám (nagyságos uracskám), láttak'őt (látta kend őt).

Mássalhangzók elveszése. *a)* Szóelejéről: *z*: Ámolszky, ücskő, ászló, álog, Obor; *h*: iszem, iszeny. Leggyakoribb a *v* elveszése, ha a megelőző szó mássalhangzón végződött; úgy 'agyunk (úgy vagyunk), alig 'eszik a lilegzetet, hun 'ótá, az 'ót itt, ihattam 'óna, vót 'alami, nem 'iszem, had'ozzam stb.

b) A szó belsejéből legtöbbször az *l*: ótár, bód, búha, ód, óvas, ínyi (élni), pokóba, indótunk, főü (felül). — *d*: Taroskedd, valóiak, peig, monhat; *g*: lealább; *gy*: kió, leen; *h*: kóróják (korholják); *j*: gyötötte, kuragattunk (kurjantgattunk), saru (sarjú); *ly*: oan; *n*: hajlog, ikább, múka, píz, kiöd, lefatyi gróf (elefánti); *t*: tarhat, kacsingat, kerbe, fordihassam, szánhatja; *v*: joadra, pitar.

c) Szóvégéről legtöbbször az *l* marad el; keresztű, aló, rosszó, fordó, bósó, nekő, asztaa, kanálló, talá, meté, beillené, tië, fi, szá, ké, járká, voónáá, êmek. — *ly*: lapá, fertá, Verebő, kiroá, tärkő, tängő, pörső; — *z* elmarad néha a hoz -hez -höz ragból: ménkőhő, templomho, tiéhő; *r* elmarad a kor ragból és az ért ragból is a *t*-vel együtt: mikó, akko, valamikó, azié, faé, szómáé, má, hama, aká; — *t* elmarad az ért ragból magánhangzón kezdődő szók előtt: azér is, miér aszt stb; továbbá: Gellér, meginy, egyenkin; *n*: va, házba'; *j*: moszá, gyüö (jőjj); *d*: maj. — Néha két mássalhangzó is elmarad: bósó (búsulj), mingyoá, muti, (mutasd). A mutató névmást mássalhangzón kezdődő szók előtt is használják *z*-vel: az végett, az helyett, az nekő, az körő. A névelőt viszont magánhangzón kezdődő szavak előtt is *z* nélkül használják: a üst, a illető, a étek, a uraság, a istálló, a erdőség, a ódal. — Egyéb példák: ho' 'an kië (hogy van kend), le ót kaszoáva (le volt kaszálva); me' aszonta (mert azt mondta).

4. Járulék magánhangzók és mássalhangzók.

1. Magánhangzók: ispita, istrázsa, ësstrázsa, iskátyula, cëvërna (cérna). (Járulékszóttagok: meginten, osztángat, osztíngat, talángat, ittet, ottat, mostad, lohogós (lógós), ugaronta, estente.)

2. Mássalhangzók: talánd, ottand, ahunt (ahol), itteng, oszteng, gajz, piarc, holányok (ulánusok), hámbár (ámbár), szölke, csolk, araszt, drojt, onnajd, gyöpjek (gyöpek).

A hiátus elkerülésére néha *j*, *h*, és *v*: sihettem, gyüvö (jójj), gyivó, mëjènk, tējèd, füvé (füért), márcilus, bárol úr, sokálig, példájol; de az egyes szavak között rendszeren a *j*-t használják: aká ja falóbó jis kihajtana; vígire pattantya ja csomót; aki jebbü jészik stb.

Alaktan.

1. A szótó.

Az *a*, *e*-re végződő névszók a ragok és képzők előtt a *tő* rövid hangzóját nem nyújtják meg: faé, búzaja, tisztaba, óraig, magarè, kaszaé, odaig, szerèncsèm, hazaig, gabonák, pincèje. Személyragos tók is rövidek maradnak: kedvéé, hoszaig, alaja, sógoraé, kazlába, árat (árát); az ilyenek, mint: határ, poár csak az alanyesetben maradnak röviden.

Számos szó végső hangzója az alanyesetben rövid *s* ragok vagy képzők előtt sem nyújtják meg: tehèn, kevés, szekèr, kötèl, közèp, kinyèr, toájèk stb; tovább képezve vagy ragozva: nehèzsíg, kevésbe, toájèka, szekèrkon, tehènt, kötèlkè.

Némely hosszú hangú tók oly ragok előtt rövidítik meg hangzójukat, melyek előtt a hangzó hosszú szokott maradni: hetyig, kezi mûka. Vannak viszont oly szótóvek, melyeknek oly ragok és képzők előtt is hosszú hangzójuk van, melyek előtt különben rövid hangzóknak kellene lenni: derékebb, kevésbe, kerèkre, nyárunk, orákó, tehényeken, tehénje; hétet (Egerszeg); de ezek nem fordulnak elő mindenütt.

Az igéknél is találunk hosszúhangzós *tő* helyett rövidhangzóst: latnyi, mesel, vígyaz, hasznal, vizsgalla; leginkább Tardoskedden fordul ez elő.

2. Szóképzés.

a) Névszóképzés.

Igen kedvelik a kicsinyítő főneveket és mellézneveket: cédulka, szègècskè (szöglet), kössicske, gyermecke, háláska, essőscke, útyika, kevéskè, kótyika, ilènkè, kamorka, gyerecke, mamicska, szípècskè.

Gyakran használ e nyelvjárás *ság-ség* képzős gyűjtő főnevet: dombság, tájság, tenyèrség (lapály), vélágság, rítsíg, majorság, földsíg, erdősíg, örömsíg, gyepsíg (legelő), lapság, trucaság, kár-

hozétság, birtokság. (De Vág-Királyfán az ilyenek nem szokásosak.) — Továbbá: úgy vót elegendőségünk, hévség, hamar-ságba stb.

As-és helyett *at-et*: kapállat, kerület, hordat, sorozat.

Szokatlan képzések: nyitvány, hallomány.

Melléknévi vagy birtokos jelzős kifejezés helyett szokatlan összetételeket használnak: szikföld, szemtekintet, homálidó (borus idő), siktenyírség, zivataridó, tisztességszó, zenebonaidó, vetyésidó, szeszital, pálinkaház (szeszfőzőház), harmadebéd, búfej, felpart, alvíg, erdőalj, édesanyacsecs.* Egyéb összetételek: szöllőtarka, tűzgép (gőzgép), oskoláskert (faiskola), üvegszem (szemüveg: Gerencsér), hívestartó (napernyő), kukukfanál (aranka), szegöl (négyeszegöl), leginférfiek (legények), szöllőfej (fürt), urabácsi (urambátyám: Pográny), kunyhóház.

Képzős szó helyett összetételt használ: tagosztás (tagosítás), mezőplacc. Összetett szó helyett is találunk képzős szót: dögség (dögvész) és ezt a szokatlan képzést Vág-Királyfán: rongyás (rongyszedő).

A melléknévképzők közül *s*, *os* képző: úrdolgas (úrbéres), megáhatós, punktumos, ágyús (tüzérkatona), lohogós (lógós), barátos, diplomos. Néha feleslegesen alkalmazzák: zsványos, kettesforintos, szaporos, szabados, felsős, vonós marha, laposos; szegínyletes (Csítár) és szegínytetes (Menyhe) nyilván analógia terméke. A kombinált képzés egy példája: hibányos (Ghymes), hiányos és hibásból.

A főnév fokozására is találunk példát: gazdább, falatabb, hüvössébb; pl. Ma hüvössébb az idő (Kolon).

A főnévi igenév *ni* képzője *nyi* és *nya* alakban fordul elő: innyi, innya, nyitnya, tunnya, irnya, ennya, sírnya; néha kötőhangzóval: érenyi, látanyi.

b) Igeképzés.

Számtalan ige képeznek gyakorító képzővel: csípölget, várogat, szétrepegeti (tépi), kezdeget, halogat (hall), lebeszéget (elbeszél), ismergetem; hasogál, fulogál, bajjalónnyi (bajlódni) stb.; hálál (hál), ijesztél (szokott ijeszteni), járál, szógálál, szedél, sétalál ebédélél, levél (szokott lenni), flaszterál, hordalunk vagy hordolunk; döföl (döf), futos; kérdez (kér), szétkapoz (kapkod); kínálkodnak (kinálnak), adakogyik, hordozkogyik, kereskegyik (keres); hajkozzuk, adakoznyi.

Az aluszik igének műveltetője Tardoskedden: alít, Menyhén: alut. Lédeczen kihányat helyett mondják: kihánytat; szokatlan képzés: legyalázt.

Visszaható igéket képeznek: 1. A kölcsönösség kifejezésére: változkodnak, ölekednek (civódnak). 2. Ha püztán a cselekvést akarják kiemelni: kéredzik (kér), rendeskegyik (intéz), vígezke-

* A jelzős összetétel első tagja helyett, ha ez főnév, szeret főnévből képezett melléknévet vagy igenevet használni: terhes vonat, papi szerintyi (papforma), keresztelő név, vízihordó puttony, testyi ruha (fehérmű).

dünk (végzünk), szíveskegyik (szívesen ad), örözkögyik (legel), lefórázkonnyi, zöldelkegyik (zöld színben van). 3. Hogy az ige reflexiv voltát feltüntessék: oltalmazkonnyi (óvni magát), kivesekegyik (kivesz), elosztókogyik (feloszlik), kosztírozkonnak, kinozkogyik (kinlódik), eleméskedett (meghalt). Szokatlan képzés: szedkőnnyi (összeszedelözködni).

A képzőket néha felcserélik: *öd -öd, -kez* helyett *kod -ked -köd*: felekennyi, csavarkogyik, keverkegyik, fizetkőgyik, emlékegyik, zavarkogyik; *koz -öz*: váltózik; *z -öd*: fogamogyik; *ked -köz*: emelkőzik.

A denominális igeeképzők közül gyakran *öd -öd* és *kod az ul -ül* helyett: sárgógyik, megtisztókogyik, görbődnek, megsimógyik, meggazdákogyik (meggazdagodik), megjóvónnak, ritkódnak, nősogyik. Továbbá: *ed -ül*: megveresül; megkékedik; *ol -oz*: számoz; szándékol, borsol.

A képző el is maradhat: lesóványik (Egerszeg); szokatlan képzés: meghiányol (hiányosnak talál), megócsít (olcsóvá tesz).

Érik és száll igéknek ilyen alakjuk van a 3. személyben: *éred, szállad*, tehát a kezdő igék alakját veszik fel.

Az igeekötőket gyakran felcserélik: meglegelték, kivizsgányi, megsérálják magokat, beelígennyi, megfuvákogyik (fel), bead (fel), éfizetyi (ki), befojtották a tüzet, bealkódott (meg), fölmontam (le), besoroz (elsorol), megfér (el), kiényi (meg), rosszó szabja el a törviny, lebeszéget (elbeszél) stb.

3. Ragozás.

a) Névragozás.

Az egyesszámú tárgyesetben gyakran felesleges kötőhangzót találunk: ugarat, guzsalat, árokat, olanat, töviset, fogasat; különösen az *s* végű szókéban: hatossat, százassat, plébánossat, béresset stb. Viszont: tehént, kevest, rozst, rosszt; de ez nem általános sajáttság.

A birtokos személyragozásban *a, e* helyett *ja-je* személyragot tesznek a birtokszóhoz Kolonban, Csitáron, Zsérén, Gesztén, Menyhén és Egerszegen: birtokja, vesztje, nyúlja, íletje, vagyomját, becsöletje, tehénje, hivatalja stb. (Zsérén és Menyhén a *ja-je* néha nem illeszkedik: határje, nekija; de csak ritkán hallható; a többesben is hallottam egyszer: kalapjeik.) Viszont a *ja-je* helyett is hallható ritkán *a, e*: földje, kertje. — Felesleges személyraggal: tisztájára (tisztára). Béden *övé* helyett azt mondják: *ője*; pl. *ője* mellett.

Unk-ünk helyett *onk-önk-ink*: rajtonk, földink, bennök. *Uk-ük* h. *ok-ök-ek-ik*-et kedvelik: társok, bőrök, közöttök, szájokot, velik, talajig (talajik), eszik, fizetések, velek, mellettek, elibek, pizek, segítségök, kirísék, bennök, helyükbe; semmijek, ipjokval, tollujok, birójok, szamarkajök.

Néha *ai, i* helyett *jai-jei*: marhájai, rokonjai. Néha elma-

rad a *jai-jei*, *ai-ei*-ből az *a*, *e* magánhangzó: bocskorjikot, galambjit, mejénk (mieink), haragosi, főgyyi (földjei).

A több birtokhoz odateszik a felesleges többes képzőt: fogaimak, az ő lovaik, kéték libáikat. Ha a birtokos több, akkor az egyesszámú birtokon is megjelölik a több birtokost: a kacsák himjök, kéték kenderjek, magok szükségekre.

Pogrányban, Csitáron, Menyhén és Gerencséren hallottam, hogy az egyes 3. személyű birtokos személyragot elhagyják a birtokról: a király reverenciába, az ő királynak, mi ok lehet neki, igenességbe annak (annak irányában: Gerencsér).*

A helyhatározói ragok közül a *-be* rag nem illeszkedik Szalakúszon: Nyitrábe, Szalakószbe tartozik. Tardoskedden egy szóban hallottam: hiábe. Különben ezt a ragot használják *ra-re* helyett is: Nyitrábe, Gerencsérbe (Zsérébe vótam).

A helyhatározói *-on* ragot egyszer hallottam Menyhén illeszkedés nélkül: szekérkon; az állapothatározó és módhatározó *n* rag számnevekhez és főnevekhez gyakran zártabb kötőhangzóval járul: haton, húszon, ötön, aláson, kiét páron.

A *nál-nél* rag nem illeszkedik néha Kolonban, Egerszegen, Ghymesen és Béden: testviremnál, azokné, mindegyikná, határnél. A végső mássalhangzót néha el is hagyja. Menyhén egy szóban a *nál-t* rövid hangzóval is hallottam: *bányánya* (bányánál). Erdőnö (erdőnél: Bodok).

A *-t* helyrag is megvan Csitáron, Bodokon, Vicsápon és Béden: Kolont, Cétent, Szomort.

A *ról -ról,ból -ből, től -től* ragokban a nyiltabb magánhangzót többnyire megtartják, s az *l-t* néha el is hagyják; de Tardoskedden, Kolonban, Egerszegen, Lédecen, Ghymesen és Menyhén zártabb hangzóval is ejtik: ritbű, abbű, szómátú, mástul, arű. — Pogrányban és Tardoskedden a *től* rag *tél* és *tél* alakban is dívik: télünk, rég időtē.

A *ra* rag *rē* alakban, tehát zártabb hangzóval használatos, kivéve Pográny és Tardoskedd helységeket: annyirē, hatoárrē, magarē, paptokrē, vadoászatrē, árē stb. De Egerszegen, Lédecen, Bodokon és Vicsápon a *ra* is használatos.

A *hoz -hez -höz* többnyire így: firjhō, beteghē, ahho, kiráho, emberhō, úrho, stb. Menyhén egy szót hallottam, melyben nem illeszkedett: *semkihoz*.

A *val -vel* rag végső mássalhangzója majd elvesz, majd pedig megmarad; *v-je* csak ritkán hasonló a megelőző mássalhangzóhoz: szekérvē, másvā, tejevē, egyvel, libákval, ijje, sokkal. Menyhén nem illeszkedik: sokkal, szekérral; ugyancsak itt a *val-t* zártabb hangzóval is ejtik: karokkol, avvol, csákányvol, marhákcol. Ghymesen *velök* helyett azt mondják: ökkē.

A *-vá vé* rag Gesztén, Menyhén, Pogrányban, Ghymesen

* A *nek* rag személyragozva: nékem, néked, nekíe vagy nekíje, nekönk, nekētēk, nekíek vagy nekíjēk.

és Zsérén mélyhangú tőkhöz is *é* hangzóval járul; Menyhén és Ghymesen kivetik a *v-t*, s helyében *j-t* ejtenek: olyanné marad, arannyé válik, sójé vána, vízjé válik, pelvaé stb.

Az *-ul üt-t* rendesen nyiltabb hangzóval ejtik: körő, belő aló, rosszó, példájól, hátó, emlékö; mint látjuk, az *l-t* néha el is hagyják. Menyhén *el, él* alakban is előfordul: *kívelrőt, magyarul.*

A *-stul stül* inkább nyiltabb hangzóval fordul elő, s az *l-et* néha elveti: bölcsöstől, mindenestől, lovastól. Menyhén zsákostul helyett: *zsákval ésszē.*

A *-nak nek* raggal hallottam egy-egy szót Gesztén és Menyhén különös illeszkedéssel: ömbérnak, gazdajanék. Menyhén a teljesebb alak is előfordul: hála Istennek.

Az *-ig* rag Gesztén, Bodokon, Lédecen és Zsérén inkább *ég* alakban: darabég, aggyég, keveség.

Az *-ért* ragból rendesen elhagyják a *t-t*, az *r-et* is csak magánhangzó előtt tartják meg: az italé tönkrē ment, azér és, fűvé, pipaé, herei mēnek, ruháé stb. Néha rövid hangzóval is hallható: azēr.

Az időhatározó ragok közül: a *-szēr* rag nem illeszkedik Tardoskedd, Vicsáp, Egerszeg és Vág-Királyfa helységek kivételével: másszēr, sokszēr, hatszēr. Zsérén másodszer helyett másogyikszēr-t, Csitáron pedig másszēr-t mondanak. A *-kor* ragból legtöbbször elvesz az *r*, s a hangzó rövid marad. (Tardoskedden, Egerszegen és Vicsápon: óráko, hosszú á-val.)

A *-nott, nőt, ni, nő* különleges palóc névragok csak ritkán hallhatók, s nem minden helységben: pékesnött (péknél: Geren-csér), mesternött, kocsmárosnott (mesternél: Menyhe), papnyi mēk (paphoz megyek: Pográny). A *nól* vagy *nul* ragot sehol sem halottam.

Az állapothatározó *-va ve* Tardoskedden, Menyhén, Geren-cséren, Pogrányban *-val vel* hasonulással: fizettel, törőddel, dönttel dővel, felvével, fúval, tével. Néha nem hasonul a *v*: vegyítvel, állítval, éredvel. — Csak ritkán használják a *-va ve* alakot *l* nélkül: hulla, szórra, kínozza, illetve, faszterálva. — Vág-Királyfán a magánhangzót kettős hangsúlylyal ejtik: pallérozzaá, melegíteé, sózzaá, addaá, kantározzaá.

b) Igeragozás.

Jellemző, hogy az egytagú igék a befejezett cselekvés egyes 3. személyében hangzót vesznek fel: folott, megölott, beiorott, forott, nyerett, csalott; de néha a kéttagúak is: foganott, csavarott. — A *t-végű* egytagú igék a befejezett cselekvést összevonva ragozzák: nyittam, nyittál, nyitt, süttünk, futtatok, futtak. — Az *észik* és *iszik* ige az egyes 3. személyben: *étt, itt*; de Vicsápon hallottam: még ma nem ivottunk. — A *sí, rí* ige a befejezett cselekvés egyes 3. személyében megtartja a *v-t*: sívott, rívott; különben *sí* ige a *v-t* más alakban is megőrzi: sív, sívnak. — A *lével* gyakorító ige a befejezett cselekvés egyes 3. sze-

mélyét így képezi Bodokon: livitt, Lédecen pedig: livétt (szokott lenni); máshol nem hallottam.

A *-juk jük* igerag *j*-je és a vele képezett mássalhangzó csoport különféle rövidítéseket szenved: szövük, biruk, kötyük, szokuk, agyuk, horhatyuk, akaruk, vetyük, tugyuk, ótyuk, vészük, hozuk stb.; az *l*-végű igékből: próbálluk, hasznalla, igazolla, visellük, sajnálluk, tolla, üllön, hallák; csak ritkán: hallya, hallyák, dögölyön, vagy: próbáluk, gépelük.

Menyhén a tárgyas ragozás egyes 3. személyében elhagyják néha a *j*-t: osztte, agye (osztja, adja); *s* a többesben: fordítik.

Elmarad a *j* a felszólító mód egyes 2. személyében: voár te, kerő ide, ne bósó, ebidüő.

A felszólító mód egyes 2. személyéhez a parancsolásban Gerencséren, Csitáron, Menyhén és Kolonban *-sza* szótagot függesztenek: mutassza, viddsza, addsza.

Az *ít*-végű igéket a fölszólító módban így ragozzák: taníj, házasej, megsegíjen, bucsidd, tanídd; a *-hat het* képző előtt a *t* kiesik: fordíhassam, nem segíhetünk.

Az *ikes* és *iktelen* igék ragozása között nem tesznek különbséget; az *ikes* igéket még a jelentőmód jelen idejének egyes 3. személyében is néha *ik* nélkül mondják a vicsáp-apátiaiak: alusz, ész, szület, szok, tartoz, átmász, letyúsz (lecsúszik), hibáz (hiányzik); Kolonban és Menyhén *esik* helyett *ës*-t mondanak. Még a közhasználatú: dicsértessék és gyűjjék kéd helyett is legtöbbször az *iktelen* alakot mondják: gyécsértessen (Gerencsér), gyön kéd (Ghymes).

Az *-unk ün*k rag helyett ritkán *-onk ön*k-öt mondanak: tudonk, veszönk; *ük* helyett néha *ök*-öt: vegyök.

Némely helységben a befejezett cselekvés egyesszámú alakjaiban zártabb kötőhangzó van: taloátom, láttom, láttod, látto.

A *kell* helyett: *ké, kő, köl* és *kölly* alakokat, *kellett* helyett összevonással *kêt, kellene* helyett néha *kőne* alakot mondanak.

A *tud* ige első személyét összevont alakban használják: *tom* és *tok*.

Mondattan.

Feltünőbb mondattani sajátságok:

Egyes szám helyett többes szám és viszont: kénytelen vagyunk, lakadalom kerőt a három testvireknek, akármennyiknek (akárhánynak).

Melléknév helyett főnevet használnak: csupa vizek lettek, kikelet tavasz, nagy a hidegség.

Határozó helyett melléknév fordul elő: nágy goromba, nagy módos (igen gazdag), nagy könnyő, nagy borzasztó.

Határozó szó helyett névszó áll: úgy vót elegendőségünk (úgy volt elég); teljesíggel tisztajára (egészen); elígség vót (elég); mindensígg baj (mindenképpen); semmit se lehet rajta kifognyi

(semmikép); ha az vónának (ha úgy); hazába' vagyunk (otthon); hamárságba, legjobb íjjel (igen későn).

Jelző helyett határozó fordul elő: mástul felire (tulsó oldalra *); íjjel évadán (éjnek idején).

Dologra is az ő névmás tárgyesetét használják, különösen Vicsápon és Egerszegen: fogom őt kapányi, moszaj őt bevetnyi.

Középfok mellett *-nál nél* helyett *-bólből* és *-tól től* ragot alkalmaznak: abbú rosszabb, magyartú huncutabb nincs; szómátú rövidebb, pelvátú hosszabb.

Tárgyas ragozást használnak néha tárgyatlan ragozás helyett: a mennyit szive szeretyi; nem szeretyi nagyon sokat; ne síj-játok; különösen akkor fordul elő ez a sajátság, ha a tárgy főnévi igenév: kedveli mennyi, szeretyik dógoznyi, szokták járnai, elkezdi furulláznyi, szerette kint sétányi. — Tárgyatlan ragozás van tárgyas helyett: azt nem fogunk megtunnyi, hagygon csak rá; ne tuggyak, hova visznek; itt vóna a borocskát.

Gyakran használnak intranszitiv ige helyett tárgyas kifejezést, visszaható névmással: tettek egy mulatságot (mulattak); hogy fogja magát mutatnyi az idő (milyen lesz); magát erőszakosította (erőlködik); eljátszották magokat (eljátszadoztak); hozzávette magát (hozzászokott); kivették magokat (kirándultak); feladta magát a fű (sűrűn kinőtt).

Előfordul gyakran, hogy az igenév tárgyának ragja elmarad: parancsa moszaj megétnnyi; kenyérke magoknak keresnyi; moszaj egy ember hínyi stb.

Felszólító mód helyett jelentő mód áll s viszont: hát má mit csinálunk? ideje, hogy belekezdünk; — apám a rozstot arassa; azt nem mondhassa.

Szeretik a tárgyi és alanyi mellékmondatokban a *hogy* kötőszót elhagyni: Tartom annak lennyi; nem méltó hozzá tennyi (nem méltó, hogy vele összehasonlítsam); sajnátad tőle megennyi (hogy megegye).

Találunk példát a mondat szerkezet kombinálására is: sokba kóstá, nem tud hozzá, lovát fogja vigáznyi, arról nem segíhetünk, Kálazi báró alá vótunk (K. b. alatt voltunk × K. b. alá tartoztunk), kérje rajta, nem sokat hajtottak véle (nem s. h. rá × nem s. törődtek véle) stb.

A kötőszókra nézve megjegyzendő, hogy a *sem* helyett *nem-is*, *is-nem*, *se-nem* dívik: nem tudom én is; nem segíhet ő is; nem hatta útet apja is rosszba; nem fokta nekié a kantárját is; ott is nem lehet; arra is nem igen jó; egy gyorsvonat se nem áll még itt. — A *nincs* ige mellett *sem* helyett *is-t* használnak: nincs egy csépp bor is; nincsen az is messze; nincs egy gazdának is bora; annak is nincs; nincs egy éve is. — Néha *sem* mellett még a *nem* áll: a munkás embernek sem nem használ.

A szórendre azt az eltérést találjuk, hogy az *é* kérdőszót,

* Talán a. m. más túl-felére. — A szerk.

ha az igén kívül más mondatrész is van a mondatban, sohasem az igéhez függesztik: szót-e fogad; jó-e lesz; oda-e mehet. Ha pedig az igének van igekötője, akkor az igekötőhöz járul: meg-*é* sül; el-*é* fogyott; el-*é* mennék. Egerszegen *i*-nek is ejtik: kell-*i*?

Pogrányban az *ám* indulatszót a főnév után teszik: a kirá *ám* mongya; én *ám* tipeg elvännülék.

Legtöbb eltérést találunk a köznyelvtől a határozók használatában.

Példák: nem áll kötelessigemből (ben); miből is áll a dolog; minden esztendőn, egy éven; az utósó órajára aszt monta; a maga kinyeribe *é*hässen *é*légét; semmibé *sé* jó sok; hallományba hallottam; igyá *kézembé'*; nyuktalan abba (attól); ha rajtunk függne; tisztába' tartya (tisztán); már végibe' van; órba váglak, agyba-ütnyi; füzfáktól túl; templomná túl; pízó (pénzül, azaz pénzzel) füzet; nem nízhettem a szemémrë, géprë csípő; lovakon nyomtattyák; nem gondó a templomrú; türlichembe' vót; kamorára viszik az adót; miértünk droága (minekünk); azon káromkogyik; abbú mondom (azért), abbú jó, abbó mégtiltanyi; abbú nincsen panas; lész valami szüksig abbú; szembévaló; annyihoz mént a dolog (annyira); nincsen hozzá gandom; nincsen abba semmi köze; a pincének sétányi mént (a pincéhez); néhiz egíssigrë gyünni (egészséghez jutni); lóvá lë kő szányi (a lóról); őszintén mondom magamra (magamról); sëmmirë tettë (semmivé).

Találunk példát arra is, hogy a tárgy helyett határozót használnak: valamire kérdeznyi, kérdészem rá, fölmondtam mindenről, tanulni kell azon.

Néha névutós határozó áll ragos határozó helyett: beszéd közbe jöttek (beszédbe elegyedtek); pízë átal vészü mäg; hëtëd hét ország ellen szóló lakadalom; mi után panaszkodott. Viszont áll ragos határozó is névutós helyett: az italé tönkre mént; egy hétyig *é*lvégezzük; vízhez szomjazunk (víz mellett).

Gyakran elmarad a névutós határozóból a névutó: rég idöte' (időtől fogva); nigy naptó mongyuk (négy nap óta).

Személyes ige vagy melléknévi állítmány helyett kedvelik a *-va ve*-féle szerkezetet a *van* igével kapcsolatban: lesz fizëttël, el van állítval, egy évet vótak párosolva, *é* vannak zabólva, *é* van görbödve, *é* van ügyesítvë, mäg vagyunk maradvá, nincs bëslégëdve.

Jelentéstaniak: a *tyúkmony* általában tojás; így van fűrj-, pulyka-, kacsá-tyúkmony. A *jószág* szón a gabonát értik.

Példák a népetimológiára: Csitáron a Nyitrán levő Sindulka forrást sindeles kútnak híják; Menyhén a rizskását rézkásá-nak; Gerencséri Balassa-Gyarmatot Balázs-Gyarmat-nak; Pogrányban a rezidenciát reverenciának; Ghymesen a filloxerát cirokfële-nek, a klastromot kalastorom-nak; Zséren a velocipédet magacipellő-nek és magacipel-nek nevezik.

TÁJSZÓK.

Gerencsér.

mégtakarnyi : megtartani.
 hiába : ingyen.
 gurnyó : kunyhó.
 nyakalupa : nyakszirtje.
 kikövetnyi : eltemetni.
 üst : ezüst.
 garábla : gereblye.
 megszületnyi : megszülni.
 fogalmazás : gondolkozás.
 érésztenyi : átengedni.
 élérésztenyi : eladni.
 mészter : kántor.
 zsolttáros : előénekes.
 émasinyáznai : elcsépelni.
 főcéhőnyi : felavatni.
 kice : fedőszúp.
 kérésztélőnév : keresztnév.
 érövögyik : szétfoszlik.
 szaporosonnyi : szaporodni.
 üvegszém : szemüveg.
 figyelmez : figyel.
 cibélés : civil, komót.
 szembevaló : szemrevaló.
 sajné-forint : schein-forint.
 kunyhóház : kunyhó.
 pízfordítás : pénzváltás.
 körtvély : körte.
 harmadebéd : oszonna.
 vérétlőnyi, lábicskőnyi : markot
 hatvankonnyi : hencegni. [verní.
 oszténg : azután.
 bojzeng : bodza.
 szuszmancs : szuszogó.
 écilnyi : rácélozni.
 étréffőnyi : eltalálni.

csivaj : zshivaj.
 csivatónyi : lármázni.
 koca : törvénytelen gyermek.
 kaca : gyermekruha
 gula : lapda.
 klavér : kintorna.
 törökmuzsika : harmonika.
 kukris : törpe.
 policajt : elzüllött.
 lapatyika : lepke.
 lapatyír : denevér.
 papmacska : hernyó.
 spór : takarékpénztár.
 vécserég : szítal az eső.
 szórkészkenyő : gyapjúkendő.
 szlivorium : szilvorium.
 szövet : szövetkezet.

Csitár.

mētényi : elvágni.
 béabornyi : bereteszelni.
 bibik : fáj.
 oszténgat : azután.
 cēverna : cérna.
 hodi : búcsú.
 ződentyibe : zölden.
 majhama : majdnem.
 güröl : gurul.
 szoba : padlás.
 csépkeforma : úriféle.
 lagyikőnyi : csolnakázni.
 dudu : öregapa.
 mányi : öreganya.
 passzol : jól esik.
 pocik : egér.
 érövögyik : elhervad.
 olankor : néha.

vërdung: negyedliter, negyedkiló.
 székuláció: biztosítás.
 gondókögyik: gondoskodik.
 kas: kosár.
 papi szërintyi: papforma.
 útetmény: kapásnövény.
 asztri: eresz.
 káré: talyiga.
 vërésbors: paprika.
 ésszefrëcsónyi: befecskenkezdni.
 burg: királyi palota.
 az idő sorsa: az idő sora.
 éligsig: elég.
 kice: fedőzsúp.
 éfelekëttem: megfeledkeztem.
 bëélégënnyi: megelégedni.
 verbungónyi: verbungot jární.
 eltörödött: elmúlt.
 ërdókaráj: erdőszéle.
 szilas: szöllő.
 égyvígbe: egymásmëhëtt.
 szilokszër: fillokszera.
 ígis: tűzvész.
 szavazat: választás.
 prosicó: körmenet.
 szëginytetës: szegényes.
 pupácska: guba [ruha? tészta?
 bogárbáb? *A szerk.*]
 giflyi, csipëret: csipetke tészta.
 szapu: mérő.
 éfognyi: körülvenni.
 beannyi: feljelenteni.

Kolon.

sommás: sok, nagy.
 mëgölött: kárt tett.
 agacsfa: akácsfa.
 éligazít: elutasít.
 bitangló: prédáló.
 osztangat, osztíngat: azután.
 srót: ferdén.
 rospont: előfogat.
 idővel: korán.
 cëvërna: cërna.
 szöllőbarka: virágzó szöllőfürt.
 tájság: tájék.
 vonósmarha: igásmarha.
 mëgkövetnyi: felszólítani.

futra: takarmány.
 kasztron: főzőedény.
 síktenyërség: síkság, lapály.
 kihompotta: kijelölte.
 nyitványos: irtványos.
 harapás: darabka.
 écsüllög, éküllög: elhuzódik.
 mënnyihány: néhány.
 cicër: borsó.
 éhën: igen.
 bevállanyi: meghívni, befogadni.
 megfuvákogyik, megfuhászkogyik:
 mart: mert. [felpuffad.
 dudu: öregapa.
 mányi: öreganya.
 rëndél: szerez.
 fertig: készen.
 keletkëzés: szárazmazás.

Pográny.

kótyika: forrás.
 bealkunnyi: megalkudni.
 kiskoró: nem házas.
 kosztyiroznyi: eltartani.
 revërencia, rezërencia: rezidencia.
 urabácsi: urambátyám.
 beëlégënnyi: megelégedni.
 igen mingyá: hamar.
 lëhënyi: szentséget imádni.
 sajtár: zsoldár.
 élemëszkënnyi: meghalni.
 kopëc: rakás.
 lëdógoznyi: levágni.
 mëgszavaznyi: kiválasztani.
 dudu: mulatság.
 hodi: búcsú.
 éllőnyi: elválasztani.
 literës: korcsmáros.
 szakványos: részes.
 rajtáronyi: tisztítani (gabonát.)
 valaha időben: egykor.
 kënszënyëznyi: szénkénegezni.
 mëgmásónyi: elhagyni.
 sóhajkonnyi: bankódni.
 éligazítányi: elküldeni.
 këcsëge: köcsög.
 szövet: szövetkezet.
 szëtrëpëgetnyi: szëttépni.

émesényi : elbeszélgetni.
boronátatnyi : lófarkon hurcolni.
üvegés : borkimérő.
léiratnyi : lefényképeztetni.
kiváncsi : kívánság.

Béd.

lápa : lapály.
megáhatós : meglehető.
cupka : ágsomó.
komizáció : tagosítás.
inhóber : tulajdonos.
módos : gazdag.
fédís : tető.
élsoroz : besoroz.
tagosztás : tagosítás.
magát kivénnyi : kirándulni.
péncér : penecílus.
árolló : áru.

Zsére.

makk : tölgyfa.
trafál : talál.
magacipellő, magacipel : velocipéd.
hiába : ingyen.
nyestényi : nyesni.
sorozat : sorozás.
vadfa : erdei fa.
kolédányi : házat szentelni.
ésténte : estvélig.
grádos : fokos.
porció : adó.
fakadás : forrás.
ghë : igen.
majhama : majdnem.
báhanem : alighanem.
takarnyi : gyűjteni.
hívéstartó : napernyő.
erőszakosít : erőltet.
lévágnyi : rászedni.
légfékint : leginkább.

Menyhe.

sívnyi : sivitani.
szög : szeglet.
édógoznyi : megcsinálni.
sanyarít : büntet.
përmokszéra : fillokszéra.

putros : vastag.
szuszák : kis magtár.
pirosít : virít.
lëforrázkodott : lesült.
ellëttye vminek : fiatalja vminek.
szöllő ellëttye : fiatal szöllő.
köpöce : mérték a molnároknál.
hidosó : vőfély.
tragyíroznyi : simítani.
szërha : a ház csúcsa.
cseljéd : cseléd.
karabuzava : felfúvódott szilva.
cukk : sor.
gyapor : gyökér.
ahol mellől : a honnan.
borfa : szöllővessző.
agács : akácfa.
tarolyás : hernyós.
bőjtyi szalonna : retek.
szível, szévë : szét.
szétkögyik : összeszedelőzködik.
moszájítanyi : ösztönözni.
félpart : meredek út.
lotyó : ital.
ippop : épen.
ótalmaszkonnyi : félni.
úrdolgas : úrbéres.
szétkoncolnyi : felkoncolni.
lëbeszëgetnyi : elbeszélni.
mëgbeszënyi : elbeszélni.
përény : karima.
gát : árnyék.
káré : talyiga.
épít : szerez.
ëngëdelmës : enyhe.
torcs : fatuskó.
ëlfoglalnï : meghínyi.
mëgtër : elfér.
alabor : kerékkötő.
szabados : legényember.
cigánfilegïn : cigánylegény.
csëppëntës : csepp.
látó : látogató.
pappaca : hernyó.
szëgïnyletës : szegény.
törvinykegyik : perlekedik.
befogócska : marha.
szómondás : közmondás.

építés : épület.
 jövője : jövédeme.
 tűzgép : gőzgép.
 gépli : kézi cséplőgép.
 aljabb : alantabb.
 megíbrengeni : felfrissülni.
 összefelel : összevesz.
 összecsap : összevesz.
 homola : rakás.
 hamarságba' : hamar.

Lédec.

szível : széllyel.
 aljadzanyi : almozni.
 csinájoz : lármáz.
 agaca : akácfa.
 savanyó : bableves.
 gajszt : szesz.
 ölmúlik : kipusztul.
 gatyalina : lucerna.
 zsigár : silány, sovány.
 kussog : szundikál.
 gyépsig : legelő.
 paléta : főző engedély.
 derik : jókora.
 alsó szél : déli szél.
 felső szél : északi szél.
 mékkóstányi : megkóstolni.
 valamely : némely.
 megyszéntsít : megerősít.
 nagy módos : gazdag.
 lápa : lapály.
 tenyír : síkság.
 lemond, léköszön : kipusztul.
 arányunkba' : velünk szemben.
 papja : legfelső kéréje a keresztnek.
 éválasztanyi : különbséget tenni.
 pillancs : mécs.
 furt : folyton.

Ghymes.

szílvé : széllyel.
 ügyeskégyik : iparkodik.
 ica kóáznai : hálai.
 hiába : ingyen.
 sziveskégyik : szivesen ad
 csirka : csira.
 vélágít : kilátszik.

zákányos : agyagos.
 tínok : karó.
 vírmésség : nedvesség.
 cséntérég : sínlik.
 cirokféle : fillokszéra.
 ápolit : ültet.
 éhasonlik : elválík.
 cövérna : cérna.
 tar : tarló.
 agacsfa : akácfa.
 gyapar : gyökér.
 régáloz : rigolíroz.
 magaszerintyi : magánzó.
 borfa : fenyőfa.
 áhatós : meglehető.
 bazsantos : fáciános.
 kacúr : kandúr.
 félpart : felfelé.
 mérévig : merő, csupa.
 kukukfanál : aranka.
 kordé : pazarló.
 megsacoltat : megbecsültet.
 gyük : gyökér.
 húzató : meredek.
 brindulnyi : repülni.
 hibányos : hibás.
 brúgott : dörgött.
 pillancs : lepke.
 Cingéllérhégy : Szent-Gellérthegy.

Geszte.

összeszónyi : összebeszélai.
 dupla : kiváló.
 ötözö : ruha.
 nyaláb : kéz.
 testyiruha : fehérenemű.
 pacsikáz : packáz.
 csétrészékényi : megázai.
 csötér : nedvesség.
 csípás : agyagos.
 fizetés : adósság.
 báhanem : alig ha nem.
 morzsókogyik : törík.
 parok : plébánia.
 élélméz : él.
 szílvé : széllyel.
 bánatos : gyászos.
 javára : nagyobbbrészt.

lump : lusta.
 mégtoklik : megbotlik.
 martírozni : megfogdosni.
 tanácskonnyi : tanakodni.
 csovány : csalán.
 kéntetnyi : kényszeríteni.
 örözkönnyi : legelni.
 bëigazit : beküld.
 szapu : mérő.
 ráfoglalakozni : ráállani.
 nyalka : kényes.

Nyitra-Bodok.

ívad : idő.
 kutyivátor : lókapu.
 törek : szalma alja.
 cigar : szivar.
 mëgáhatós : meglehetős.
 mëgharmatókodott : megnedvese-
 galibáz : akadályoz. [dett.
 punktumos : pontos.
 bév : bő.
 agacs : akácfa.
 felsősi : felsővidéki.
 oskoláskért : faiskola.
 kilokszër : fillokszéra.
 rakétli : rakéta.
 ágyús : tüzérkatona.
 pucónyi : pusztítani.
 rëzkása : rizkása.
 mëgsimónnyi : meghízni.
 szível : széllyel.
 kasza : takarékpénztár.
 háláska : búcsú.
 valamikor idejibe : egykor.
 majhama : majdnem.
 zënebonaidő : viharos idő.

Nyitra-Egerszeg.

valamelyest : néhányszor.
 trucaság : akadémkoskodás.
 kasza : takarékpénztár.
 nagy módos : gazdag.
 kërület : kerülő.
 szültelen-anyamëztelen : szüzanya-
 ódalas : mellékes. [meztelen.
 laponya : lapályos.
 mëggazdákogyik : meggazdagodik.

hetvenkëdis : pör.
 könnyüeszü : eszelős.
 légjavarë, javába : leginkább.
 futra : takarmány.
 agács, agacfa : akácfa.
 ëlojtanyi : megölni.
 fërgëlögyik : forgolódik.
 légyalázit : legyaláz.
 lëöltözökgyik : levetkezik.
 szabados : legényember.
 kiállás : kiszállás.
 talángat : talán.
 ágy : ágyás.
 lohogós : lógós.
 felsövető : felső dülő.
 szirokszëla : fillokszéra.
 bëfojt : elott.

Vicsáp-Apáti.

baron, bárom : báró.
 örözkönnek : legelnek.
 kamarzsonyi : karmolni.
 majhama : majdnem.
 smajkónyi : hízelegni.
 légjovarë : leginkább.
 szível : széllyel (Egersz. is).
 jószág : gabona (Egersz. is).
 mëzsgye : megye.
 pálinkaház : szeszgyár.
 tërhes vonat : tehervonat.
 spricol : permetez.
 keveskó : ritkán.
 talángat : talán.
 laponya : lapályos.
 hazába : otthon.
 majszter : iparos.
 hitvány : gyenge.
 ëldönt : megbuktat.
 főtámad : felháborodik.
 nevëzet : név.
 léginfërfi : legény.
 ërva : kötény.
 kimond : felmond.

Tardoskëdd.

mëgërtesit : figyelmeztet.
 hallomás : halálozás.
 csërëg : dörög.

kitalálás : találmány.
 körübü : körül.
 szemtekintet : tekintély.
 mezőplacc : gyepes hely.
 szévê, szível : széllyel.
 helyés tempó : csinos eset.
 folvást : rögtön.
 meglegelnyi : lelegelni.
 nagymódú : gazdag.
 étilalmaz : eltilt.
 vérdung : negyedkiló.
 jobbárszt : inkább.
 kivéve : ritkán.
 cáfolnyi : ócsárolni.
 lombár : lombos.

Vág-Királyfa.

rampa : korlát az átjáróknál.
 tyúkfí : csibe.
 épétus : étvágy.
 gubandáré : hányaveti leány.
 gégül : gége.
 hangyal : hangya.
 éhiné : ihol ni.
 kabak, rongyás : rongyszedő.
 lötye : pocsolya.
 hópe, görhöny : málészájú.
 macsali : pofon.
 pocik : polc.
 aszag : tűzpiszkáló fa.
 kuntyorog : sanyarog.
 solla : saru, nagy csizma.
 harmadebéd : ozsonna.
 méc : véka.
 álomtáska : álmos.
 valaska : balta.

bandsit : sandít.
 vonyogó szemü : sanda.
 butyor : batyu.
 borsoska : cukros sütemény.
 csovány : csalán.
 sűrű kóró : csalamádé.
 pocik : egér.
 kukorodik : guggol.
 opálka : vesszőből font nagyobb kosár.
 domésztaal : gyaláz (dehonesztál).
 röpüllő : női kabát.
 kacabajka : női derék.
 murvalik : hulladék.
 zsémétnyê : hulladék faág.
 tivó : kemence szájára illő takaródeszka.
 butyka : szűkszájú pálinkás üveg.
 csíkmák : metélt tészta.
 siflik : kockára metélt tészta.
 takart : töltött káposzta.
 hankalik : kútgém.
 szërhacsurgás : eresz.
 szërha : háztető.
 rakvány : álló, nem fonott kerítés.
 sustya : kukoricacső héja.
 miháncs : mihelyt.
 tukacs : tompa (pl. orr).
 csuszkó : csusza.
 condollott : piszkos, kúszált hajú.
 belénd : beléndek.
 lépéndik, répéndik : lepke.
 csétrés : sáros és vizes.
 kasznyi : szekrény.
 szemőcse : szemölcs.
 berceng, berzed : berzenkedik.
 borsókázik : borsódzik.

A tótsággal való érintkezés folytán számos szó keveredett a magyar helységek nyelvébe a tótság nyelvéből, részint eredeti, részint pedig megváltozott alakban; ilyenek:

dorozsba : vőfély; tót : *družba*.
 tácsika : csésze; *tácka*.
 kaminár : kéményseprő; *kominár*.
 mulár : kőműves; *murár*.
 pamarancs : narancs; *pomeranč*.
 kapusztá : káposzta; *kapusta*.

uhorka : ugorka; *uhorka*.
 korica : fahéj; *škorica*.
 karapónyi : megnedvesíteni; *kropiti* : öntöz.
 polovnyik : felesbükköny; *polovník*.
 puzgér : hólyag; *pl'uzgier*.

mécka : mérő ; *mecca*.
 megkrohódott : megnedvesedett,
 megpuhult ; vö. *krohket*, omlós,
 törékeny.
 paraszól : esernyő ; *parazol*.
 rajtarónyi : tisztítani ; *rajtár* : szél-
 rosta, ném. *reuter*.
 géléta : sajtár ; *galata*.
 nacęsta : tészta ; *nacęsta*.
 paskó : legelő ; *past* : legeltetni ?
 vincúr : vincellér ; *vincúr*.
 pęcsenkáros : hentes ; *peęcenkár*.
 szurkos : hüvelyes ; *struk* : hüvely.
 szópa : pajta ; *šopa*.
 szipárnya : magtár ; *sypárňa*.
 trulyó : ostoba ; *trul'ó*.
 kurin : tyúkól ; *kurnik*.
 lęnnęk : bükköny ; *leńnik, ladńnik*.
 trába : takaréktűzhely [sütője ? *A szerk.*] ; vö. *trába* : trombita,
 nád ?

igyes ki : mész ki ; *ideš* : mész.
 męgyünk oda pręcs : męgyünk oda
 messze ; *preč* : el, félre.
 szirka, cirka : gyufa ; *sirka*.
 kvaszli : rojt ; *kvasztl* [ném. *quastl*].
 pospichács : izgató ; *pospichač*.
 kucsuványi : irtani ; *klčvat*.
 grányic : határ ; vö. *hranica*.
 fizula : bab ; *fizula*.
 sosovica : lencse ; *šošovica*.
 siskó : kemence ; *šiška*.
 csápka : sapka ; *čiapka*.
 męgpratolla : męgöntözi ; *prat* :
 mosni ?
 holány : ulanus ; *hulán*.
 káponka : kápolna ; *kaplnka*.
 erđókaráj : erđőszéle ; *kraj* : szél,
 karima.
 gyętyęlina : lóhere ; *detelina*.
 trępákogyik : vergődik ; *trepe sa* :
 kínlódik.

Szólásmódok.

Gerencsér.

Kimondott nékie a lakásból: fölmondta neki a lakást.
 Elvégeszte vélem a szót: dolgát előadta.
 Vártat alatt: kis idő múlva.
 A várat hęgyirę rázza: a várat összerombolja.
 Nęm tudom, hol szállásolt lę: nem tudom, hol lakik.
 Észrevételt vętt: magához jött.
 Vendįgsįget támaszt: vendęgsęget ad.
 Urába' van: eszében van.
 Nagy törvinyünk vót: nagy perünk volt.
 Gyűlist tett: gyűlést hívott össze.
 İgęn elutazott: messze elutazott.
 Jómódon van rajta: sok van rajta.
 Nęm tett benne ręndęt: nem intézte el.
 Kęnyeret állítanyi: kęnyeret keresni.
 Hallományba' hallottam: mások beszéltek.
 Nęm sokat hajtottak vélę: nem gondoltak rá.
 Sęmmirę męgy: tönkre męgy.
 Gazdárę oszt: ręszekre oszt (szántóföldet).
 Bűsztt tett: rosszat tett.

Csitár.

Amint az idő fogja magoát mutatnyi: a milyen az idő lesz.
 Kicsukta a lábát: a lába kifecamodott.

Amibe é vannak indóva: a miben fáradnak.
 Néki gyütt a vésztye: rájött a veszély.
 Az essócske kivétt bennünköt: az eső elhajtott bennünket.
 Aré nem lehet szót ténnyi: azt nem lehet megszólíni.
 É vannak zabálva: túlságosan jóllaktak.
 Mit vóna az: hogyan volna az.
 Magáre vónánk: a maga pártján volnánk.
 Ném irdém rányiznyi: nem érdemes ránézni.

Kolon.

Törvénybe mēnni: perlekedni.
 Annyibú gyütt ki: úgy történt.
 Vigét tész vélem: agyonüt engem.
 Ki akarnak vizsgányi: meg akarnak ismerni.
 Sokat nēm tett nékie: nem sokat ártott neki.
 Többször forgott néve kezembe: többször hallottam a nevét.
 Ézēr pēngöve lētette iket: ezer forinttal megkárosította őket.
 Szarzsira föllép: rangot kap.
 Él vót a dolog csēndesēdvē: a dolog elmult.
 Maj hajrē mēntünk: majd hajba kaptunk.
 Minő gráciát fog nyērni: minő dicséretben fog részesülni.
 A nagy adót bēnyomják a nyakába: nagy adót rónak rá.
 Ha mi rajtunk vóna: ha tőlünk függne.
 Van ott annyi, mint a loccs: van ott sok.

Pográny.

Ragadd nyalábodba: fogd a kezédbe.
 Hol a születése?: hová való?
 Nē vegyik bántássa: ne vegyék rossz néven.
 Mēg van róva: meg van terhelve adóval.
 Nēm viszi rá a természettye: nem engedi a lelkiismerete.
 Mēgsapja a szüksig: rákényszeríti a szükség.
 Lakadalom kerőt a három tēstvīrēknēk: lakodalma volt . . . . .
 Hajnóra két a dolog: hajnal lett.
 Emlēknēk okáér takard mēg: tartsd meg emlékül.
 Világba tēnni: megvilágítani.
 Kijön a sorozatból: megszabadul a katonáskodástól.
 Újságba ēresztette: az újságban közölte.
 Ésötētēgyik valaki: valakit elér az este.

Geszthe.

Csudájára mēnni valaminek: valamit megcsodálni megy.
 Bánatra vitte: szēgyenlette.
 Hasznot beád: hasznot hajt.
 Hērē érik: megérik.
 A szöllő kékedik: a szöllő érik.
 Hátul vagyunk a dologba': a dologban elmaradtunk.
 Kötēlēsīgēmbő át: kötelességem volt.

Nincs rá irtékő: nincs hozzá ideje.
 Pihenést csiná': pihen.
 Tyükörbe ányi: tükörben nézni magát.
 Tészém hozzá: példának okáért.

Nyitra-Bodok.

Ném roszba hatta ütet apja is: apja nem hagyta szegényen.
 Ki ném még magaéra: a magáéból nem telik ki.
 Aszt is szorosan aggyák: azt is nehezen adják.
 Ném köteleességéből áll: nem köteleességem.
 Bel' gyütt vóna két-három napba: eltartott volna két-három napig.
 Éromlik egészen a világi nép: tönkre megy az egész nép.

Nyitra-Egerszeg.

Még van adózva: meg van terhelve.
 Ê vót maradvá: adós volt.
 Lē vót tíve: el volt pusztulva.
 Olan állapotba' níz ki: olyan állapotban van.
 Szēmbe ismēr: személyesen ismer.
 Nēm törük a fejünket rajta: nem törődünk vele.
 Idēig nyugoggyon még: egyelőre elégedjék meg.
 Kicsaptak mellőle: elpártoltak tőle.
 Mégfokta a hideg: fagy érte.
 A tēplomho tartanak: a tēplomhoz tartoznak.
 Nēm miltó hozzá tēnyi: nem érdemes vele összehasonlítani.

Vicsáp-Apáthi.

Ó kormányozza a tēplomot: ő a tēplom patrónusa.
 Rá tész a tēplomra: áldoz a tēplomra.
 Nagy kēletkezése van nékie: nagy ára van.
 Kilátása van a termísínék: termésre van kilátása.
 Pucba vēnyi: tisztítani.
 Hogy mēgy a fōlcsíg?: meddig terjed a határ?
 Ê van ügyesítve: ügyesen meg van csinálva.
 Az árra rátész: többet ad érte.
 A képviselő mēgcserite szívit: a képviselő elvet változtatott.
 Napot mēntenyi: ingyen dolgozni.
 Nagyon hanyagságrē van hagyva: nagyon el van hanyagolva.

Tardoskedd.

Rēndēskēgyik vēle: ő intézi el.
 Nagy erőt vág rajta a szél: a szél erősen megrongálja.
 Kihúsztá a szákát talpaibú: nagyot segített rajta.
 Valami akadályá van: valami pōre van.
 Maj kīcsígbe hatta a népet: majd kétségbe ejtette a népet.
 Mindēn csak idēig jó: minden csak idejében jó.
 Mēgtette a misét: elvégezte a misét.
 Nēhíz egīssígrē gyūnni: nehéz egészséget szerezni.

Mégsinorozza a kössiget: adósságba rántja a községet.
Bészéd közbe gyűttek: beszédbe elegyedtek.

Menyhe.

Az út é nem érésztyi az émbért: az út egyenesen visz.
Ném hágy az út hazunnyi: az út egyenesen megy.
Éjtyi a bészédet: mondja a szót.
Jó falat fölgye van: jó nagy földje van.
Lész ma ádomás?: elvégzik ma a dolgot?
Nincs rá hiba: nincs rá panasz.
Tanolnyi kell azon: próbálni kell azt.
Kérdésztem rá: kérdezősködtem utána.
É nem tuttunk rajta indúnyi: el nem tudtunk rajta igazodni.
Üllön le egy csipészket: üljön le kis időre.
Úgy vót elégendősigünk: annyira elég volt.
Écsapta tőle: elütötte a kezéről.
Sokat rá vásárotam: sokat rá költöttem.
Nincs abba sémmi köze a fejr nípnek: nincs semmi része benne.
Szómondásban van: a közmondás azt tartja.
Bizonságot hoz: igazságot szolgáltat.
A hordó szelet vág magának: a hordóba levegő megy.
A hordó döntyi a bort: a hordó adja a bort.
Az idő megengedelméskégyik: az idő megenyhül.
A fakadások félindútak: a rügyek duzzadni kezdenek.
Potyáré mēnyi: ingyen dolgozni.
Sé híre, sé pora: se híre, se hamva.
Ó véle rosszó lész a sors: neki rossz sorsa lesz.
Élettye nekü maratt: meghalt. Élettye nekü hatta vóna: meg-
ölte volna.

Úgy törtint a sorsom: úgy történt velem.
Hetvenhét ostora van az Úristennék: az Isten sokfélekép büntet.
Kárhozéccságré hoznyi: megbotránkoztatni.
Hama vége szakad nékie: hamar vége lesz.
Béle fogna magába: magával veszekedne.
Egy ívet voltak párosolva: egy évig voltak házasok.
Kikérédzte magát: kimentette magát.
Majd tészünk tévéled: majd adunk neked!
Ném szabadok véle: nem az övék.
Agyba csapnyi: fejbe ütni.

Ghymes.

Élütötte a konkol: elnyomta a konkoly (a buzát).
Erdőt nyúzni: az erdőből a fát kivágni.
Gondolok, mint a zsérei boktér.
Több a baj, mint a vaj.
Nincs értékém: nem érek rá.
Nincs sémmi rēngye: nincs vele rendben.
Isten akarattyáról nem ségihetünk: akarata ellen nem tehetünk.

Ő mellé nem vall: nincs pártján.
A földet magaré vezetyi: a földet nevére iratja.

Zsére.

Ha szavam nem bánatná még: ha meg nem sérténém.
Gazda némbő való: gazdag családból származott.
Vigiré pattantya ja csomót: végére hagyja a javát.
Misét csiná': misézik.
Ma jó víge lesz: ma befejeződik.
Kuszmáróják az émbért: húzzák az embert.
Ha jó kérgyöznyi: ha szabad kérdezni.
Agyba vágnyi: agyonütni.
Hasznát szégyi: hasznát veszi.
Jó munkába esétt: jókor csinálták.
Májos a termékényítő határ: május a nevelő hónap.
Nincs kigyúve: nem tudjuk.
A zsébjé még van hívva: nagyon meggazdagodott.

Lédec.

Félatta magát a fű a vétisbe: a vetés nagyon gazos.
A pálinkát éfuttattya: a pálinkát gyorsan kifőzi.
Hozzávette magát a lovakho: hozzászokott a lovakhoz.
Lovakon dógozott: lovakkal bánt.
Az adót a kamorára vészik: az adót a kincstár számára szedik.
Az a címje, hogy dógozzon: az a kötelessége, hogy dolgozzon.
Rátaláták valakiré a névet: elnevezték.
Rítbű falatabb a darab, mind fődbű: a rét kisebb, mint a szántóföld.

A szállók lémontak, léköszöntek: a szállók kipusztultak.
Öreg vagyok, léköszönök: öreg vagyok, nyugalomba megyek.
Későn nyílt még az idő: későn kezdődött a munka.
Átváltosztattják magokat: felváltják egymást.

Vág-Királyfa.

Annak má múltéhe: az már idejét múlta.
Köhög a légy, de nincs tüdeje. (Akkor mondják, ha tehetetlen ember nagy hangon beszél.)
Mégjélentem, mind talicska a kútba'. (Ha valaki megérkezik, tréfásan néha ezt mondja.)
Mégjélenték má, mind Mádba a gérinyék. (Az anya szokta mondani gyermekeinek.)
Tészi magát, mind két krumpli három zsákbo: igen sürgölődik.
Ménnyiré keresi, mind tót a hajnalt: sokáig keres valamit.
Értesz is té ahho, mind paraszt a halho: nem értesz hozzá.
Jólaktam, mind a paraszt malomhányásko: nagyon jólaktam.
De sok bajod van, mind a rossz malomnak.
Té is Farkasdon tanútá mórést: durva, illetlen beszédű vagy.
Maraggy a bőrdöbe, mer mingyá eékapod a csallóközi szērén-

csét; mingyá eérántom a nótádot. (Mindkettőt csintalan gyermekeknek mondják, veréssel fenyegetik.)

Në búsój, mind akinek píze nincs.

Nincs kezem úttýábo, mind a szimei lánynok a tánc: nem tudom úgy csinálni, mint te akarod.

Hëlén vagyunk, mind a hosszúfalvi birák Vëcsén. (Akkor mondják, ha eső elöl biztos helyre menekül az ember.)

Illik rád, mind Tormára (vezetéknév) a rokk: rosszul áll.

Hogy nyúlik, mind a szëntiványi nóta.

Van bizony annyi, mind lékën a toll: semmi sincs.

Ëmmá még van gyözödve: ez már jól meggazdagodott.

Kivakaróctunk, mind a koszos malac: szerencsésen kiszabadulunk a bajból.

Eëkisté, mind përédiék a nótávo, litányiávo, dicsóségeë.

Há csak mégvagyok, mind viseëtt szoknya az ágyfejnë.

Gyëre pajtás katonánok, jó lész a szád opálkánok. (Ezt mondják, ha valakinek nagy szája van.)

Lóg az eső lába: nemsokára eső lesz.

Ki nëm találász, mind a katona a Jókábuú (község Csallóközben). (Mondják, ha valaki útvesztőre jut.)

Fő vagy ruházvo, mind Dick (vidéki zsidó) sógorraá: sok teher nehezedik reád. Ugyan kivagy, mind Dick a sógorbú: nagyra vagy.

Kár voóna egisz minëst mëgszalajtanyi ëgy kancáé: kár volna azért a dologért oly nagy lármát csinálni.

Úgy áll, mind a káломista hit: szilárdan áll.

Palláson korpa van bënne. Itt van a fülëm mellett a pócon. (Annak boszantására mondják, ki nagyon keres valamit.)

Féére pizok, hagy iszok. (Akkor mondják, mikor valaki mást ivás közben el akar távolítani újtáéból.)

Ollany kövir, mind a máj.

Lëtette kanalát: meghalt.

Válogat, mind Apacse(?) az apró körtíbe.

Magad asztaláhoó törüüd a késëdet: magaddal gondolj.

Ojjé, de nagy szél, ha még nëm áll. (Hányavetiekre mondják.)

Hosszúra nyúlik, mind a nímët litánnya.

Erós, mind a krajcáros pípa.

Süt a Kata, szapul is, ha mëgdörül, meszeë is. (Olyan asszonyra mondják, ki dolog közben mindenbe belekap, s közben pöröl is.)

Várjuk, mind a jó lilek a szabadulást.

Úgy áll a hajad, mind a bolond ëmbër búzájo: összevissza áll.

Örüü, mind fazikas miko a kocsija főödöl.

Ej, de kicsiptëd magad, mind fazikasinas Jëzus nëvenapján.

SZÜCS ISTVÁN.

FÜGGELÉK.

Rég sejtettük, hogy a nyitravidéki nyelvjárás igen érdekes és fontos lehet nyelvünk történetére. Vass József a »Dunántúli nyelvjárás«-t tárgyaló munkájában (1860. MNyelvészet 5:75) említette, hogy »Nyitrában a Zobor körül lakó gerencséri, koloni stb. palóc telepek, ha kérdezzük őket: Hová megy kegyelmetek? válaszolják: *Nyitráre, vásáre* = Nyitrára, vásárra.« Ez tehát igen nevezetes kivétel az illeszkedés szabályai alól. — Azután megtudtuk, hogy az Ehrenfeld-kódex Nyitrában került napfényre s természetesen kíváncsiak voltunk, vajjon a mai nyitravidéki beszédmód nem őrizte-e meg az Ehrenfeld-kódex egyes sajátosságait. És csakugyan: Kicska Emiltől kaptuk azt a meglepő közlést (Nyr. 25:571), hogy Nyitra megyében, Egerszegen és Vicsáp-Apátiban ma is azt mondják: *fájott, járott, sírott*, tehát épúgy mint az Ehrenfeld-kódexben olvassuk: *nyerett, vonott, lőlött* (lett), *jelenett, fordólott* stb. Első, aki bővebb értesítést adott a nyitrai magyarság nyelvi sajátosságairól, Turzó Ferenc volt a Nyr. 28. kötetében (1899). 1902-ben pedig két gyűjtő járta be Nyitra környékén a magyar helységeket: Szűcs István és Atovich Ferenc. Az előbbi a Nyelvőrben közölte megfigyeléseinek bőséges eredményeit. Ezek közül itt csak egyet emelek ki, mert ismét az Ehrenfeld-kódexszel függ össze. Menyhén ugyanis nem mondják, hogy *magyarul*, hanem *magyarél* (Nyr. 33:391). Ez mindjárt arra emlékeztet bennünket, hogy az EhrC. 61. lapján *társul* helyett ez van írva: *tarsel*, vagyis *társél*, tehát mélyhangú szótó után is *-él* ragalak, holott ezt különben csak magashangú szókban használják kódexeink (*belél, kívül* stb.). Ebben a *társél* alakban, mivel csak azon az egy helyen fordul elő, eddig kételkedtek nyelvészeink (Simonyi Nyr. 14:440 még idézi, de TMNy. 676 mint kétes hitelű adatot már egészen mellőzi), most azonban a menyhei *magyarél* nagyban emeli hitelességét, sőt majdnem bizonyossá teszi, egyben pedig újra mutatja a nyitravidéki nyelvjárás régiességét s az EhrC.-re való fontosságát.

Atovich Ferenc a Nyitramegyei Ellenőrben közölte becses adatait, s mikor ezeket itt meg akarjuk ismertetni a Nyelvőr olvasóival, első sorban megint egy érdekes unikumot kell kiemelnünk, mely úgy hiszem világot vet nyelvenlékeinknek egy titokszerű kifejezésére. Azt olvassuk ugyanis a csitári adatok közt: »*Csépke*

furma: úriféle«. Az *é* betű helyett valószínűleg, mint a közleménynek sok más adatában, rövid zárt *é*-t, azaz *ĕ*-t kell olvasnunk, s akkor eszünkbe jut Apáti Ferenc feddő éneke:

»Cepkek hazatoktól messce ne lepyetek,
Ydõnek yawaban tykakoth ŵltwssetek;
Scemerem kapalny, bõchõth renghessetek,
Awal el elhettek.«

Ezenkívül még csak Heltainál s egy 17. századi írónál fordul elő e szó s ott úgy látszik parasztot, alrendüt jelent, tehát éppen ellentéte volna az úrifélének! Ez az ellenmondás talán úgy fog ki-egyenlítődni, hogy a *csepke* uraskodó, nagyzóló parasztot jelent. (A három régi adatról l. RMK. 1:375, 2:488. Nyelvelmléktár 2:XI. Nyr. 17:169. Heltai meséi, kiadta Imre Lajos, Szójegyzék.*)

Egy adat ismét az EhrC.-re emlékeztet: amerikaiat (Lédec és Ghymes) — vö. világiat EhrC. 79., de 16. századi nyelvelmlékekben is előkerül: naponkédiat, mindennapiat stb. l. TMNy. 278. — A *nyerett* alak (Léd. és Gh.) megint megerősíti Kicska Emilnek az EhrC.-szel egyező közlését.

Hogy Atovich adatai különben is milyen érdekesek, hadd bizonyítsák a következők (Atovichnak csak helységek szerint való elrendezését követve).

Lédec és Ghymes: *Ganajvá*: ganajjal. *Fémérték*: felmérték. *Ar'* is nem igen jó: arra se nagyon jó. *Föllő, fölyü*: fölül. *Ideig* hoz le: eddig terjed. *Hozza* ké szoknyi: hozzá kell szokni. *Sóé vána*: sóvá válnék. *Csek*: csak. *Okollák*: ócsárolják. *Múkás*: munkás. *Arré [arre]*: arra. *Elvállata* legényinek: legényének fogadta. *Nehez* húznyi a kaszát: nehéz kaszálni. *Felkötjük*: felkötjük. *Helve*: helylyel-közzel, helyenkint. *Aretó*: arató. *Valemi*: valami. [Kérdés, milyen ezekben a középső magánhangzó.] *Nem biruk*: nem bírjuk; *hászuk*: hisszük. *Lívett*: szokott lenni; *szedéli*: szokta szedni. *Lassikoán*: lassacskán. *Ollak*: némelyek. Nem *tenyeren* van: nincs lapos helyen. Ez a fele *ugaronta* vót: ez a fele ugar volt. *Szível*: széjjel.

Beéd és Menyhe: *Bied*: Béd. *Juó időü*: jó idő. *Agyiég*: addig. *Viesz*: vesz. *Diébe*: délben. *Szié*: szél. *Kiet, hiet, kevies, nehiez*: két, hét, kevés, nehéz. *Határníel*: határnál! *Aré, benné, vélé, placré* [olv. *aré, benné, vélé, placré*]: arra, benne, vele, helyre. *Irenyi, meglátanyi*: érni, meglátni. *Ölfaé*: ölfáért; *faja*: fája. *Gajz*: gaz. *Elkötjük*: elkötjük. *Mindenübe*: mindenüvé.

Zsére: Itt az *á* helyett nem *oa*, hanem *ó* van: *kaszóva, mó* (már), *mós, nyakóre, Mória, hordólunk* (szoktunk hordani). Mégis

* Szarvas G. mind a Nyrben, mind a NySzban cséppkének, kicsikének magyarázza, de ez fölötte kétes. Van azonfölül még egy megkérdőjelezett *csepke* a NySzban, rövidke idézettel. Az idézet egy 1642-i győrmegyei, tápszentmiklósi tanuvalomásból való és kiegészítve így hangzik: »Ugyanezen esztendőben az spahiánk Budáruł az pribeket az törökök reánk küldötték, és az bíránkot, esküttinköt az *chepkeuel* halálra verette«... Így is homályos; személyt v. tárgyat jelent-e? *A szerk.*

ilyeneket is említ: *vágnyi*, megócsitják, marhát, marhaját. *Nyestenyi*: nyesni. *Be van szokva*: bejáratos. *Nëm tuggyuk*. *Együtvã*: egyszerre. *Megsétája magát*: sétál. *Nyízze, mìn*: nézze, mén (megy). *Bebucsították*: bebocsátották (a régi Tsz. is a Nyitra völgyébõl közli a *bucsít* alakot; l. alább is). *Olyanfíli*: olyanféle.

Csitár és *Gerencsér*: *Nem írük, megszövíük, megfonyuk, öcselük*: nem érjük, megszójjuk, megfonjuk, ecseljük. *Bedõborják*: elreteszelik. *Tõlla*: tolja. *Rotvadit*: rohadó. *Zobron*: Zoboron; *obrissan*: zoboriasan. *Jõ'na*: jó volna. *Muta'sza*: mutasd. *Olyen*: olyan. *Bívik*: fáj. *Tácsika*: tálacska. *Kiszúrnya*: kiszúrni. *Szív*: szíj.

Pográny, Geszthe, Bodok: »*Verõ*: nap (égitest. Innét *verõfény*: napfény).« *Szokuk, agyuk*: szokjuk, adjuk. »*Menyat fizet?*« mennyt fizet?« *Váras*: város. *Árókot*: árkot. *Fõrnyeteg*: fõrgeteg. *Gajz*: gaz. *Van írtek* rá télen: télen van rá idõ. — *Különõs*: »*Pazom megye*: Szabolcs megye«.

Bábindal, Hind: *Bív* termis: bõ termés. *Fõlsõsiek*: fõlsõ-vidékiek. *Erdõnõ*: erdõnél. »*Ijjeli vadán* [igy?]: éjjel.« *Lávitt [lívitt]*: szokott lenni. *Fogok lenni dobos*: dobos leszek. *Kalapjeik*: kalapjaik. *Cétent*: Cétényben. *Bucsítani*: ereszteni. *Díbe*: délben. *Be nem végezzük*.

Egerszeg és Nyitra-Vicsápi: *Amonnen, fõredalom, azóte*: amonnan, forradalom, azóta. *Másvã, lányvã*: mással, lánnyal. *Pãlinkãér, magãét*: pãlinkãért, magãét. *Buzaja, arpaja*: búzãja, árpãja, *Tisztajãra*: egészen. *Bõlle*: belõle. *Esõ (v)an*. *Irenyi*: érni. *Tehent, kevest*: tehenet, keveset. *Korcsmãrossat, fogassat*: kocsmãrost, fogast. *Zobron*: Zoboron (és *Obor*: Zóbor). *Átallamban*: átellenben. *Erdõk-alyi*: erdõk alatti. *Megtörttñik*: megtörténik, megesisik. *Étemtík*: eltemették. *Legyalãzítani*: legyalãzni. *Nem engedõdött meg*: nem engedték meg. *É vót maradva*: el volt adósodva. *Kapállat*: kapálás. *Kikelet*: tavasszal (igy? vö. *jövet, visszajövet?*). *Ütemény*: ültetmény. *Alusz ott*: alszik ott! *Akaruk*: akarjuk. *Azokné*: azoknál. *Ottãd, itted, mostãd*: ott, itt, most. *Olyan állapotba níz ki*: úgy néz ki. *Hetvenkedís*: per. *Leõltõzkõdtem*: levetkõztem. *Mulatnyi szeretyi*: szeret mulatni. *Lovakon nyomtatják*: lovakkal. *Lová le kõ szãnyi*: le kell szállni a lóról. *Magyartú huncutabb nincs*: magyarnál nincs furfangosabb. *Ott is nem lehet*: ott sem lehet. *Annak is nincs*: annak sincs.

DOMOKOS ISTVÁN.

A GYERGYÓI NYELVJÁRÁS.

Bevezetés.

Midőn a gyergyói nyelvjárásról szóló művem a t. olvasóközönség elé bocsátom, régi hiányt, régi hézagot óhajtok ezzel pótolni.*

Nem tekintve egyéb nyelvi sajátságokat, magok a tájszólásokban megőrzött régi szavak a »mult beszédes hagyományai«. Ilyen régi szavak Gyergyóban azok, melyek az 1409-ben írott Besztercei szójegyzékben fordulnak utoljára elő: *aludt szén* = holt szén, *fenkő* = köszörűkő, *póka* = pólya, *törek* = polyva. Nemkülönb a Volf György szerint 1526—27 között írott Jordánszky kódexnek Veinstein-Heves Kornél tanulmányából** kivehetőleg az Alsó-Dráva és Dunántúl vidékén ma is élő régies szavai közül nálunk is föltalálhatók a következők:

csökik, JordánszkyC. 97. l. megcökky = törpének marad,

sziv = szíj, JordánszkyC. 454. l. zyw: corium, lorum, nálunk is *talpa szive* és *talpa szija* fölváltva használt neve a talp egy részének.

Úgy ez ízelítőül közölt pár régiességek, mint egyéb nyelv-sajátságainknak oka Gyergyónak természeti s műveltségi helyzetében és multjában rejlik... Köröskörül mindenütt óriási bérczek falazzák el a külvilágtól, úgyhogy sirba befalazottnak tekinthetnők e népet, ha nem lüktetne gyors munkálkodásokban, eszök járásában, szívökben és mindenütt a legelevenebb élet. S a természet által a világtól elszakított földet a földi mindenhatók egy cseppet sem sietnek a vasút által összekötni, amely kár haszon annyiban, hogy nyelvének sok romlatlan tiszta ősi vonása és szép-

* E munkát fiatal szerzője 1900-ban írta, azután ki akarta egészíteni; e végett Akadémiánk Nyelvtudományi Bizottsága támogatásával 1901 nyarán bejárta Gyergyó vidékét s ekkor szerzett bőséges tájszógyűjteményét beszügyáltatta a Magyar Tájszótár pótkötetében való fölhazsnálásra. Azonban e gyűjtését itt közölt munkájában már nem dolgozhatta föl, mert lappangó tüdőbaja ágyba vetette s ifjú életét tudományunk kárára rövid idő mulva kioltotta!

A szerkesztő.

** Veinstein-Heves Kornél: A Jordánszky és Érdy codex, Magyar Nyelvőr XXIII. kötet.

sége idegen hatásoknak és főként a mai zagyva és színtelen közbeszéd hatásának nem vallja kárát.

Történelme is diadalmas háborukban gazdag ugyan, de a nyelvtörténetre nézve fontos mozzanatnak csak 1672-ben az örményeknek Gyergyóba telepítését vehetjük. Innen datálódik egy két örmény kölcsönszavunk: *ángádzsábor* = leves, *dálánzi* = méz, dió és mákból álló nyaláncság, *kenis* = palacsinta, *hurut* = savanyú tejből kifőzött, a levest savanyító szer, *serdán* = »herbécse-bél«. Ezeken kívül néhány kölcsönvétel még a családtagok elnevezése körül akad: *bábu* = örmény értelme nagyapa, de a székely beszédben vén embert jelent, *mámu*, örményül nagyanya, helyette népünk *nagy mámit* mond, *tetá* = néni, mely *tetá-tetá* alakkal és mindegy értelemmel forog közszájon.

Sokkal érdekesebb az örmény hatásnak az a jelensége, hogy a *buzsenyica* oláh szó a szakadatlan oláh érintkezés mellett is, Gyergyóban nem oláh hatás, hanem örmény hatás eredménye; e véleményemet támogatja Merza Gyulának kis közleménye is* melyben tudomásunkra hozza, hogy az Apaffy Mihály alatt 1672-ben Erdélyben letelepült örmények Moldovából magukkal hozták az oláh nyelv ismeretét, s ennek gyümölcse véleményem szerint a *bozsonyica*, mely itt kizárólagos örmény étel s a szomszédos oláhság nem is ismeri.

Kölcsönszavainkban leggazdagabban van képviselve az oláhság. Szavaik: *ákációs*: kötekedő, *bács*: juhász, *bádirka*: hordócska, *balán*: szőkeszörű juh, *berbéc*: ürü, kos, *bosztán*: úri tők, *bukluk*: baj, *cárina*: bekertelt része a mezőnek, *csimpoja*: dudu, *csobán*: juhászkutya, *diák*: kántor, harangozó, pl. nálunk Elek diák, *duláp*: tutaj, *esztena*: juhok feje, alvó helye, *fuzsitus*: fél-eszű, *ganga*: ügyetlen, *gárgya*: kútkáva, *hirip*: ehető tinoru, *gologány*: négykrajcáros, *gusa*: golyva, *guzsba*: üsthorog, *kompona*: mérleg, *kozsók*: bunda, *kurti*: női ujjas, *lok*: hegyfok, *maláj*: málé, *mokány*: havasi oláh, *neteró*: ügyetlen, *orda*: édes túró, *palacsinta*: tészta, *panusa*: kukoricacső burka, *pityóka*: burgonya, *pomána*: ajándék, *prikulics*: kísértet *punga*: erszény, *pusztia*: menyő a pusztiba! *radina*: keresztelői lakoma.

Vannak olyanok is, melyek a kölcsönvétel után alaki, vagy értelmi módosulást szenvedtek: *bálmos*ból lett *bámos*, mely nem kukoricaliszt és iró, hanem túrónak, vagy sajtnak megolvasztásából áll; *biszió*kéből *biszio*, *bulándr*ából *culándra* (kolduscondra), *lungul lugár*, *hosszú lugár* lett; *murit*: meghalt, a németnek ugyanily értelmű szavával összetéve, a következő szóhalmazást szüli: *töttmuritt* (meghalt) s végül *apnikuca* itt a pattogtatott kukorica ki nem pattogott részét jelenti.

Cigány kölcsönszók is tűnnek előnkbe, de ezek nem zavarának sok vizet nyelvünkben. Egy-kettő olyan, hogy mindenütt megvan s így nálunk is: *csóré*: ruhátlan; *dádé*: apa, szólító eset

* Az örmény magyarság, Magyar Nyelvőr XXVI. kötet, 276. l.

dadból; *móré*, szólító eset, *moro*: barát; *purde*: kicsinyek, *rajkó*: fiuk, *usdi*: kelj. — Mindenütt megvan, csak nálunk nincs *bibasaz*, *upre*. — S végül sehol sincs meg, csak nálunk *csuuci*: csecs, ebből jön nyelvjárásunk húst jelentő *csucusuja*; *ládzsó*: szégyenlő, melyet feddő, rápirító értelemben használ népünk: *Ülj le, te ládzsó!*

Hegyektől körülzárt fekvésének és *procul negotiis* leledző boldogságának köszönheti azon szókincsbeli elszigeteltséget is, mely már csak a szók alakja és jelentése tekintetében is erős válaszfalat húz nyelvjárásunk és a köznyelv közé.

Szóanyagának eltéréseiben érdekes fokozat állítható össze:

Az irodalmi nyelvtől eltér, de a többi nyelvjárásokkal sok tájszóban egyezik: A palócnál is *ángyó* a sógorasszony, *árpa* a kelés a szemén, *hedegű* a hegedű, Debrecenben is *látat* a látszat, *duskál*, aki válogat, Kalotaszegen is *cseléd* a család, *fersing* a szoknya, Kis-Kúnságban is *málé* a kukoricalepény, Mohácson is *csalárd* a család, Gömör megyében is *lé* a leves és Zalában is *patró* az ör s *trécsel*, aki cseveg, mint itt.

S midőn eltér minde nyelvjárásoktól is, — mint pl. a palócok *puffancs*-a, mely ott zsemlyét jelent, nálunk a kipuffadt arcú ember gúnyneve, — de mégis szorosabb egyezést mutat az összes székelységgel. *Bihal* (bival), *bossó-félék*, *cserge* (pokróc), *difámál*, (ócsárol), *eloltani életét* (elvenni), *erdől* (erdőre jár), *élet* (telek), *firiskó* (női ruha), *gút* (guta), *hiricel* (hörög), *hirtelen* (szeles), *kaláka* (közös segítség), *lapi* (falevél), *nannyó* (nagyanyó), *lármafa* (vészjelző), *péláda* (rút), *szénye* (színe), *vápa* (völgy) stb. mindenfélé előfordulnak az egész Székelyföldön.

De ha a többi székely területektől is elszigeteli magát, a vele egy megyében fekvő szomszédos Csik járás nyelvével már csak meg kell egyeznie és valóban mintegy 125 csiki szót ismerek,* melyek a mieink is egyszersmind: *ábrázat* (arc), *alkalmatosság* (alkalmi fuvar), *ámottam* (álmomban), *árnyad* (fárad), *átalvető* (iszák), *belice* (fehér juh), *baunkol*, *belbel* (alszik), *bibi* (fájás), *bódi* (esztelen), *bokáj* (kancsó), *bong* (gomb), *borító* (faedény), *bikfanagyrag* (vászón n.), *cévère* (kis lány), *cocó* (ló), *csámporodik* (megromlik), *csángál* (nem egyenesen hajít, hamisan énekel), *csapós* (száraz faág), *csaponyós* (ferde, rézsut), *csáraq* (lármáz), *cséplez* (bozótos hely erdőn), *csészle* (szunyog), *csóré* (ruhátlan), *csóva* (jel), *csürke* (csirke), *derékszeg* (szekérrész), *dollik* (megromlik a liszt), *dörgöl* (törül), *ejtél* (edény), *épsémérég* (szájbetegség), *előruva* (kötény), *élet* (telek), *féntő* (szekérkerék része), *fitat* (kutat), *kifaszol* (megverődik), *fértát* (atyafi), *fököny* (szemölcs), *füdüil* (megbolondul), *gal* (göröngy), *gamat* (tisztátalan), *gárgya* (kútkáva), *glics* (korcsolya), *görget* (mennydörög), *gránic* (határ),

* T. Nagy Imrének a Magyar Nyelvőr VI. stb. kötetiben található gyűjtéséből. Péter Jánosnak is található e lapokban kevesebb szóból álló, de jelentékeny gyűjtése.

gút (guta), *hallájé?* (megszólítás), *hazai* (menyasszony), *hibádzik* (hiányzik), *hiju* (padlás), *hímés* (hives), *husáng* (bot), *ige* (3 szál fonál), *imétem* (ébren), *innya* (inni), *iró* (köpült tej), *istenitületye* (villám), *iszánkodik* (jégen csuszkál), *itkámos* (iszákos), *kacsi!* (nem szabad!), *kácsi* (kalács), *kán* (kancsó), *kaluppol* (vágat), *kártya* (vizesedény), *kászu* (fakéregből csinált edény), *káva* (a kút kerítése), *kergetegés* (mérés juh), *kókis* (kakas), *kőcséség* (élelmi szer), *kurti* (női ujjas), *küpillő* (vajverő), *kiver* (kiüt rajta a himlő), *küszküllő* (járom része), *küszürü* (köszörű), *kütyös* (maroszéki fuvaros), *laboda* (1. virág, 2. gyermekjáték), *lábító* (szövőszék része), *lacsik* (nyal), *léántam* (leánykoromban), *leb* (láng), *legéntem* (legénykoromban), *légej* (bodonka), *levégető* (levellegető), *lütő* (lejtő), *macskaméz* (famézga), *hoppipa* (ügyetlen), *makula* (kicsi), *matat* (kutat, motoz), *mégered* (meggennyesedik pl. az ujj), *mégéti* magát (megmérgezi), *ménye* (mennyi), *merékje* (szénarakás), *mián* (miatt), *micsa* (micsoda), *mies* nap (hétköznap), *kőmies* (kőmives) *mintsább* (mintsem), *mocsoja* (mocsaras hely), *nannyó* (nagyanyó), *bócs* (hencegő), *nétérő* (hülye), *nyüszköl* (izegmozog), *nyüszütöl* (mosztikál, elnyüvi), *orrag* (orra), *ottogyon* (ottan), *ökeme* (ő), *örökkétig* (örökké), *pászma* (30 szál fonál), *pécénkó* (picinyke), *pépécsél* (tákol), *pereputty* (hozzátartozók), *péreszlen* (1. orsó, 2. gyermekjáték), *püli* (pehely), *pimpó* (1. penész, 2. füz barkája), *pománába* (ajándékba), *tángyérkarika* (szekérrész), *tropp* (ügetés), *ural* (kér), *vakisa* (juh, melynek szeme körül feketeség van), *vizitka* (női ruha); *átalag* (kisebb hordóalakú faedény), *bézség* (forr a víz), *biggyen* (kifordul helyéből), *bodonka* (átalag), *bogajás* (bóbitás), *bordica* (járomközfa), *büzösdi* (nagybüzjáték), *divatlan* (mértéktelen), *cirmol* (szid), *csapás* (nyílás az erdőn), *cserékje* (tülevél), *döröszöl* (súrol, reszel), *é* (éhes), *dilló* (együgyű), *dollik* (a jég), *eplény* (a szán azon része, hol a teher nyugszik), *erégel* (lassan megy), *férjem* (feleségem), *hagyati* (gyakran változó cseléd), *hajlad* (a faedény, ha megszárad), *gusa* (golyva), *kókonya* (szentelt kalács), *kukkadoz* (szunnyad), *leb-lepény* (hirtelensült), *lics-lacs* (aki mindenbe belekottyán), *perje* (gyom), *pislen* (kis csirke).

Ámde nagy a száma a másfajta csiki szavaknak is, melyek már idegenül hangzanak a gyergyói fülnek; ezeket helykímélésből nem sorolom föl.

Vannak továbbá olyan közös szavaink, melyeknek más az alakja Gyergyóban és más Csikban: *duszi* nálunk *dusza* (szalmazsák), *farkazó* itt *farkaló* (a szekér után kötött fenyő), *gogó* helyett *kokót* mondunk, *gübe* nálunk *gübő* (mély víz), *hëngyebiggyél* itt *këntyefityél* (ver), *köntőrfalaz* = *këntërfalaz* (himez-hámoz), *kéjed* = *kijed* (kelmed), *nyekézsza* = *nyekezsit* (nehézbeszédű, szóismétlő) és *onnót* nálunk *onnét* (onnan).

Végül csak Gyergyó kizárólagos tulajdonai a következő szók: első sorban, amelyekről T. Nagy Imre is jelzi fentidézett gyűjteményében, hogy azokat Gyergyóban használják: *fütüürü*

(síp), *galambas* (sütésnél a maradéktésztából gyúrt madáralakú sütemény), *hevezü* (menyasszony), *huszki* (egy orsó fonál), *körelpecs* (palacsinta), *pojéka* (kalákához csinált sült leves). — Az ugyane gyűjteményben gyergyóinak jelzett *ime* vagy *imecs* (marhabögöly), valamint a pozdorját jelentő *pezsgenye* szót nem hallottam soha.

Kizárólagos gyergyói szavak még pl. *bustyuhán*: nagyfejű, *burszúk*: gúnyolódó szó, *csapás*: csipás, *csirip*: síp, *borfüge*: vad ribizke, *csésszentő*: vizipuska, *fehér*: ing, *formabeli*: kalács, *kalocsa*: farakást megkötő guzs, *kopóba hanyit*:* magasba hajít, *láncsóka*, *lencsóka*, *léánkamadár*: barázdabillegető, *lepíte*: lepke, *lefül*: megizzadás által a bőr meglobosodik, *nyoszt*: elnyú, *pap-pázní*: ragasztani, *pántikafü*: zöld és fehér csíkos hosszú viráglevél, *pipevirág*: pitypang, *kaszavirág*: a lilium levele, *mocsárdi*: mocsárvirág, *pillancs*: méceses, *talp*: »tötés« a ház körül, *zopogtat*: csattogtat, ráz ajtót, ablakot pl. a szél.

A szókincs bemutatásának pedig azt a módját gondoltam ki, hogy az állat- és növényvilág, a rokonságok, testrészek, ruházat stbire vonatkozó tájszavak puszta elsorolása helyett leírom és jellemzem magukkal e szavakkal e vidéket, e népet s így a szavaknak miként használása is jobb világításba jut.

Végül a szépirodalmi termékek közül a mondákat én magam beszélem el, saját stílusomban, nem pedig népies ízben.

Nyelvtani sajátságokban is feltűnő eltérést tapasztalunk e két szomszéd tájszólás között:

1. Ott mindennaposak a *magik*-félék, melyekről Balassa azt állította, hogy Csík és Gyergyó nyelvének közös vonása. Tévedését Steuer János sietett kiigazítani a következőképen: »A gyergyói nyelvjárás nem az *-ik* személyragot használja, hanem a hármas alakú *-ok -ök -ék*-félék^{**}. És ebben igaza van neki, de ugyanő azt is véli, hogy »közös jellemvonása« e két nyelvjárásnak a *-val -vel* rag *v*-jének megőrzése, pl. *szekervel*, *pénzvel*, *botval*;*** ebben már nincs igaza.

2. A mássalhangzóhoz változatlanul járuló *-val -vel* annyira nem jellemvonása nyelvjárásunknak, hogy népünk a csikiak e sajátságát hibaképen gúnyolja:

»Hat ökörvel, szekervel
Bé Gyergyóba edényvel...«

3. Csikban, főként Szereda körül, *kinyer* a gyergyói *kényer*.

Nem tekintve e pár eltérést, a csiki nyelvjárás az, mely nemcsak a térképen, hanem nyelvi sajátságai tekintetében is legközelebb esik a gyergyói nyelvjáráshoz.

* Talán ebből: *kapóba* = kapóra.

** Steuer János: A székely nyelvjárások osztályozása, Magyar Nyelvőr XXII. k.

*** Steuer János: A csiki székelység, Magyar Nyelvőr XXII. k.

Közös vonásaiknak megállapításában és helyük megjelölésében nincs okom eltérni a Steuer János osztályozásától.*

Mindkettő 1. *ë-ző*; 2. *is* helyett *ës-t*; 3. *ó, ö, é* mellett *õ, õ, ë* hangokat is; 4. *madar, level, bogar* alakokat; 5. *sz, z, s*, *zs* előtt *j-t* (hojszu, ajszon, hejza) és 6. *látja, tartja* helyett *lássá, tarcsa* alakot használ.

E két nyelvjárás együtt alkotja a csiki nyelvjárást, mely a keleti székelységhez tartozik.

Ennek, a keleti székelységhez tartozó, a csikihez legközelebb álló nyelvjárásnak ismertetését veszi alábbiakban a t. olvasó; *gyergyói tájszólás*nak nevezem, de nem akar ez jelölése lenni egyszersmind annak, mintha ez egész Gyergyót felölelné.

Gyűjtésemben és vizsgálódásaimban csak Szentmiklósról és Ditróra szorítkoztam, mert, kivéve mintegy 25 kilyénfalvi szót,** a többi falvakból semmi adat sem állott rendelkezésemre. E 25 szó pedig, névszerint: *damika* (leves), *endelgek* (émelyeg a gyomor), *érzékeny* (serény, munkás), *gübö* (mélyedés), *gógán* (kémény fölött a szikrafogó), *honcsok* (domb), *horvás* (honcsokok közti völgy), *jovátalni* (javasolni), *körömszedés* (ostorral való párbaj), *nyiriszel* (vág), *patusa* (juhtetű), *prozsmítál* (céltalanul beszél), *pating* (vonószij), *pimpó* (penész virágon, kenyéren), *selymék* (ingovány, lóp), *surutvál* (dörzsöl), *suvad* (fejlik), *megsuvad* (meghal), *szitós* (szenes), *szokotálódni* (vitatkozni), *tökéletlen* (képmutató), *üvecs* (kétéves juh), *vápa* (völgy), *pergő* (kis harang), s a gúnyolás nevei, annyira megegyeznek, hogy az általam meg nem figyeltetett többi szomszédos területnek e két fő községgel való teljes megegyezésében vajmi kevés okom lehet kételkedni.

A Szentmiklós- és Ditróra vonatkozó anyagomat sem merítettem holmi bőségesen rendelkezésemre álló közleményekből, mert ilyenek nincsenek.

1. Szentmiklósról találtam egy pár népmesét,*** melyeknek, míg tartalma is idegen, pl. egyikben a bibliai József meséjét láttam felújítva, addig nyelvéhez is nagyon kevés jussa van a gyergyói tájszólásnak, főként midőn nálunk sosem használt ilyen csiki sajtáság is fordul elő a Lechner közlésében: »portékákval«, »leckéjék«, »magik«.

2. Ditróból is vannak közlések,† de a teljes szövegek, az egy *Bárkainét* kivéve, tőlem eddig soha nem hallott dolgok, azonfölül kevés tájszót is tartalmaznak. A Mezey Miksa gyűjtése nagyon pontos, de nagyon kevés szóból áll. Végül Fejér

* Steuer János: A csiki székelység, Magyar Nyelvőr XXII. k.

** Gyergyói tájszavak a M. Nyelvőr régi folyamában, gyűjtő: Ferenczy Alajos Kilyénfalván.

*** Két mese Szentmiklósról a M. Nyelvőr régi folyamaiból, közlő: Csataghi Lechner László; egy harmadik szintén ott, közlő: Temesvári István.

† Paal Gyula közlésében dalok, románcok, teljes szövegek; Mezey Miksától szavak és családnevek gyűjtése és Fejér D. tájszói a Magyar Nyelvőr régi folyamaiban.

D.-nek 58 szava közül a következők előttem teljesen ismeretlenek, de azért hitelességük iránt nincs kétségem: *alít* (alábbhagy), *ehezet* (esti idő), *eltökít* (ferdít), *hottó* (hathatós), *izik* (tüszent), *konósz* (társ, cimbor), *lüfeles* (ferde), *megnyivól* (zsibbad), *megok* (eltúr), *mindszente* (mindegyre), *remes* (végbél), *ritók* (hiány), *rosszátlódók* (tágul, lazul), *rőzamik* (elnyugszik).*

3. Így tehát a rendelkezéseimre álló legfőbb anyag az az 1000-et meghaladó szógyűjtemény volt, melyet részint emlékezezből, részint hallomásból esetről esetre róttam össze már évek óta...

NYELVTANI RÉSZ.

I. Hangtan.

A gyergyói nyelvjárás hangjai számban és minőségben megegyeznek az irodalmi nyelv hangjaival. Legfeltűnőbb eltérése, hogy három magánhangzó kettős hangzóként használatos és pedig:

á h. *aa*: jere *naálunk*.

é h. *ee*: *Deénes*. Ez főként a remeteiek beszédében feltűnő.

ó h. *oo*: *maónár*.

Szerepel továbbá a közép *ö*: *embör, kényer*.

Végül *ly* mássalhangzó Gyergyóban nincs: itt *korcsija* a korcsolya, *pistaj* a pisztoly stb.

Hangváltozások.

I. *Magánhangzók*. Pótló nyújtás: *föd* (föld), *bódogtalan* (boldogtalan), *hót* (holt), *csükkert* (csürkert), *kócs* (kulcs), *küfer* (koffer), *téfél* (tejfél). — Másnemű hosszúság (jövényszóokban stb.): *Ádelka*, *Amáli*, *ángol*, *fársáng*, *tálemum*, *hála*, *jóyász*, *ópera*, *rókon*.

Viszont hosszú hangoknak megrövidülésére is akad bőséges példa: *akarhogy*, *cérna*, *égyeb*, *gyüiker*, *hetfő*, *kényer*, *keccer*, *madarka*, *nehez*, *néz*.

A *hangbővülés* is számtalanszor és többfélekép előfordul. Szó elején: *iskatuja* (skatulya), *ispotáj* (spitál), *istirimfi* (strimfi);

* Közülük e kettő részint *más* alakkal, részint *más* értelemmel ismeretes: *ipor* (serény, erélyes) helyett csak *iporkodik* igei alakot ismerek, míg Fejér D.-nél a *tonya* alakja és az az értelmezése is helyes, hogy szélesebb, mélyebb, csendesebb hely a folyóvízben, de már, hogy tócsát is jelentene, az még nem jutott tudomásomra. S ha hiba lenne is ez, az semmiesetre sem eshetik a gyűjtő rovására, aki sokszor a legjobb akarata mellett is, a megkérdezett népeimberének elfogultsága, zavarbajjövése, vagy tréfálgatása folytán nem egyszer jut hibás adat birtokába. Másrészről még egy község területén belül is a csonkítás, kombináció és szóelegyítések folytán nagyon sok szó értelmileg és alakilag is oly sok változatban fordul elő, hogy még az én összegyűjtött szavaimról sem állhatok jól, hogy ugyanezen vidék népének egy-egy kis töredéke nem használja-e ezeket, vagy közülök egyiket-másikat *más* alakkal és értelemmel, pedig én már nemcsak szülöttem vagyok ennek a földnek, hanem életemnek java, mondjuk legboldogabb részét is itt töltöttem s nemcsak gyűjtöm, hanem jobbára magam is beszéltem e szavakat.

arany esső (langy eső?). Szó közepén való bővülések: *buruján* (burján), *harukáj* (harkály), *palánt* (plánta), *szērēda*, *tekenyő*, *körtöve* (körtve, körte).

Ezeknek ellentéte, a *hangellkopás*, szintén gyakori és pedig elkopik a hang a szó elejéről: *jába* (hiába), *jándék* (ajándék), *jesztēget* (ijesztget), *szē* (hiszen); a szó közepéről: *ezkēt* (ezeket), *nannyo* (nagyanyó); a szó végéről főként mondatközben, ha magánhangzóval kezdődő szó áll a magánhangzón végződő után: *Bēc Adám* (Bece...), *Csib Ęstán* (Csibi...).

A magánhangzók hasonulását mutatja e pár példa: *ahajt* (ahelyt), *csábal* (csábeli), *bütü* (betü), *füsü* (fésü), *hēnem* (hanem), *suhutt* (sehol), *támplom* (templom).

A magánhangzóknak a köznyelvtől eltérő használatát mutatják még a következő esetek: *a* h. *o*: *hob*, *sorok*, *solló*, *tolló* (sarló, tarló), *poronyó* (porhanyó).

e h. *i*: *mikora* (mekkora), *Szimiklós* (Szentmiklós), *vidēr* (veder), *Birtalan* (Bertalan); — *ö*: *sömmi* (semmi); — *é* h. *i*: *kisír*, *ígyír* (igér).

i h. *ē*: *cēpök* (cipő), *ēstálló* (istálló); — *é*: *kégyó*, *kéván*, *gyék*, *kénál*; — *ü*: *mü*, *tü*, *üdö*, *csürke*, *küs*.

o h. *e*: *rēsta*; — *u*: *kúduš* (koldus), *uruság* (orvosság);

ö h. *ü*: *meddü* (meddő), *gürbe* (görbe), *gyüker*.

ü h. *ö*: *döl*; — *i*: *fil*, *bikfa*.

u h. *i*: *csipor*, *lik* (lyuk); — *o*: *kócs* (kulcs), *ondok*.

Hangátvetések: *pittant* (pattint), *csapirka* (csiperke).

II. Mássalhangzók. Előfordul lágy mássalhangzó helyett kemény, pl. *lapta* (labda). De sokkal gyakrabban találkozunk a lágyulással: *bángó* (bankó), *Bálint* (Bálint), *drombita* (trombita), *annyi mind* (mint), *őszentvőssége* (ő szent felsége).

Bővebb hangalak: *csitkó* (csikó), *csalárdos* (családós), *könyvezik* (könnyezik), *lábujka* (lábujja); — bővülést okoz szóközben a hangrést betöltő *j*, *v* és *h*: *lēján*, *fijam*; *divó*, *Jováki* (Joákim); *mihóta*. — Szó végéhez is szokott mássalhangzó járulni, főképp a szó végének nyomatékosabbá tevésére: *hanyutáng*, *kicsid*, *orrag*, *osztáng*, s ennek analógiájára a *g* mint nyomatékosító hang szerepel: *beg* (beh), *bizog*, *éppeg*, *majdég*, *annyég* (annyira).

Talán még nagyobb számmal szerepel a hangok kimaradása, kihagyása: *acsó* (zacskó), *ászló* (zászló). Szó belsejében: *csial* (csinál), *Csomafala* (Csomafalva), *husagyat* (húshagyat), *husét* (húsvét), *met* (mert), *pántika* (pántlika), *poronyó* (porhanyó), *Szimiklós* (Szentmiklós). — V-hangú tók *v* nélkül: *szaru* (szarv), *könyü* (könyv), *ülü* (ölyv). Eltűnhetnek úgy is a szóvégi hang, hogy csak megnyujtás marad utána: *Gergé* (Gergely), *ké* (kell); de sokszor még ez sem: *pēnde* (pendely).

Nagyon rendes jelenség, hogy a köznyelvénel feltűnőbben hasonul itt egyik mássalhangzó a másikhoz: *cherről*, *aharré* (a helyre), *azétt* (azért), *métt*, *ballang* (barlang), *csöllő*, *pallag*, *hammas* (hamvas), *kossó*, *küssó*, *nannyó*.

Az *l*, *n*, *t*, *d* hangok jésülésének feltüntetésére közlöm e pár szót: *mej* (mell), *jászój* (jászol), *pujiszka* (puliszka), *tanyít* (tanít), *disznyó* (disznó), *tekenyő* (teknő), *keszkenyő* (keszkenő); *Gyitró* (Ditró), *nagyrág* (nadrág), *térgy* (térd); — *gy* áll még néha *b* helyett: *bingyó* (bimbó), *g* helyett is: *igyiret* (igéret), és végül bővüléskép csatlakozik *ny* mellé: *arangy* (arany), *tányér* (tányér), *torony* (torony).

A jésülés fonákja nem oly gyakran, de szintén előfordul: *cigán* (cigány), *örmén* (örmény), *leán* (leány), *legén*.

Szembeszökő még e nyelvjárásban a mássalhangzóknak néhány változása és pedig: *ava posztó* (aba . . .), *pánkó* (fánk), *uborka* (ugorka), *ruva* (ruha), *tóp* (köp), *esitorog* (csikorog), *csihán* *csiján (csalán); *Növrinc*, *innetső* (innenső); *kléta*, *lendör*, *lövörver*, *bölegény*; *bihal*; *hímesség* (hívesség), *csidma*; *Jédus*; — kesztyű h. *kepcsi*.

S végül mint a magánhangzók, úgy itt a mássalhangzók körében is nem ritka jelenség a *hangátvetés*: *bong* (gomb), *evelen* (eleven), *esént* (ismét), *facsar* (csavar), *falamia* (familia), *kalán* (kanál), *ögyvez* (özvegy), *petérzsejém* (petrezselyem), *üdvégy* (ügyvéd), *vejszén* (veszjen, vesszen), *vilója* (viola).

II. Alaktan.

A hangrövidítő szótók nyelvjárásunkban ragozatlanul is rövidek: *madar*, *kényer*, *level*, *szeker*, *gyüker*.

A tárgyeset ragjával ellátott pár szavunk úgy szerepel, mint ragozatlan puszta tő: *arasz* (arasz), *tulipánt*, tárgyesete: tulipántot stb.

A *v*-tövek, melyeknek végén a *v* mássalhangzó *u*, *ü* magánhangzóval váltakozik, nyelvjárásunkban még különösebb példákban szemléltethők: *szaru* (szarv), *könyü* (könyv), *ülü* (ölyv), sőt *tollu* (toll). — A *ló* tő *v* nélküli használata: Annyit ér, mind hót lón a patkó.

A főnévképzésnél különös alakok *igékből* -at, -et képzővel: *látat*, *csénditet*; -ség képzővel: *nincsenség*.

Melléknévi *igenevek* főnevekül: *bécsinált* (leves), *átalvető* (tarisznya), *csépegő* (eszterha), *csibédett* (leves), *csöllő* (a csőrölő gép), *fűtő* (tüzelő), *koppantó* (hamvvevő), *hágó* (meredek), *lapított* (sodródeszka), *laskasírtó* (sodrófa), *lopó* (persely), *morzszolt* (leves), *síró* (örvény), *vonó* (piszkafa).

A főnévből képezett főnevek közül a *kicsinyítő* képzők érdekes használata híja fel különösen figyelmünket. A -ka képző még kicsinyít: *borsika* (kis fajta fenyő), *botika*, *csutika* (fenyőtobzok), *ucuka* (kis kabát). A -kő helyett használt -kő is: *Ferkő*. Ugy szintén az *i*: *Pisti*. — Vannak kicsinyítők -di képzővel is: *bódi*, *kotlósi*, *mocsárdi*, *lóheverdi*, *sósi*.

Az *asszonynevet* képező -né a rendestől eltérő szavakkal is társul: *cigánné* (cigányasszony), *oláné* (oláhasszony).

Az igeképzés tekintetében a főnévből ige képzésére leghasználatosabb és legérdekesebb az *l* képző; *erdől* (erdőre jár), *orrol* (haragszik), *tíllól* a *tílló*-ból és *vaszkal* a *vaszok*-ból.

A *gyakorító -gat, -get* képzőnek különösebb alkalmazása: *üllöget* (eszegtet), *istenget*; *herrgeti* a kutyát. — Más képzésű gyakorítók: *vondoz*, *fogontoz*.

A mellérendelő összetétel kategóriájába eső *ikerszők* közül ilyenfajta, szókezdő hangok változtatásával való ikerítések vannak használatban: *Éstán-Béstán*, *gagya-bugya*, *Jóska-Bóska*, *osztán-bosztán*, *hinta galinta*.

Alárendelő összetételek: *borsikafenyő*, *bikfaharisnya* (vászonnadrág), *festej* (borjuzás után közvetlenül fejt tej), *hógomója*, *lármafa*, *lütökötő* (fékező a szekérnél), *maszkurakép* (álarc), *szarufa* (a szarvazat fája házfödélnél), *tótrépa* (csicsóka). — A *birtokos összetételek* sokszor birtokraggal állnak: *asztalszége*, *istenbáránya*, *júhaszna*, *kezeháta*, *talpászive*. De állnak anélkül is: *bocskorták*, *gócaj*, *kapusas*, *szénamurha*, *cserfa* helyett *cserefa*.

Különös összetételek még: *lehetetlenségképes* és *semmitülte-képen*.

A tárgy ragja többnyire elmarad az ilyenekben: *favágni*, *júnyírni*, *kánlátni*, *tüzetenni*, *vizinni* (fát vágni stb.).

Némely összetételek el is homályosodtak azáltal, hogy alakjukban oly változáson estek át, hogy nem lát már két külön szót bennük a nép: *aharról* (ahelyről), *bölegény* (völégény), *husagyat* (húshagyat), *husét* (húsvét), *innap* (idnap), *méhelyt* (mely helyt), *öszöntvössége* (ő szent felsége), *ottogyon* (ott ugyan), *tiszlendúr* (tisztelendő úr).

Ez eljáráshoz, mely ezeket nem veszi összetételeknek, hasonló az, mely megfordítva *részekre bontja azt, ami nem összetétel*: *Káro Lina* (Karolin), *über cibre* (überciher), *Lik Están* (Lichtenstein), *Vizi Antal* (Wiesenthal). Népetimológia.

A kombináló szóalkotásra szintén idézhetek példát: *mintsább* (mintsem és inkább keveredéséből).

A főnév ragozásában a többes *k* képző előtt sokszor a hang áll más magánhangzó helyett is: *fiak* (fiuk), *varjak*.

A főnevekhez a *-ni*, *nitt* és *nul* helyragok járulnak, pl. *biróékni* (biróékhoz), *biróéknitt* (biróéknál), *biróéknül* (biróéktól).

A többiek fokozásától egészen eltér a rövid melléknév középfoka: *rövebb*. *Hamar* és *tova* határozók fokozása szintén eltérő: *hamarebb*, *tovébb*.

Névmásai megegyeznek az irodalmi nyelvélvel azzal a különbséggel, hogy e személyes névmás alakok: *engem*, *mi*, *ti*, *titeket* Gyergyóban így hangzanak: *ingem*, *mü*, *tü*, *tüktököt*. *Önmaga* nyomatékos visszaható névmás helyett *magamaga* szerepel, és egykét kérdő névmás következő alakot ölt: *ménye?* (mennyi), *méhejt?* (milyen helyt), *mikora* (mekkora)?

A határozó szók közül következők térnek el a közbeszédtől: *annyég* (annyira), *majdég* (majd), *esméy* (ismét), *éppeg* (épen),

hanyutáng (hanyatt), *osztáng* (asztán), *csaponyóslag* (rézsut), *mindétig* (mindig), *ujból* (ismét), *esént* (ismét), *végre* (végig, pl. *Az ajtót egész végre kívágta*), *kopóba* (magasba), *kartén fogvást* (karon fogva), *roppantost* (roppant), *eröst* (erösen), *kicsit* (kissé), *kevest* (kevessé), *továbbat* (továbbá), *ugyan valóst* (annál inkább, még inkább, pl. *Ha te nem mész, én ugyanvalóst nem mehetek*), *sokkalta* (sokkal), *ámottam* (álmomban), *imettem* (ébren), *léánta* (leánykorában), *alacsfenn* (alattsfenn), *azonban* (aközben), *mínynyát* (mindjárt), *egy kukkra, egy máccre, éccëribe* (azonnal).

A többi *indulatszökon* kívül még ezeket használják: *héj, ijuju, jé, ha te ha, nē te nē, legén de, usdi!*

Az *igék* között az *ikes igék* folyó jelen 1. és 2. s föltételes jelen 1. 3. személye többnyire olyan, mint az *iktelen igéké*:

Folyó jelen:			Föltételes mód:		
húzódok,	gyúródok,	csökök,	ennék,	innék,	esnék,
húzódsz,	gyúródsz,	csöksz,	ennél,	innál,	esnél,
húzódik,	gyúródik,	csökik.	enne,	inna,	esne.

A *tárgyas ragozás* legteljesebb mértékben megvan; *írnök, kérnök*-féle alakok mind használatosak.

Az *igéknek* egyes alakjai a *hangkihagyás*, vagy *megrövidülés* miatt a köznyelvtől gyakran eltérnek: *ött* (evett), *itt* (ivott), *nyiri* (nyirja), *ké* (kell), *mëghöt* (halt); *nem tom* (. . . tudom), *futtam* (futottam), *üttem* (ütöttem), *köttem* (kötöttem), *a gabonát elvettem* (elvetettem), *aca* (addsz), *hoca* (hozdsz).

Ezekkel váltakoznak az ilyen teljesebb *igeragozási alakok*: *rivu* (ri), *hivu* (hi), *nyivu* (nyí), *vagyon* (van). Az utóbbinak és *megyek* *igének* következőképen tér el a ragozása:

<i>vagyok,</i>	<i>vagyunk,</i>	<i>mënyëk,</i>	<i>mënyüink,</i>
<i>vagy,</i>	<i>vattok,</i>	<i>mënsz,</i>	<i>mëntëk,</i>
<i>vagyon,</i>	<i>vadnak.</i>	<i>mënyën,</i>	<i>mënnëk.</i>

A *tárgyas jelentő mód folyó jelene* helyett gyakran a felszólító mód ugyanily idejét és számát használják: szivesen *lássuk* (látjuk), *lássátok* (látjátok), *lássák* (látják), *lássá* (látja h.); *meg-egye, megigya, elvigye* megeszi stb. helyett.

A *történeti mult* rendkívül sűrű használatnak örvend. *Járék, hozék, mozdíték* alakok többnyire a befejezett jelent is (*jártam*) kiszorítják a használatból. Szintúgy a segédigével kifejezett mult idő: *járok vala, jár vala, kér vala, haragszik vala*.

Szerepel itt egy a köznyelvben ismeretlen segédige is: *irni fogtam, el fogtam veszteni*; értelme: valószínűleg írtam, valószínűleg elveszítettem.

Sőt a folyamatos cselekvés igeneve is kap segédigét: *amondó vagyok*.

A *felszólító mód* vesszen, huzzon, hozzak stb. alakjai *j*-vel állanak: *vejszen, hujzon, hozzak*. Ugyancsak felszólító mód a nyugszik *igéhez* így képeződik: *nyughass* (nyugodjál).

Érdekes igék: *hurut* (köhög), *hazug* (hazudik), melyek egyszersmind főnevek is: *hurut* = a levest savanyító szer. Itt igazi helyes értelemben használják az ural igét: *Tám uraljam öt nap-estig?!* (rimánkodjam neki).

A *névtők* általában a köznyelvét azzal a csekély változással, hogy a *miatt* itt *mián*, pl. Meá kulpa, meá kulpa, *miánad* estem a kútba.

III. Jelentéstan.

Nagyon elterjedt alakzat a *szókihagyás*: *A tagadóját!* (isten-tagadóját). *A ragyogóját!* (ragyogó csillagját). *Verjén még az Atya!* (Atyaisten). *Mi vót az ökör ára? Tizenöt.* A száz, vagy kétszáz, valamint a forint kimarad mindig.

Van példa a *szófölcserelésre* is: *szaval* és *szavaz* elvétve sem fordulnak úgy elő, hogy ne egymás helyett álljanak. A képviselő mindig szépen *szavaz* (szaval) választóinak s ezek mindig *rászavalnak*; *nadrág* helyett *harisnya*, *szagol* helyett *bűzöl* áll.

Fölcserelések ugyan, de már *metonimiák* a következők: 1. *egész a rész helyett*: *felső kasztén*, *assó kasztén*, *közepő kasztén* (a kasztén felső stb. fiókja); *küsső*, *besső és nagy ház* (szoba helyett) — 2. *rész az egész helyett*: *fűrész* (olyan épület neve, melyben deszkát fűrészelő gép működik), *szegén feje!* (maga az egész ember helyett).

A *metafora*, a képesbeszéd, még gazdagabban virágozik: *csiga* (a tüzelőnek csigához hasonló része), *kecskelő* (négy lábú pad), *hét farka* (vége), *rudas* (mindent ő végez), *szurkos a keze* (a tolvajnak), *téngér széna* (sok), *nincs játék* (nem alkuszom tovább), *elárul* (elveszít), *kárhozom vele* (vesződöm), *meszet lopott* (meszes a ruhája), *tüzel* (haragban van), *kényer födele* (levágott felső része), *kaszavirág* (a liliumnak kaszaalakú éles levele).

Személyesítés: *a hidegnek foga van* (kemény hideg van), *a kés buta*, *a ló pipál* (mozgatja fejét).

Gyakran *szélesebb körűvé* válik a szó jelentése: *szivar* a szivarka is, melytől a másféle *börszivar* elnevezéssel van megkülönböztetve.

A szó *jelentésének szűkülése*: *fehér*-en itt így kimondva, csak inget értenek, *a födét* egyszerűen csak házpadlózatra értik, *gabona* a gabbaneműek közül csak rozsnak a neve, *gyermék* elnevezés csak a fura vonatkozik, pl. »*Két gyermeke s ök kicsi léánkája vót*«, *mozsika* csak a hegedű, *nagy víz*-en csak nagy patak értendő, *talp* csak a ház aljánál körülnyúló ülőhely megnevezésére szolgál, *Márjának* csak a boldogságos szűz Máriát hívják, és *üvegnek* csak palack a jelentése.

Változások következtében *el is homályosul és eredeti értelmétől eltér* a szó: *rögnál* nem uralkodást, hanem tétlenkedést jelent. A szó értelmének elhomályosodása annyira mehet, hogy e miatt éppen a vele ellentétes fogalmat is jelölheti ugyanaz a szó: *ujság* pl. a nagyon régi káposzta is.

IV. Mondattan.

Az egyszerű mondatok *szórendét* érdekesen változtatja meg az oláhtól kölcsönvett *máj*, tagadót nyomatékosító szócska. Úgy tagadó, mint tiltó mondatokhoz járul, de mind a két esetben más az értelme, mint amit Steuer János tulajdonít neki.* Tehát nem *is* szócskának felel meg, hanem ez az értelme a kétféle mondatban: *Nemáj teszem* = *En bizony* nem teszem. *Nemáj tedd* = *Ne igen* tedd! *Szórendi eltérések* még a következők: *Jédus neve dicsírtessék!* *Szavát ne felejcse!* (Ne feledje el szavát stb.)

Az általános alanyt leginkább az egyes második személlyel szokás kifejezni: *Kihéz fordulj, ha sénkíd sincs?* (Kihez forduljon, akinek senkije sincs.) *Annyi a bajunk, hogy as se tudod, mit téssz.*

Sajátságos a *kell menjek*-féle mondat szerkezet, mely helyett a »kell mennem« rendes alakot sohasem használják.

A szereti tárgyias alakkal szerkesztett infinitívus használása szintén érdekes: *Ugy szereti jókor kelni. Ugy szereti itkámoskodni.*

Nem kevésbé érdekes az a mondatfűzés, melyben a határozó a mondat értelméhez viszonyító ragot nem nyer: *Keddhöz egy hét menyék.*

A helyhatározó fölcserélve fordul elő: *Jere nálunk* (hozzánk).

Igenév is fölcserélődik határozóval: *Látóul jó* (látogatni). *Hálóba menyén* (hálni).

Ugyszintén az *éccer* (egyszer) a *már*-t helyettesíti a mondatban így: *Mit ér, hogy édés apád és vót nekéd, ha éccer még hót* (ha már meghalt).

A hiányos mondatokat nagyon sűrűen használja; ez legjellemzőbb sajátsága: *Ahajt le s osztán fél s neki, réja a hátára s osztán bé a házba! Hálá pipéknek. Meddig egy falás kényer nékül?*

A *kapcsolt mondatok is* kötőszava mindig *és*. A *sem* helyett is csak *se-t* találunk mindig: *Écsém még hót, ángyom és halálán van.*

A *választó mondatok* kötőszavai: *vaj: Vaj alusznak, vaj nem hajják; — akar-akar: Akar hiszéd, akar nem.*

Az *ellentétes mondat* pedig kötőszava helyett *penyét* áll: *Erős legén ökeme, penyét ojan szigoru.*

A *magyarázó mondatban* hiszen helyett mindig *szé-t* használnak: *Ne böcsköggy, szé ugy földhöz csaplak, hogy mégnyekkenesz.*

Az előidejű *időhatározó mellékmondat* kötőszava régies alakjával szerepel: *minekutánna; a mihelyt* pedig *mijent, mijet* alakot öltött: *Mijent pénzém lesz, megszógáalom* (visszafizetem).

Végül nagyon sűrűen jön elő ez a különös alakú *következményes mellékmondat*: *Annyi a dógom, hogy nem képesse.*

A mondatban *különös hangsúlyt nyer az utolsó szótag*, melyet megnyujtanak és mintegy énekelve ejtenek: *Oda ne igen nyujj! Hát e miféle? ...*

* Magyar Nyelvőr 22: 38. lap.

A) Gyergyó leírása.

Bevezetés.

Egy olyan különös tartományba vezetem olvasóimat, hol nemcsak a bíró, hanem még a malac is lehet *szigoru* (vézna), hol a nem teknős békának is van *békatekenyője* (fekete külsejű és fehér belsejű kagylók a nagy vizek fővénye között), hol a *csiki szür* nem olyan, mint a többi szür, de szárnya van, mint a haveloknak s gyakran a levegőben repül, néha a szántóföldeken bukdácsol és mindig énekel (a *barázdabillegető*); hol nemcsak lovát a gazda, hanem vég vásznát a szabó is *megfuttatja* (megméri); ahol különben nem tanácsos futni, mert ha valakiről az a hír, hogy *megfutamadott* (megbolondult), menten az örültek házába csukatják. Bámulatos hely, hol nem a sok szép leány *hiu*, hanem a ház padlása (*hiu, házhid* = padlás), hol csak a kicsi fiú a *gyermek*, a kicsi leányka nem, hol azonban van mégis olyan leány, aki *füledány* (egyedül való leány) s aki aztán igazán nem tudhatja magáról, hogy fiú-e vagy leány. Érdekes föld ez, hol az emberek *élete* be van kerítve s a halál sohasem, csak a végrehajtó veheti el (telek); hol a szegény kántortanítónak ha csekély is a bevétele, de mindig *szép kiadása van* (ének). S különös eszű emberek ezek, kiknek az összes jogtudományok legnehezebb könyve is mind *könyvü* (könyv), s míg nekünk alig akar bemenni fejünkbe sokszor még egy könyv is, nekik még a szemükből is mind *könyvek* potyognak — mikor sírnak (*könyv* = könny). És áldott vidék, hová az égből is *arany eső* hull (langy esőnek az a neve, amely olyankor esik, midőn a nap is süt) és sajnos mégis szegény a nép. de gazdag — lélekben!

Hegyek-völgyek között.

(Hegyek, mezőrészek, határjelek és vizek nevei.)

A sok vadregényes hegynek még nevei között is elbolondul az ember, hát még aki maguk közé, az itt következő hegyek közé kerülne?

Arkoza, Bakta, Batrina, Barátok sorka, Bucsintető, Bükkhavas, Cofrankahavas, Cohárd, Csobothegy, Csudálókő, Délhegy, Fekete rez, Gréces, Háromkút, Hegyes, Jáhoros, Kecskerez, Kereszthegy, Kishavas, Komárnyék, Közrez, Libán, Lóhavas, Mezővész, Nagyhagymás, Oroszbükk, Ócsémteteje, Piricske, Pongráctető, Rivó, Sármánhegy, Tatárhágó, Tatárkő, Tatárkút, Tarkó, Tinova, Várhegy, Várdomb, Vereskölok, Vigyázó kő stb.

S ha feljutottunk ezek tetejére a *hágón* (meredek hegyi út, átvittén minden útnál a meredek rész), adjunk igazat Vajda Jánosnak, hogy »ragyogni fent, pihenni lent jó!« és ereszkedjünk alá a *lütön* (lejtő) a völgybe, hol lombos fák *hűmességében* a patakormolás, madárcsicsergés s az *ódalból* (hegyoldal) hangzó nótája a pásztorfiunak bájos zenévé olvad össze s végiglegyinti arcunkat édesen az enyhe szellő. A *vetésen* vagyunk (a határnak az a része, melyet

ez évben bevetnek, vagyis megművelnek), túlnan idelátszik kopárában a *nyomás* (ugarnak hagyott határrész, mely legelőül szolgál), ahol van a *regló* (legelő), ugyan a vetésben is látunk *pallagokat* (be nem vetett terület), de ezek jövőre *kaszállónak* (szénatermő hely) készülnek. S végignévze úgy látjuk, még fölösleges vigan daloló pásztorunk nótájának ez intelme:

»Ne mennyi rózsám a tollóra!...«

mert *tolló* (az egész mezőt is nevezik így aratás után) még csak ősszel lesz. Most legföllebb csak arra inthetné rózsáját, hogy ne menjen a *sejmékbe* (süppedékes hely) s ide sem azért, mintha a lány lenne gyöngé, hanem ellenkezőleg a föld, s ha belesülyed térdig is és kihull az étel az ételvívó lány szotyrából, akkor igazán el-énekelheti:

»Ki hoz nekem friss kényeret?«

Mert künn a *vápában* (hegyoldal) nagyon *poronyó* (porhanyó) a föld, az *észokos helyeken* pedig (a naptól kevésbé ért nedves terület) nagyon vizenyős, a mezőn *hancsokok* (hangyaturás), az oldalsban *cséplezék* (cserjés hely) akadályai a jó szénatermésnek, szóval a szegény embert még az ág is húzza.

Termőföldében az elemi csapásokon kívül a marhák is tennének kárt, ha nem akadályozná a *vetéskapu* (a falu végén levő kapu, ma már ritka). Kétlábú marhák ellen *borozdával* (barázda) és *cüvekkel* (cövek) védi földét, de a gonosz szomszéd a *borozdát* elszántja s a *cüveket* beljebb veri, csakhogy mindig magáéhoz szánthasson egy-egy darabot szomszédja földéből. Testvérharc, kard helyett ekével!... *Csóva* (tilalomjel), vagyis *métafa* (tilalomjel) és *lármafa* (a legmagasabb helyre emelt négylábú építmény, melyet ellenség betörésekor jeladás végett meggyújtottak) is van nagyobb biztonság kedvéért figyelmeztetésül.

S ha szemünk a mindig siető hegyi patakra esik, megszégyeljük magunkat, hogy oly soká hevertünk. Hátha még meg is kóstoljuk, hogy az milyen friss és mi milyen lusták valánk! Tartsunk vele hát végig a *martján* (part), s csörtetésünkben a kedves kis nefelejcs legyen most arra emlékeztető: »engem durva eltapodásodtól megkímélni nefelejcs«!... Utitársunk, a patak, vigan cseveg ugyan, de azt mégis csak nekünk kell kitalálnunk, hogy ki ő, honnan és hová megy?... Neve *Tászok pataka*, jön a *csorgóból* (forrás, melyből a víz kis vályufélén foly ki), mely bölcsője volt s megy a *Halasággal* az *Orotvába*, s ezzel a *Marosba*, mely valamennyiöknek sírja lesz.

S megállva a Marosnál, midőn Gyergyót elhagyni készül, ha volna oly éles szemünk, minden egyes habjáról megállapíthatnók, hogy melyik a *Baktapatak*, *Borzonpatak*, *Békény*, *Borpatak*, *Csinód*, *Ditrópataka*, *Eszenyő*, *Fejérpatak*, *Güdüc*, *Heveder*, *Magyaróspatak*, *Kőpatak*, *Orotva*, *Putna*, *Székpatak* és *Visszafőjó* vizének a habja, mert ezeknek a belefolyása növeli meg őt oly nagyra, hogy *tonyái* (örvény) oly mélyek.

Állatok.

(Állatok neve, állathivogató szók és betegségek.)

Benépesítenek ezek minden helyet. A levegőt a *csészle* (szunyog), *harukáj* (harkály), *kukukk* (kakukk), *lējánkamadár*, *lencsóka*, *láncsóka* (barázdabillegető), *lepíte* (lepke), *ülü* (ölyv), *széméti pinyt* (pinty) és *vereb*. A vizet a *kégyó* (kigyó) és *varasgyék* (varasbéka). Az erdőben korlátlan úr *Gáborbá* (a medve). A mezőben bujkál a *gyék* (gyik) és *isten báránya* (kicsiny piros bogár). A *csúkertet* elfoglalják a *bérbécsék* (juhok), bárányaik között van a *bélice* (szóke) és *vakisa* (szeme körül feketés a szőre). A kétéves juh *üvecs* s a többiekkel együtt *bri-re* hallgat. Az istállót elfoglalja a tehén és *bihal* (bival); mindkettő lehet *meddü* (meddő) valamint *ünó* (ha még nem borjuzott) és *csábali*, vagy *hizbali* (jobb- vagy balról befogva). Ott van helye a *pipázás* (pipál a ló: fejét lógatja). Az ábécé-hez keveset ért, de megérti, hogy »nye zab, nye!« (ezzel csalogatják), *hók*, *csá*, *curukk*, *gyi* és *hi* (biztató szavak). Ökreit, teheneit pedig így biztatja a gazda, miközben vigan csergeti nyolcágú ostorát: *Csá Fickó, hujde Bolokán!*

A *disznyók* (disznó), melyek között van *veró malac* (hathetes), *südü* (féléves), valamint *szigoru és rideg* (vézna) *malac*, elfoglalják a *pocsoját* (mocsár). Ha könnyen engednek a csalogató *cska*, *cska* hívó szónak, megtörténhetik, hogy berohanásukkor rájuk is rivalhatnak: *Huj ki, nye!*

A szemétdombon uralkodik a hagyományos *vérés kókiis* (kakas), melynek mindig kérdik, hogy »elmondjam-e meséjét«, de sohasem mondják el. Ami rész az udvarból még üresen van, azt betölti a *réce* (kácsa), mely ki sem mozdulna a vízből másképp csak a *ruca-ruca* hivogatásra. A *csürke* (csirke) a kevertre és a *csip*, *csip*, *csip* szóra szokott rohanni eszeveszetten. Míg a tyúkot úgy hívják: *kota*, *kota* és úgy kergetik: *hess!*

Lánkra van ott verve a *Burkus*, a *Muszka*; a *Betyár* is el van fogva s a *Tisza* is meg van fékezve (kutyanevek).

A *pécus* a tejfel körül gazdasszonykodik (a *macska*); a *férég* (egér) a szalonát menti meg a megavasodástól s a *buzgány* és *pocok* (patkány) hol segédje, hol princípálisa ebben. A *palack* (poloska) a falat s a *paducs*, *badari* (tetű) ha üres valakinek a feje, azt tölti be, hogy még az üresfejüről is el lehessen mondani: »*Ennek sok van a fejibe*«. Végül a *prücsök* (tücsök) a *fütő* alatt kellemetlen csiripelésével csendes éjszakákon fölöslegessé tesz minden ébresztő órát.

A ló *kehés* (hurutos) és *szopornyicás* (szopornyica = szájbetegség), a juh *metés* (métélyes) és a tyúk *pipos* lesz (pipja a szomjuságtól nő). Az előbbieknél, ha megszüntek *evelenek* (elevenek) lenni, megvan az a kiváltságuk, hogy *kopóba állhat a négy lábuk*, s amelyek életben maradnak, hogy azok közül, — az emberekhez hasonlóan — orvosára rossz viccet egyik sem csinál ott, ezt a beszélőképeség hiányán kívül még annak is tulajdoníthatom, hogy Gyergyó állatai között számár nincs.

Növénygyűjtés Gyergyóban.

(Növények és növényrészek neve.)

Gyűjtsük össze Gyergyó növényeit ide e helyre! Kezdjük a hegyeken, hol a *kokojsza* (áfonya), *borfüge* (vadribiszke), *szőrös füge* (aprószemű szőrös egres), *mána* (málna), *marti lapi* (zöld káposztalevél helyett főzésre használatos), *sósdí* (sóska), *hirip* (ehető tinórú), *csapirka* (csiperke), *bojza* (bodza), *belekényer* (berkenye), *bikfa* (bükfa), *szádofa* (hársfa), *cserefa* (cserfa) és *juharfa* (jávorf) kínálkozik gyűjteményünk részére. Innen, valamint a völgyből is esetleg *imoját* (moha) s a rétről *lóheverdit* (lóhere) szakítsunk. S a *papvirágot* is (margaréta) szólítsuk fel: »*Forogj, forogj papvirág*« bele a gyűjteményünkbe. Juttassuk ugyane sorsra a *mocsárdit* (mocsárvirág), *tajiga-virágot* (fehérvirágú növény) és *pipevirágot* (pitypang) is. Sőt a *kukukk-virágnak* (kakukfű) is engedjük meg, hogy gyűjteményünkben elbujva, kiálthassa az öt keresőknek, hogy *kukukk!*

A *gabonát* (rozs) s a *törökbúzát* (kukoricát) se feledjük. Sőt a *burujánokat* (burján, gyom) se vessük meg, amelyek közül ugyan egy se *ritkább* példány; rendkívül sűrűen burjánzanak föl: így a *kutyakapor* (*Cotula foetida*), *kutyatej* (ugyanaz), *csihán* (csalán), *dísznyókáposzta* és *papsait* (különböző gyomok).

Sőt még jó is, hogy e gyomoktól megszabadítjuk a veteményeket: a *ptyókát* (burgonya), *ribizlit* (ribiszke), *körtövet* (körte), a *gyilán*-, *gyalog*-, *viasz*-, *bihal*- és *tarka faszujkát* (*gyilán* = fehérszemű paszuly, *gyalogf.* = amelyik mellé nem vernek karót a kertbe; *viaszf.* = finom sárgahüvelyű paszuly; *bihalfaszujka* = durvahüvelyű és nagy barnásszemű) s végül a *petérszejmét* (petrezselyem) és *kalarábét*.

A *bisi alma* (birsalma), *dívó* (dió), *marzsaszöllő* (malozsa) és *tengeri füge* (füge) nem tartozik ide, mivel ismerik ugyan Gyergyóban is, de itt nem terem.

Részeiket illetőleg mindeniknél látunk *gyükert* (gyökér), *bingyót* (bimbó), a *törökbuzánál* még *kocsányt* (szár, mely leszedéskor a földben marad), *haját* (a kukorica emberi hajhoz hasonló része), *panusát* (ami a csövet fedi) és *csuszát* (csutka). Az almának, körtének van *csugája* (csutka), a füzfának *pimpója* (barka), a fenyőfának pedig *csutikája* és *botikája* (mindkettő a toboz neve) s a gabonának *ucsuja* (a rostálás után maradt rész) is.

Egynéhány szál virágot még gyűjteményünkbe! Tűzzük ide a *tulipántot* (tulipán), *bisziót* (kis fehér izsópszerű virágú növény), *vilóját* (viola), *pántikafüvet* (zöld- és fehérécsikű növénylevél, pántlika alakkal), a *kaszavirágot* (a lilium hosszúkás, éles levele), *bódogasszonylapit*, *mámucsácsákot* és *vénasszony-büzlentyűt* (mindhárom erős és jó illatú növénylevél).

De ki tudná összeszedni mind, hiszen oly tarka, oly bájos tőlük Gyergyó rónája!

Befejezés.

(Időjárás szavai.)

Gyergyó hegyeit, völgyeit bejárva, állatait és növényeit látva, álljunk meg a gyergyói síkság közepén, hol »érik a, hajlik a buza-kalász« ... Itt lányok aratnak, ott legények kaszálnak, a porzó országúton borvizes vagy *kotyós** embernek szekere dőcög végig s nem ritkán fényes hintó is robog Borszék felé. ... Az egész síkságon aranyos verőfény ömlik el — s a munkások kedvén is. Nekipirult arcú lányok pajkosan csalogatják a kis felhő mögé bujt napot: *Jere meleg, menny el hideg* ...

Kár volt, mert egyszerre valóban szokatlanul rekkenő lesz a levegő, a *boszorkányszél* (forgószél) végigforog s mindenki tudja erről, hogy közel van a nagy üdö (vihar).

— *Förmeteges idő lesz* (vihar), biztatják egymást a szénacsinálók gyorsabb munkára s a nap felhőbe búvása miatt a felsötétben éreznek kezükön egy-két cseppet. Sietve húzzák össze a szénát, de a szél széttépi, aztán egyet nagyot *görget* (mennydörög); rá kitör a zápor sűrű nagy cseppekben és van futás. S mikor hirtelen el is állott s már csak messziről dörög, akkor veszik észre, hogy kár volt úgy megijedni, hiszen ez csak *csapó esső volt* (hirtelen jövő zivatar) s még hull ritkán, miközben a nap is kisüt és ez már az *arany esső* (langy eső, mely napsütéskor hull).

S mielőtt az *áldott nap is leszentülne* (lenyugszik), nézzünk még végig utoljára a síkságon, az azt bekerítő kék bérceken, gyönyörködjünk ringadozó aranykalászos mezőiben, míg a beálló est sötétsége el nem rejti szemünk elől, s a lenyugvó nappal együtt búcsuzunk el mi is a gyönyörű szép Gyergyótól s ha elaludva is azt találjuk látni, úgy bizonyára nagyon szép lesz álmunk!

B) A gyergyói székely (életkép).

Atyafiság.

(Rangfokozat, rokonsági fokozat és családtagok neve.)

Egyszerű emberek mind, egy *goróf* (gróf) sincs közöttük, legföllebb csak *bárvó hujki* (tréfás címezgetés) és *kontesz karalábé* (szintén tréfásan). S habár akad közöttük is »*Nagyragos, mégse mongyák naaccságos.*« *Meltóságos* (méltóságos) még kevésbé található. Azonban *kúdus* (koldus) sincs sok, ha nem számítjuk ide azokat, kik elszegényedés miatt *Móduvába* (Moldovába) kénytelenek vándorolni.

Itt az egész nép *rókon* egymással. Ha addig soha nem látta is egyik legény a mást, mégis így köszön: *Szerusz tesvér!* Megszámlálhatatlan a sok *ját* (drusza), *kománé* (komaasszony) *ányom-asszon* (sógorasszony) s a

»*Komámasszon, meg egy asszon,*
... *Mind a kettő részég asszon.*« ...

* Marosszéki fuvaros.

Csalárdot (család) úgy alapítanak, hogy miután már eleget járt *guzsajasba* (látogatóba a lányhoz) az *éfi legén* (ifjú), akinek akkor *bólegén* lesz a neve, a *feleségire léjendóvel*, akinek akkor *hazai* és *hevezü* (menyasszony) lesz a neve, a *bőfények* (vőfélyek) és a kíséret többi tagjának jelenlétében megesküsznek; ennek az a jelentősége hogy őket *imán* (már) *csak ásó s kapa válajsza* (válassza) *el egy mástól*, amikor egyikük *ögyvez* (özvegy) marad.

De csak akkor mondható valaki egészen *csalárdos* (családos) embernek, ha már lett egy-két *buba* (csecsemő). Lassan, assan messze szétágazik a *falamia* (familia), hol rendesen *táti* (nagyapa) és *nannyó* (nagyanya) is van és sok, sok gyermek, akiket *daraboknak* is szoktak csúfolni, pl. *Hallgass, te Ruszka darab!*

Alapíthatnak családot azok is, kik törvényesen nincsenek egybekelve, akik tehát csak *hitelbe élnek*.

Testalkat.

(Testrészek és mozgás.)

Volt a szomszédunkban egy délceg, ügyes legény, *Orosz Éstán Pista* (Éstán az apja neve). Ahogy meglátta a német, azonnal rámondta a *táglíkot* (tauglich) s még a katonák között is a legszebb: huszár volt. Mikor hazajött az obsittal és szép piros huszárruhában, sarkantyupengetve megjelent utcánkban, mindenikünknek az volt titkos vágya, hogy »bár huszár lehetnék én is!«! A falu legszebb leánya ment hozzá feleségül és esperesünk el is dicsekedett vele, hogy soha ilyen szép párt nem esketett még teljes életében, pedig ő már 70 hosszú évet élt.

S a daliás ember ilyenforma vala: *Hosszu lugárnak* (hórihorgas) nem mondható, inkább vállaközös, semmint *cěrnakáplár* (hosszú vékony). *Eszetokja* (a koponya tréfás neve), melyben agya, vagyis a *veró* van (velő), ékeskedik *filekkel* (fül), melyekről meg szokás kérdeni: *szij-ě vaj* (vagy) *pating?* (tréfás kérdés). *Ábrázata* (arca) barna, melynek főekessége a *bahusz* (hajusz). *Mejiben* (mell) van a *ves* (vese) is, melyen alul van elől, felől az *éhája* (gyomra). Van *ujja bęgye* (hegye) és *kezeháta* (kézhát). Ujjait, ha kinyújtja, ez az *arasz*t (arasz), ha összefogja, *kujak* (ököl). *Tęrgye* (térd) irányában van *hargas ina* (láb hajlása) és *lábujkai* (lábujjai), hátul *talpa szive*, vagy *talpa szija* (a talp lábujjon hátuli neve). Még ha *eręgel* (mendegél) is, kackiás; bámulatos fűrgén tud *aprittani* (gyorsan megy). Kezeivel *tarogat* (gesztikulál), ujjával ügyesen *pittyogtat* (pattint, csattint). Szájával az evésen kívül *csároog* és *jól morzsol* (lármáz, sokat beszél), ha kell és nagyokat *tőpik* (köp), ha nem kell is. Szemével rendkívül élesen és messze tud *nězni* (nézni). Egy szóval ügyes ember ő. Azt mondják, összes atyafiségában, valamennyi apatárs, komatárs és sógorai között sincs még egy is több ily ügyes ember. Pedig dehogy! Minden székely ember ilyen.

Ruházat.

Orosz Ęstán Pistából már Ęstánbá lett; a hammu helyett már azt mondja, hogy »mammu«, egyedül csak tiszta és csinos öltözködése mutatja még benne az egykori csinos és délceg huszárt. Nem úgy áll rajta a *gúnya* (ruha), *minha villával hánták vóna rēja* (szólásmód), különösen, midőn vasárnap »viradóra szól a falu harangja« . . .

A *bikfaharisnyát* (dolgozó, vászonnadrág) sutba dobja és *abaposztó harisnyát huz* (finom darócnadrág) *csidmát, cępököt* (csizma, cipő) és minden *lábbelit* (csizma, cipő) megken hájjal, de nem mulasztja el torkát is megkenni pálinkával a vén ravasz. De meg ne lássa az asszony, aki teremtettézés dolgában is méltó élete párja a néhai huszárnak!

Szerencsére nem is látja az asszony, mert most éppen a tükörben fésülködik. A megmosott *vátozót* (*változó, fehér, tiszta*: az ing nevei) már kirakta; tiszta *pëndében* van már ő is (ingaly); *istirimfit* is húzott (strimfi, női harisnya) s miután fölvette *szóttos rokojáját* (saját szövésű vászomból varrt szoknya), mely fölé *előruvát* (kötény) is kötött, segít takaros kis lányának haját *pántikába* (pántlika) fenni.

Ęstánbá ezalatt magára szedve a tiszta inget, tiszta *lábravalóban* (gatya), tiszta *kézbelivel* (*kézbeli, kicsi ruva, zsebbeli, zsebkeszkenyő* a zsebkendő nevei), még az *ucuka* is (kis kabát, *zeke, szokmány* = nagy kabátok; *kozsoók* = kis bunda, *ujjos* = szintén kabát) tiszta rajta, úgy érzi mégis, hogy nincs egészen tisztában — magával, mert hej, az a rezes! (pálinka) . . .

Az asszonyok hosszasan öltözködnek s míg a sok *firiskó, vizilka, lékri* és *kurti* közül (női kis kabátok) kiválogatják az *innapit* (ünnepi), addig Ęstánbának bőven jut ideje kijózanodni, főkép mint-hogy még a *szógájával* is ki kellett magát pörölnie, aki — már ki hallott ilyet! — *vasárnap létyyire a bocskortákját* (toldalék a bocskor fenekén belül) kezdi *baggatni* (varrogat).

A köjöknek is jót koppintott a körmére, ki a hetykén lépkedő segédkantor ünnepi *porcolánnagyrágja* (tarka pikétnadrág) ellen merényletet akart elkövetni, a jó lucskos sárral.

Még csak egy *jádzó szén* (változó színű) *keszkenyőt* (kendő) tett fejére az asszony s egy *nyálazót* (állkendő) kötött az otthon maradó csecsemőre, ki már szintén friss *pókarongyot* (pólya) és *póka-kötőt* (pólyakötő) kapott s aztán indultak a templomba.

Ęstánbá ugyan a faluháza tornácába akart megszökni, hogy elpolitizálja a mise idejét, de felesége megcsipte.

— Hallájé? mit monda vala ténnap a Vágási Bedenékni való házra? Bizog aszt mondá vala kijéd, hogy jó hogy a tűzlang vesse fél! Igaz es, hogy kiturt münköf belőlle, nem igenyēs (egyenes) uton kifosztott mindenünkből a vén csaló. De biza mégēs nagy véték vót ojan rosszat kéválni ökemire, hogy tűzlang vesd fél. Ęggy-kettő! még ké gyónni máji nap kijednek, hogy a lelke es ötözzék tiszta *gúnyába*.

Házi eszközök.

A vén csaló Vágási Bedenek háza hétfőre virradóra lángokban állott.

Az udvar s még az utca is a házból kihordott *csatókákkal* (mindenféle házi eszköz) megtelt, de meg is ürült.

Akik mások karából szoktak hasznot húzni, ellopkodtak mindent. *Bicski, bicsok, kocorbicska* (a bicska nevei) soha többet nem fog kinynilni a Bedenek gazda zsebében. *Tekenyő* (teknő), *küpillő* (vajverő), *légej* (kis hordó), *bádirka* (hordócska), *sétár* (sajtár), *negyedés* (ürmérték, $\frac{1}{4}$ vékás), *borított* (fődeles, kerék faedény a turónak), *kandér* (nagy ércfazék), *tepsi* (bádogedény), *kászró* (bádog, vagy ércedény), *basa* (pálinkafőző kis rézüst), *kán* (kancsó), *bokáj* (hosszú kancsó, mint a kán), *kártya* (vizhordó faedény), *éveg* (palack), *csipor* (csupor), *ibrik* (findzsa), *tánygér* (tányér) és minden edény gazdasszonyt cserélt.

A *réstát* (rosta), *szűrűszítát* (szűrő), *szűrűt* (szintén szűrő), *kalánt* (kanál), *üstlábat* (készülék, melyre az üstöt teszik), *guzsbát* (készülék, melyre az üstöt akasztják), *sollót* (sarló), *vaskalánt* (lapocka), *a vonót* (piszkafa), *penetét* (eszköz kenyérsütéskor a szén elverésére), *kapított* (sodródeszka) és a *laskasírttót* (sodrófa) *elsíri-tették* (lopták).

Askót (zacskó), *átalvetőt* (iszák), *lámpit* (lámpa), *pillancsot* (méceses), *koppantót* (hamvvevő), *galickát* (kalitka), *sorófót* (sróf), *pistajt* (pisztoly), *káflit* (kapszli) és még a *lopót* is ellopták (pénzgyűjtő persely) s minden *istarangot* (kötél); csak néhány *gyujtó szálkát* (gyufa) feledtek még ott, hiszen ha tűz támadna is belőlük, nincs itt már semmi, ami le ne égétt volna porig, mert a sok átok megfogta! . . .

A székely ház.

A leégétt ház helyett már újat építettek, amelyről a szakértők úgy nyilatkoztak, hogy ilyen szép nincs a faluban. Jerünk tehát, nézzük meg!

Belépve a *galambbúgos* kapun (galambdúcos kapu), elénkbe tárul a ház külseje. A tetőn, mely máshol csak *zsuppal* (kicsépeelt kéve), vagy legföllebb *dránicával* van fődve (a *zsindeley* egy neve), itt új *zsende* ragyog. *Szarufa* tartja a födelet, mely az *esztérhejban, csöpögőben* (mindkettő az eszterha neve) ér véget. A négy sarok, vagyis négy *bütü házgörézd* elnevezésben is részesül (a ház szögletének nevei). Alul kereken *talp* és *tötés* (a ház körül érő kiálló rész, melyre ülni is lehet) helyett cifra *tornáncot* (tornác) látunk itt. És elül találjuk az *ereszt* (előcsarnokféle).

A ház mellé szép kis *sütőt* (nyári konyha) csináltak. Közéleben gazdasági épületeket építettek: az *éstállót* (istálló), *kottyeszt* (borjúól), és *kutricát* (baromfiól); a csúrt leghátul a *csúkerbe* (csürkert, mely a csür körül van). Ebben szoktak lenni a juhok, melyek künn a hegyeken *kosárba* vannak bekerítve (szétszedhető kerítés éjjeli szállásul), hol *kajibában* (kunyhó, többnyire sátoralakú) őrzik a juhászok.

Az ilyen *észtena* (a juhoknak sövényvel bekerített fejő- és alvóhelye) lehet *szērésztena* (midőn több gazdáé és szerre jár úgy a fejés, mint a juhhaszna) és *derékesztana* (egy gazda esztenája) . . .

Megnyomva a *fordított* (kilincs), ha nincs *retesszel* (zár) elzárva, feltáruul az ajtó és feltáruul a ház belseje is.

A *födön* (föd = a szoba padozata, mely leggyakrabban csak pusztá földből áll, de ha be van is padolva, a padlás néven kívül még akkor is nevezik földnek is) a *csęcsemő mászása*, ez a jel most sem csalt, mert tényleg belépünk mi: e ház vendégei (»*Ha a csecsemő mászik, vendég jó*« . . babona).

A gazda tessékeli vendégeit, hogy lépjenek be a *besső*, vagyis a *nagy házba* (belső, nagy szoba), mert itt a *küsső ház* (szoba) *zakotás* (rendetlen) s ablaka be van ugyan *pappázva* (ragasztva, a kitörés után), de nagy a *cüg* (huzat)!

A *tálasról* (bútor az edények tartására) poharat vesz elő, a *cserepes* alá (cserepépítmény a tűzhely fölött, cserepkályha) a *gócajba* (kemencealjja, vagyis a szobai fűtőkemence egyik végében belül levő ülőhely), még egy fát tesz a tűzre, kihúzza az ételt a *ponkra* (a tüzelő széle), hogy el ne főjön, s bevezet a »besső házba«, mely díszesebb, mint a másik szoba: ott csak cserepes volt, itt már modern *fűtő* (érckályha) van; ott csak egyszerű *dusza* (szalmazsák) egy rozoga ágyban, itt *vetett ágy* (magasra fölvetett, díszágy), ott csak *almárium* (házi szereket és edényeket tartó bútor), itt *kasztén* (kihúzható fiókokkal ellátott szekrény, láda), ott csak *pohárszék* (kis pad, melyen esznek), itt »tulipántos« asztal van . . .

Gyergyói étlap.

A ház szemügyrevévesekor a mozsarak csengése, a *vagdaló kés* (nagy kés, széles pengével) csattogása, no meg a nekiperült gazdaszszony sürgése-forgása a konyha körül, annyira felkeltette a figyelmet és kíváncsiságot ételük iránt, hogy nem találok fölöslegesnek egy gyergyói étlap bemutatását.

Előbb azonban lássuk az anyagot, amiből főznek. A *hiuban* mindig látunk *akasztott cigányt* (a sertés fűstre akasztott egész szalonnájának tréfás neve). A kanapéban találjuk a mindennapi *kényert* (kenyér) és ünnepnap kalácsot. Sütéskor *galambos* (madáralakú sütemény a maradéktésztából), *kókonya* (általán a husvéti szentelt, de a gyermeknek csinált kalácsrésztából való galambos értelmében is használatos) és *vakaru* (tömött tésztájú, hosszúkás kis lepény a maradéktésztából) jár ki a gyermekeknek, épúgy, mint *pujiszka-főzészkor malac* (*pujiszka* = puliszka; *malac* = ennek a fazékban maradt részéből turóval csinált ovális alakú kis lepényforma). Ha nem ügyel a gazdaszszony, *mézigasan* (szijasan) sül a kenyere s az ilyen *papácsi* (a rosszul sült kenyér gúnyneve) olyan, mint a *kiszi* (zablisztból készült kocsonyaszerű savanykás pép lehet, ott ahol még divatozik, de nálunk nem ismerik s csak ilyszerű hasonlatokban él még a neve is), valamint a *pujiszkának* főveszedelme a *matyuka* (megcsomó-

sodás). *Pujiszkát* többnyire olyankor főznek gyakran, ha fogytán a kényer s nem akarnak kölcsön kérni, mert a »*Kőcsön kényer kész adósság*« ... A *kamarában* (kamra) egy-két *juhaszna* turót (amennyit egy juh után egy nyáron kapnak) is és *ordát* (a turó egy neme) látunk. Annyi liszt van néhol, hogy meg is *dollik* (romlik). Itt tartják az *alutt téjt* (savanyú tej) és gyűjtik a *téfelt* (tejfel), amiből vaját *küpülnek* (köpülni, vajat verni), melyet eladnak, de előbb *iróját* (tejnemű folyadék, ami a vajverés után marad) megisszák s *csöpűjét* (a vajnak kiolvasztás után maradt salakja) megeszik. A *kamarában* áll még a *zóccség* (burgonya, petrezselyem, cékla, murok stb. együttes neve), mindenféle *kőccség* (az eleség), a *prémonda* (szintén eleség, mely a munkások számára ki van szabva), szóval az összes *elemőszia* (eleség).

Következik a gyergyói étlap, amelyben felsorolt ételeknek habár nem megevése, de elolvasására »*jó szívvvel lássuk*« a nyájas olvasót .. *Tessék Isten áldásából!* ... *Nyujjon héjza!* (ételhez hívó tessékélő szólások).

A) *Miesnap* *elemősziai*: 1. Jó hajnalban *rütyü* (pálinka). Melléje egy *sorkolat kényer* (egy karaj), esetleg *domika* (kenyérleves turóval), vagy *bócuj* (turós bócuj, turós puliszka).

2. *Délebéd* (ebéd). Leves, melyben lehet *sároγκása* (köles), *morzsolt* (morzsolt tészta), vagyis *csibbédett* (morzsolt), és lehet *laskaleves* is (metélt). Jómódú embereknél a *csucus* sem hiányzik (hús).

3. *Este*: *Tokán* (olyan, mint a gulyás, csak hogy alig van benne lé), *bámos* (sajt megolvasztva), sőt nagyon jó a *gombogaj pityóka* is (fől nem vagdalt burgonya) a *maga mundériájában* (egyszerűen).

4. Nyalánkságok: *körtöve* (körte), *magyaró* (mogyoró), *divó* (dió), nem baj, ha *kócsos* (nem síma héjú), *kókis* (kukorica pattogatva) és *pujkuca* (a ki nem pattogott rész); a kicsikéknek *nádméz* (cukor), *zsëndice* (a turócsinálásnál származó édeskés ital), *festej* (amelyet a megborjazás után ad a tehén) s benne a *kókó* (sűrűsödés).

Csak nagypénteken kapható *laposka* (metélt tészta olajjal) és csak »kalákákon« *poéka* (sült leves).

B) *Keresztelőben*, *kánlátóban* [igy?], *rodinában* (a kereszteléssel járó vendégeskedések) és *lagziban* (*lakodalom*), szóval az *ünnepies étvágyhoz mért étlap*.

Lé (leves), amennyi kell.

Tőtött káposzta, melyben *csizmadia szalona* is van (a belefőtt torzsának tréfás neve).

Formabeli (kalács), *kürtös kalács*, *botra tekeres*, *tőkebélés* (mindhárom annak a tésztának szemléltető neve, melyet fára csavarva és forgatva sütnek), *köre lepcsen* vagyis *palacsinta*.

Végül, vagyis elejétől kezdve végig *innyavaló*, a szeszes italok általános neve, úgyszintén az *ital* is, pl. *szereti az italt* (pálinkát), rendszerint *mézes pálinka* (melegítve és mézelve).

Ez egyszerűbb ételek és italok mellett szerepel még mint különleges étel: a *hurut* (aludt tejből, zöld petrezselyemből készült turószerű keverék, melyből húslevesbe főzni való pogácsákat csinál-

nak), *sërdán* (juhbel része), *korpacibre* (ecet helyett savanyításra szolgál), *bozsonyica* (füstölt kecskehús), *bisi* (híg palacsinta), *dalauzzi* (mák, dió és mézből készült nyalánkság), *pánkó* (fánk), *örménypuliszka* (kalácsszerű édes tészta), *tortáta* (torta) és *bécsinált* (leves). Fehér kenyér is van, de a nép csak *közkönyert* használ (barna rozs, vagy árpás kenyér). Különleges ital a *mésër* (méhsör, édes ital), *köményes* (pálinka köményaggal), *álkormös* (édes pálinka), *halirka* (különös édeskés ízű pálinka), *rezes* (a pálinkafőzéskor iható nagyon erős pálinka). De mindezeket csak névből ismeri az egyszerű nép, melynek egyszerű az étele, itala; mint nótája is bizonyítja:

*Csak azért szeretem
A magyar menyecskét,
Mert még tuggya főzni
A bossót s a lencsét.*

S az ő szerény vágya ennél magasabbra nem terjed . . .

Foglalkozás.

(Hivatalok, mesterségek, gazdálkodás, mezei munka, szerszámok, járóművek, szövés, fonás, s ez eszközök részeinek, végül a pénzek neve.)

Üdvégy, *patikás*, *fërsztö biztos* (fürdőbiztos) és *tanyittó* is lehet belőlük, csak *mozsikás* nem (muzsikus cigány), se *gardonyos* (gordonkás), se *kontorás*, szóval a *hedegüt*, *gardonyt* és *nyirentyüt* nem a székelynek találták föl. Falujában mint egyszerű ember a következő hivatalokban bürokratáskodhatik: *tanácsos* (egy tizesrészt feje), *eskütt* (szintén), *lendör* (rendör), *pógár* (aki a közhirrétételt is szokta dobolni), *mëgyebiró* (az egyházmegye világi tisztviselője), *mëgyepógár* (rangban megegyezik a másik pógárral), *erdöpásztor* (erdőőr), *határpásztor* (határőr), *ispektor* (határbíró) és *ordinánc* (szolga).

Mesteremberek: *kömies* (kómives), *bërvévas* (borbély) stb.

Gazdálkodás: Szánt, vet, kaszál, takarodik, a szín alatt fúr, farag, gazdasági eszközeit csinálja, barmait őrzi, *erdölni* (fáért erdőre), *favágni* (fátvágni), sőt néha vadászni is jár a székely gazda.

Míg az asszony veti, *nyövi*, áztatja, *tilólja*, *gerebënnel mëgléhëli* (megfésüli) s *guzsajra* köti a kendert s *guzsajasba járva* (guzsajasba járás: együttes fonás) fonja a *huszkit* és *duvaszkit* (az orsóról lehúzott fonáltekeres nevei), s a *csöllövel* (rokkaforma eszköz) *felcsöllí*, s az *osztovátában* (szövészék) *mejjéket* (fonalat) vetve és *ontokot*, a *vetëllö* (mötolla), *vetöfa* (váltakozató), *hasajó* (a szövészék végén kétfelől két magas pózna), *lábittó* (lábbal nyomható rész), *nyistek* (melyek a borda járásakor ide-oda mozognak) és *borda* segítségével szövö a vásznat. a *házi szöttest* (erősebb, világos, csíkos, színes szövet) és *csüki szöttest* (sötétebb és vékonyabb az előbbinél, mindkettő szoknyának való), a fonálból és *fejtöböl* (színes gyapotfonál), melyek *igëkböl* és *pászma*kból (ige: 3 szál fonál; *pászma* 10 ige) állanak, — addig a gazda végezi a szántást-vetést.

Ekéjét *ekekabalánál* (az eke kétágu csúsztatófája) fogva tartja;

tajján (kétkerékű szekér) huzatja haza. Boronáját szekéren viteti ki. Van *fakó szekere* (vasazatlan), *félvágás szekere* (szintén), *hordószekere* (széna stb. hordásra, szekérlétrákkal) és *kőbérés szekere* (borított szekér). Az egyszerűbbet ő maga is meg tudja csinálni, mert kevésből áll: egy *derékszög*ből (a nyújtó tartására szolgáló szög), *hévából* (keményfa a rúd tartására), *fürgentyűből* (a tengelyre erősített, de rajta mozogható fa), *rókancából* (a fürgentyű két végébe merőlegesen ütött két fa), a *félhércből* (melyre fölszálláskor a lábat tesszük), *tartólánéből*, *sullatóból*, *lütőkötőből* (mind a három fékezésre szolgál) és végül kerékből, melynek van *fontója* (kerékfő), *küllője* és *rafja* (vaspánt) s kívül *tányérkarikája* (vaskarika a kerékszegnél).

A *hordószekér* kaszálás és takarodáskor használatos. A lekaszált fűvet *merékjébe* (kis boglya), *bugjába* (boglya) és *kaszajba* (kazal) szokás rakni s a learatott *szémest* (gabna) kévékbe és *kalongyákba* (25 kéve); mikor fölrajkák a hordószekerre, *kötőrúddal* (nyomórúd) nyomtatják le; a szénánál ez egy *terü* (teher) széna.

Az ökrök befogására a szekérhez járom kell, melynek részei: a *járompáca* (a járom két külső része), *bordica* (két belső része), *ajfa* (alifa) és *felfa*, mely utóbbiba van vésve az a lyuk, melybe a köz jár és a közbe jó a *küszküllő*.

A *fakó szekérral* erdőzni is járnak s e célra télen a szánt használják, *nyoszójával* vagy *utajával* (toldalék a szánhoz) ellátva, míg a *szánkával* (szánkó) csak szánkázni szokás s a *korcsijával* (kézi szánkó) vizet hordani s felülve rá *ereszködni* (szánkózni le a domboldalról). Amit talpukra kötnek, az a *gílics* (korcsolya) s ha csontból van, *csákja* (korcsolyának használt csont). — Más jároművek, az egykerékű *targonca*, vagyis *taricska* s a tutaj, melyet *apacsinnal* (a tutaj evezőlapátja) kormányoznak.

Favágáskor és a szín alatt *faricskáláskor* rendelkezésére áll egy *csutak* (kis favég) vagy egy *csönkő* (nagy tőke), melyen fát vágva használja a *favágóbotot* (a fejsze és hasítószegnek a fába verésére szolgál), a *hasítószéget* (ék) és *fészit* (fejsze); faragásra a *fúrut* és *faragófészit* (balta), melynek csorbáit a *küszürü* (köszörü) veszi ki.

Benn a szobában pedig az asszony már *kotyfol* (a főzés tréfás neve) s éppen a *lángra* (tűz) teszi a még *lénge meleg* (langy meleg) vizet, s kihúzza a *mégbüszült* (megkozmasodott) *poékát* (kalákás étel) és pedig nagy sietséggel, mert a *kalákásaik* már megérkeztek s meg is éheztek, sietnek is ezt tudtul adni:

Három napja, hogy jövünk
S még egy falást sem ettünk — Ijújú!

De még a megszomjazásra sem felednek el gyöngéd célzást tenni, természetesen éktelenül visítva:

A legények búsulnak,
Hogy pálinkát nem ittak,
Nem az Isten haragját,
Megittak vaj hat kupát! — Ijújú!

Kíséretükben valami vak cigány is döngeti a gardonyát. Ily vígan végezik el, egymásnak kölcsönösen segítve, a legnehezebb dolgokat is: új ház tapasztását, fahordást, nagymosást, *tollu* (toll) fosztást, aratást stb. Ez a *kaláka*, mely tehát lehet *tapasztókaláka*, *fahordó*-, *tollufosztókaláka* stb.

Járnak más földén dolgozni *felibe* (a természetesen osztozva), *részibe* (darabszámra), vagy *átajjába* is (ha az egészet felvállalják bizonyos összegért, bérért).

Férfiak, nők, gyermekek járnak *epërbe*, *gombába*, *mánába* és *kokojjába* is (eperért, gombáért stb.), melyeket *kászuba* (doboz fakéregből) szednek és eladnak. Így szerzik a pénzt; előre csak *pótrát* (fillér), *karajcárt* és *garast* (két krajcár); aztán sok *sustákból*, *gologányból*, *dutkából* (a négykrajcáros nevei) és *pëculából*, vagyis *penészes krajcárból* (az ezüst tízkrajcáros nevei) lesz a *bángó* (bankó).

Pörös atyafiak.

(Rossz lelki tulajdonságok, együgyűségek, hülyeségek neve, csúfalkodó, veszedő és szitkozódó szólások, verekedés, bánat és harag nevei.)

Egymásba könnyen belekötnek, mert a székely nép általában derék és *sziligy* (szelíd), de akad egy-egy olyan *nyekezsit* is (nehézkés természetű és beszédű), aki *szokotál* (akadékoskodik), *uzsukál* (kuncorog, rimánkodik), *perórál* (áldázódik), vagy olyan, aki *décög*, *bölcs* (mindkettő az olyan kevély neve, aki azt se tudja, mit csináljon hányivetiségében), *mérész* (mindenkibe beleköt), *böstelen* (romlott életű); olyan *kötélrántó hegyi tolvaj* (a gonoszakat megbélyegző név), akinek *szurkos a keze* (tolvaj), s aki *minden lében kalán*. Ha ezek összekerülnek, természetes, hogy *karórontás* lesz (a kert karóival való közbelépés) ennek a vége.

De még rosszlelkűség sem kell mindig ahhoz, hogy kiüssön a verekedés. Egész ártatlanul keveredik bele, főképp az együgyű ember: a *tojak* (aki nem szedi rendbe magán a ruháját), a *puffancs* (kipuffadt arcu, *rügy*, *csüg* (mindkettő arra vonatkozik, aki elhagyja magát), *beles* (nagyétű), *beletlen* (szintén), *nánó* (tátott száju), *lálá* (a lány, aki alig tud mozdulni is és semmi frissesség nincs benne), a *füzi*, *bódi* (mindkettő félbolond), a *ganga János* (ügyetlen, esztelen), a *Bëc Ádám* (rendetlenül öltöző, cafatok lógnak utána); aki *ámbojog* (elcsodálkozva jár), *lödörög* (idétlenül lóg az utcán) s olyan, *mint a fancsali feszület* (elmcseseredett arcu), *mint a hoppipa* (feszés) s *mint az olá ecet* (gyenge, gyáva). Az ilyenek nem hagynak békit. — *Gardonyhátu!*... *Pofácsuf!* (csunya arcu) kiáltoznak utána. — *Ne fogjon úgy a csufság!* (Ne csúfalkodj) feddi ő béketűrőssel. — Mások is beleszólnak: — *Hagyjatok békit annak a legénnek!* — *Nem legén, hanem lepén!* kiáltoznak rája. — *Nyughass a jóván!* (amíg jól van dolgod) kiált ez, már méregbe jöve. — *Üjj le imán no, sarju!* mérgecsitk azok röhögve. — *Ó hogy a varjak egyenek még!* szitkozódik a felmérgecsített legény. — *Akasszanak fél nevednapján!* felel a más vissza. — *Fog bé a szájadot, met ugy pofon siritlek* (ütlek), *hogy*

Pilátust vacsorán találod. — Jere no hát, vág' pofon, ha van kurá-zsid, te málészajú! . . .

Az se kéri magát sokáig és *szól a pofa. A terembuláját!* S felszökösnek, *coronót, husángot* (mindkettő bot), bicskát s *fészit* ragadnak, *kaszibát vetnek* (lábukat áteszik, hogy a másik elesék benne), egymásra jól *reaakasztanak* (vernek), *letépérik* (földre nyomják), *mégdöbcskölök* (megtapodják), sőt még is *ütik* (agyonütik) egyiket-másikat. Asszonyuk, gyermekük *rivu* (sír), *rököl* (zokog), arcájuk bőre *sirül le, le vannak fórrázva* a szégyen miatt és *el vannak kese-redve, mint a fanyelü bicsok . . .* Mások a bámészzkodó csődületet kergetik szét: *Tokujjatok* (takarodjatok) *innét . . . sok csóró! . . . nincs itt komédia.* Ezek a békéltetők, kik egyszersmind szét is választják a verekedőket. Akit *eróst mégnadrágoltak*, (megvértek), az mindaddig *orrol és fujja magát* (haragszik), míg egy újabb verekedést nem kezdhet, hol vagy visszafizeti a vereséget, vagy ismét *istenésén* (nagyon) *mégrakják.*

Betegek.

(Betegségek, orvosságok, meghalás és temetkezés szavai.)

Ezek között találhatók azok a nagy-nagy betegek, akik *olyan betegek, hogy százfélét is megésznek* (csúfolás arra, aki tetteti magát). Ilyen beteg az

Oláfáta, — fáj a háta.

Méggyógyiccsa — magyarófa páca.

Sikeresebb orvosság a *türömfü* és *jaj lapi* (tréfásan mondják annak, aki nem beteg). S ha az se használna, akkor valóban hozni kell

Doktort, papot

S ha nem jó, egy nagy szalmakalapot

(ez is tréfás mondás).

Van azonban úgy a felnőttél, mint a gyermeknél is olyan *bibi* (fájás), ami már *kénnal* (kín) jár s egy kicsit el is *pasztul* (fogy) alatta a beteg, de az *uruságon* (orvosság) kívül e betegség-nél is erősítheti a beteget az a tudat, hogy *méggyógyul, míg meg-házasodik* (tréfás vigasz kis betegeknél)!

Kisebb bajok: *lábcsikkanás* (kificamodás), *sejëmfojás* (kelés az ujjon), *eredés* (meglobosodás), *zabola* (szájbetegség), *szopornyica* (szintén), *épsémérég* (az ajk viszketegsége), *szökés* (pattanás), *árpa* (kelés a szemén), *fökön* (kelevény), a csecsemő nyakának *lefülése* (lobosodás), *gurucsa* miatt *mégcsökés* (pulyaság), *nagymarín* (értágulás), *sárviz* (keserűség a torokban). Nagyobb veszedelem a *zsigora* (görcs), *gusa* (golyva) és *mégfűdülés* (megbolondulás).

Halálos végü a *gút* (gutaütés), akit ez megüt, annak *több karé* (kenyér) *nem kell.*

Van a gyermekeknek is néhány oly kínos betegségük, melynek meggyógyítója csak a *zsir* (sír): mert »odalent már nem fáj semmi!« . . . Szegény a nép s a legzordabb időben is szinte *csórén* (meztelen) és

meztláb futkároz a sok kicsi gyermek. A meghülésből kapja a *hurutot* (köhögés), mely ha nem viszi is sírba, de megmaradhat *héptika*, vagyis *kehésség* (száraz köhögés) alakjában; valamint az *apró* is ha *kiver* (himlő kiüt) rajta s kiheverné is épen, mindazonáltal egész életére *aprókóttas*, vagyis *ripacsos* marad (himlőhelyes). De úgy ez, mint a *csomó* (difteritisz) halálos végű járvány. Aki beleesett, az szegényke bezzeg teljesíti a rosszasága miatt szülőitől hallott rossz kívánságokat: *suvadj meg, nyuvadj meg, dögölj meg, vess bőrt* (mind a meghalásra vonatkozó átkozódások), mert már *halálán van* (haldoklik). Hogy vergődik szegényke! De végül is csak *megmered* (kihül, megmervül); aki ránéz, látja, hogy *tott muritt* (oláhlul, meghalt) s a faluban szétfut a hír, hogy *elpatkolt* ez is (meghalásnak cinikus kitétele).

Kiterítik szépen a *nyűtó padra* (ravatal) s bezzeg most, fel tudják öltöztetni szép, jó, új ruhába, most, amikor úgy sem hülhet meg többé, mert kicsi teste egészen kihült már ...

*Eső után köpönyeg,
Halál után borleves! ...*

Játék.

(Kedveskedő szók, játékszerek és játékok neve.)

Az *irtomnyi*, *fikarcnyi*, *picinkó* (kedveskedő kicsinyítő szók) *bubától* (kis gyerek) kezdve a kamasz gyermekekig egyebet se csinál csak játszik a sok kicsi *pocok* (kedveskedő nevezetése a kis gyermeknek). Ugyan minden alkalmat megragadnak annak találgatására, hogy közülök *mejlik az angyal*, de mindenik *cserepeességben* (helytelen-ség neve, mely mindenestre kapcsolatban állhat a *törött cserepe van* kitételrel) egy-egy eleven ördög. Játékszerük: *fütyürü* (síp), *csirip* (szintén síp), *betykó* (kavics), *pörészlen* (pörgettyü), *doromb* (szájmuzsika), *csákja* (csontkorcsolya), *korcsija* (kézi szánkó), *guja* (kis fa) és *lapta* (labda), melyet *kopóba* is *hanyítanak* (magasra dobnak).

A Kiss Áron gyermekjáték-gyűjteményében felsorolt játékokból legtöbb vagy változatlanul, vagy csak igen csekély módosulással nálunk is megvan. Így az *ujjasdi* az 1. lapon, a *Gyi lovam*, *A pulykának zöd a lába*, *Egyedem begyedem*, *Fát vágok*, *fát* és a *hintázó mondókák*, a *cikázás*, az *elfogós játék*, vagyis a *bárányozás* és *ülzés*, a *gyürüsdí*, *Aranyláncom cérna*, *ostorcsapó*, *hidasjáték*, *Cen, cen, cen — dur, dur, dur ...*, *kérösdí*, *betykóverés*, *pittyantós*, *bicskajáték*, *karikázás*, *pergettyü*, *brugattyu* stb.

Nagyobb eltérést mutató, többnek összetételéből alakult játékok nálunk, pl. a *fürdés utáni mondóka*:

*Pap vagyok, prédikálok,
Nincsen székem, csak fennállok,
Galuskákat hanyigálok ...
Sajt-e, vaj, orda? ...*

vagy ez a kiolvasó mondóka: — Jer velem. — Hova? — Kemén-

cébe. — Hol kemence? — Házba. — Hol ház? — Víz elvitte. — Hol víz? — Bika megitta. — Hol bika? — Fészi megütte...

A *csiprosdi* játéknál pedig nálunk *csiporrontás* (csupor...) is szerepel, t. i. ha keresztültörnek a körön.

Mindezekből mutatványul hadd álljon itt ez a pár:

1. Körben táncolnak a gyermekek és minden fordulatkor egyik hátraarcot csinál, miközben karban mondják:

Fehérice, márca
Én galambom Kovács Zsuzsa
Fordujon még hátra!

S mikor mindenik kifordult már, akkor egyenként visszafordulnak s ismét előlkezdik, szóval ez az eddig még föl nem fedezett *perpetuum mobile*.

2. A *kérésdi*. Először kettő megy az ülő csoporthoz, s ennek fejtől kéri:

— <i>Kapitány úr küdeti,</i>	— <i>Én lányom el nem adom</i>
<i>Kelméd lányát kéreti,</i>	<i>Csúri csidma nélkül,</i>
<i>Szébbikét, jobbikot,</i>	<i>Láda ruva nélkül,</i>
<i>Karcsu magasabbikot.</i>	<i>Fődig érő fátyol nélkül,</i>
	<i>Kerek kalács nélkül.</i>

— *Ha nem, bizon el se nyeri*
Sári vári sorkantyuját,
Gyöngyből kötött koszoruját...
Kérd ki lén a ruvát.

S a megszólított ha kitalálja, hogy a kérők közül melyiknél van a *ruva* (kendő), elviszik; ha nem, akkor nála nélkül sietnek el, visszakiáltva, hogy

Maradjon az anyjának
Mosogató ruvának!...

A *lapinkázás*: ez egy csutakból, rajta egy deszkából s ennek két végén két gyermektől áll, kik úgy ingadoznak föl és le, mint a mérleg serpenyői. Ilyenkor *csángálni* is szoktak (félrebillent) a kis hamisak. A *csuklizás* két tojáshoz összeütése annak megtudása végett, hogy melyik nem törik el; a ravaszabbak e célra *fatojást* (fából esztergáltat) használnak és természetes, hogy csak az nem törik el. *Kókát* is raknak; a felrovott nagy fahasábokat úgy rakják, hogy négyszögletes toronyalaku magas építmény származik; sokszor két emelete is van, melyekbe bemásznak és játszanak s kettős ennek is haszna, mert ezalatt a nyers fahasábok száradnak. A gombozásnak *nyerőzés* itt a neve s a *kotlósi* egyik változata. Midőn ketten játszanak és a *jukba* dobandó két gomb ettől két egyforma távolságra esik, *szimuszt* konstatálnak az ügyfelek. Nagy esőzés után az áramló víz elé *labodát* is szoktak tenni (kis kerék, melyet a víz hajt).

E játékokat, s főkép a *laptázást* a felnőttek is úzik és ez arról tanuskodik, hogy a szegénység, sok munka, betegség, baj és pörösködés mellett is mindig természetes és mindig vidám lelkű a *gyergyói székelly*.*

Népirodalmi termékek.

I. Dalok.

1. Török Lina vetett ágyát Magosra vetette, Kúti Tamás a kalapját Rajta felejtette. Add ki babám kalapomot, Tegyem a fejembe: Hogy ne néjzén annyi csalfa Ragyogó szemembe.	A Kádárné káposztát főz, Feje fölött ményén a gőz, Hánnya-veti a kalányát: Kinek agygya Mári lányját? Ne búsujjon szegén feje: Ruszka Pista lész a veje. (Mindhárom Ditróban és Szentmiklóson is hallottam.)
2. Én azt mégtészém, Katát elvészém; Én aluszom, ő dógozik, Mégés mégverém.	4. Tilalom a szerelém A babámot ölelém, Mer én ötöt szeretém!
3. Sáros csitkó, rezes sujtás... Este hova ményünk pajtás? Emez utcán végig ményünk Kádárékni bé és nézünk.	Vót szeretóm egy barna, Elhagyott a nagy marha! (Szentmiklós és Tekerőpatak között hallottam.)

II. Mondák.

1. *Gyergyó*. Még senki sem lakott ezen a földön, melynek ma Gyergyó a neve, amidőn az egyszeri ember s a felesége ebbe a szép tündérkertbe vetődött.

Mielőtt azonban bejöttek volna, egyik előbb kikémlelte s látván szép kéklő bérceit és aranykalászos mezőit s tarka réteit, nagyon természetes, hogy ily hívogató szóval tért vissza a kémszemle után társához: »Gyer jó!« Így keletkezett Gyergyó.

2. *Vasláb*. Egy katona menekült az ellenség elől; lováról csurgott a hab. Egy meredek sziklán kellett csak keresztüljönnie, s akkor mentve van. S midőn lova ezt a hihetetlennek látszó utat is meg tudta tenni, midőn mentve volt, megcsókolta lovát és megveregette nyakát ez elismerő szavak kíséretében: »A te lábád vasláb.« Innen lett Vasláb a neve a Gyergyó szélén, amaz emlékezetes szikla-bérc lábánál elterülő községnek.

3. *Hiripné vára*. A gonosz Hiripné két ledér ifja Gyergyó hajadon lányait sorra rabolta el, akik a gyalázat után Hiripné rab-

* Vö. még a szerzőnek Gyermekjátékok c. cikkét Nyr. 27:139.

szolganői lettek. Midőn Ábrahám és Domokos markos legényeknek szeretőit is elrabolták, seregükkel ezek a várkastélyt lerombolták s kiirtották a gaznépet. Szentmiklós közelében a Várdombon most is látszik omladvány s szomszédságában az Ábrahám és Domokos nevű szikla örök emléke lesz a két bátor székely legény hőstettének.

4. *A nagy Cohárd.* Szentmiklós határában emelkedik égnek egy szikla, melynek megvizsgálására németek jártak be, amelyet azonban oly keménynek találtak, hogy nem győzték eleget mondani: *Zu hart.* Így lett ama bérc neve Cohárd.

5. *Bárkainé.* Ditró közelében emelkedik Kőszálalja, hol Bárkainé, táltos asszony lakott. A róla szóló monda már megjelent a Magyar Nyelvőrben Paal Gyula közlésében, úgy amint tollba mondta neki valamelyik ditrói székely (l. Nyr. 4:177). Itt csak amit még halottam Bárkainéről, s amit nem találtam benne ama közlésben, arról egy pár szót: Bárkainénak, a táltos asszonynak, olyan lova volt, hogy hátulsó lábpatkójának nyoma a kőszál alatt volt látható, s első lába patkójának nyoma a Sármány-hegyen, tehát mintegy öt kilométer távolságot lépett át egy lépésével. S maga a táltos asszony a világ végét, a világ felfordulását is megjövendölte, amely akkor következik be, midőn *diósarku* (magas) cipőben járnak a nők. S az az időpont éppen most van s eléggé felfordult világban is élünk most csakugyan!

5. *Mézes háboru.* 1848-ban lementek a jó ditróiak az ellenséges indulatu oláhokhoz Hódostetőre, hogy tanítsák meg őket kesztyűbe dudálni. Az oláhság azonban rokonának látogatására menekült: a rengeteg erdők vadonába. Harcias atyánkfiai csak mézet találtak, s így esett meg egy olyan háboru, hol rendkívül sok — nem oláhot, hanem — mézet pusztítottak el!...

III. Verses mondókák.

Azétt jöttem tühozzátok
Van-e rütyü pálinkátok?

Cüvek —
Szókjék ki a szüved!

Csütörtökön délután
Fut a kopó nyúl után.

Degényegét!
Ha nem vésznek, erégelék.

Elek!
Mikor lesz meleg?

Este jere nálunk,
Az ereszbe hálunk,
Macskafarkat vacsorálunk.

Este nálunk bál lesz,
Három mozsikás lesz,
Mind a három vak lesz
Bolond, aki ott lesz.

Feri, Feri, férre veri,
A macskákat megnyergeli.

Férkó!
Ég az erdő.

Gergé!
A pipéket ver bé.

Hēj te écsén mijen vagy,
Lábad kurta, fejed nagy,
Merő komédia vagy.

Miatyánk!
Nincsen fánk:
Nem fő még a
Káposztánk.

Jóska, Jóska, babóska,
Ördögöknek anyóssa.

Osztán
Bosztán.

Hopták!
Bocskorták.

Tele has
Üres kas
Ha haza méssz
Botot kapsz!

Istirimfi, topánka,
Mégelhült a léánka.

IV. Állathang-utánzás.

Mit nyávog a macska? Kérdjük: — Kihéz méssz férhez? —
Miához (Mihályhoz). — Mikor méssz férhez? — Nyáron. — S hány
párnád van? — Három!

V. Közmondások, szólásmódok, hasonlatok.

Abba jár, mind Sáska a piros csizmába (esze ágában sincs).
Akkor lássam, mikor a nyakam csigáját (sohase).
Akár a lovaknak beszéljek (hiába beszéllek).
Annyi, mind a sár (nagyon sok).
A sárga és fehér legénnel harcolt (turós puliszkát evett).
A tótok lovának és ijenkor vette el a hideg a szavát (tréfás
megjegyzés a fagyoskodó emberre).
Azt se mondta: cséréjünk pipát (semmit se szólt).
Azt se monta: fél kalap (ugyanaz értelem).
Csúfabb a hátramaradásnál (ami nem sikerül, arra mondják).
Dali vörös hoppi kék (tréfásan arra, ami nincs).
Elég a neki (folytatólagos beszédnél, midőn egyikről áttér a
más tárgyra).
Hoca s me (eladásnál, a. m. nincs hitel).
Hálá pipéknek! (midőn nincs minek hálálkodni).
Meddig egy falás kényer nélkül (megszólítás mikor találkozni)?
Mit a széme meglát, keze nem hagy ott (tolvaj).
Nagy gazembérnek adsz enni (nagy g. vagy).
Nannyám kontya! (fitymáló szólás).
Nem ver búzát belölled (midőn valaki fél, hogy az eső meg-
veri, annak mondják).
Ojan, mind Béc Ádám (ronda).
Ojan, mind a Samu nadrágja (rongyos).
Pad alatt a pócon (tréfásan mondják, ha valaki keres).
Úgy áll rajta, mind a vetéskapu (rosszul).
Úgy ért hozzá, mind a ló az ábécéhez (nem ért hozzá).
Utazik, mind Nagy Pali.
Még a leghosszabb országútnak és van — vége!

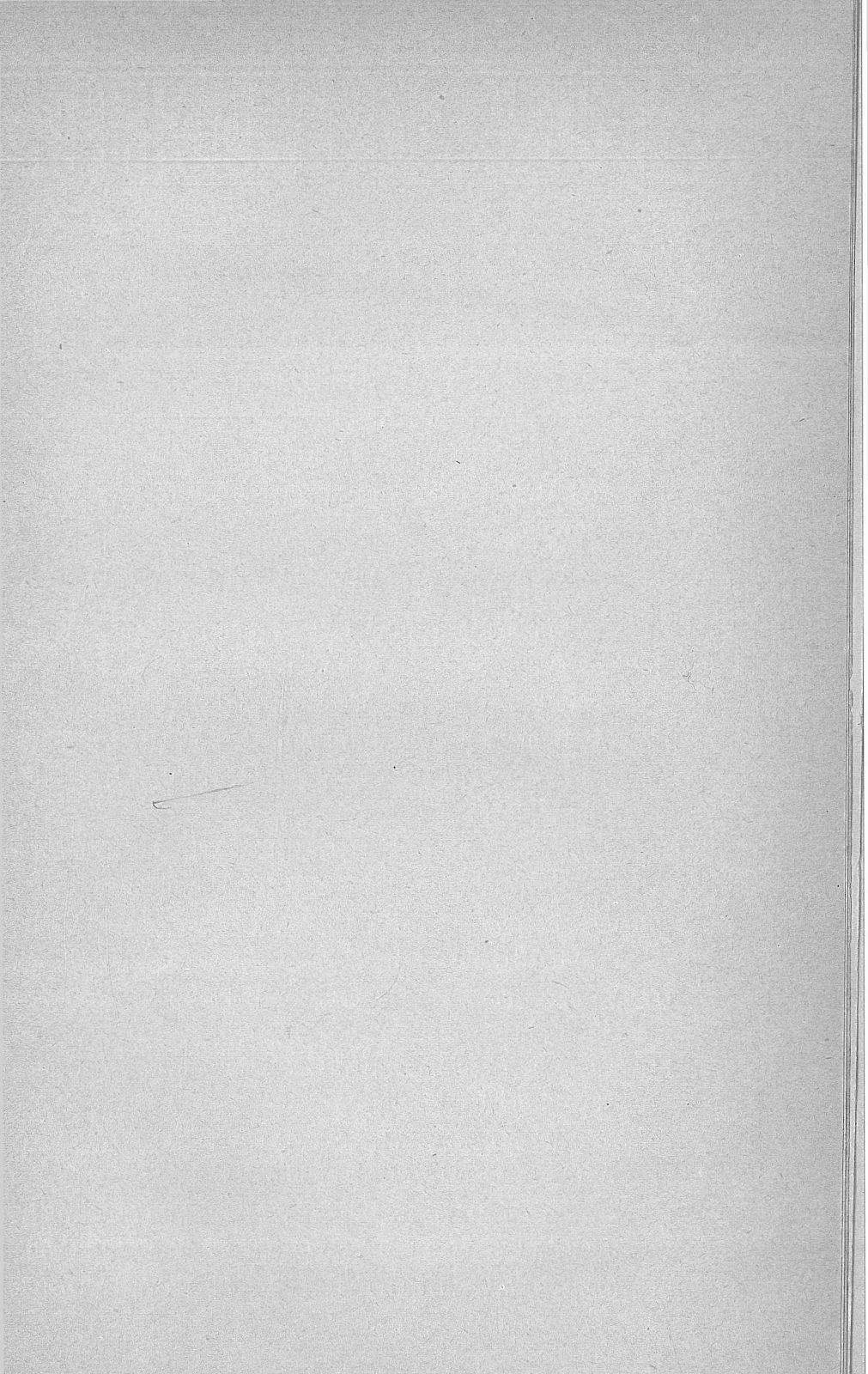

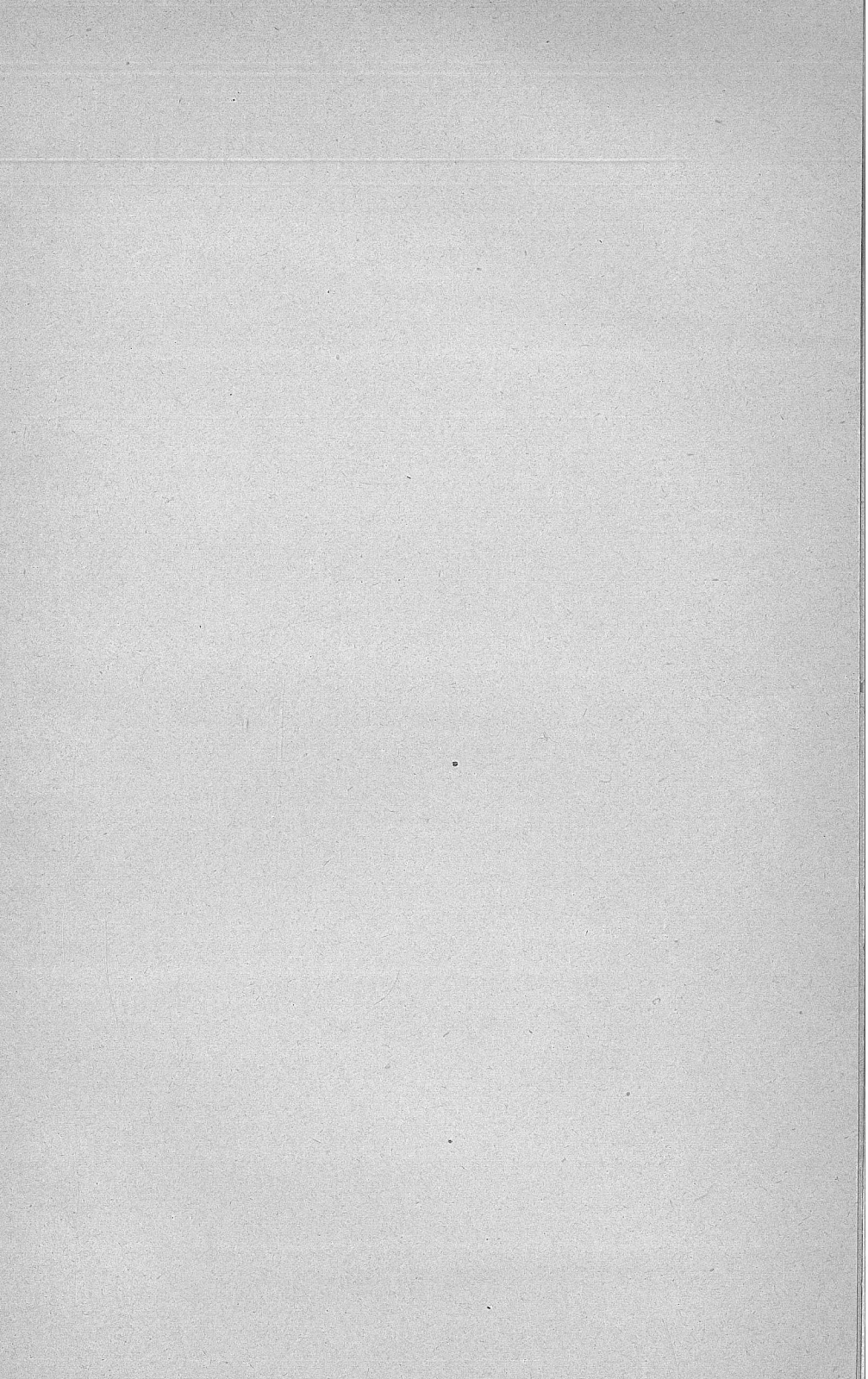
NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigmond*: A MAGYAR SZÓREND. (Ára másfél korona.)
2. *Simai Ödön*: MÁRTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára másfél korona.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESIRÁS szövege és magyarázata, bővített szójegyzékekkel. (Ára 1 kor., vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMÁNY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELES TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEK-TAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELV-JÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJÁRÁS. (Ára két korona.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székely Ábrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)
13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemkő Aladár*: NYELV-JÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVUJÍTÓ. (Ára másfél korona.)

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigmond*: A MAGYAR SZÓREND. (Ára másfél korona.)
2. *Simai Ödön*: MÁRTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára másfél korona.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESÍRÁS szövege és magyarázata, bővített szójegyzékkel. (Ára 1 kor., vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMANY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELES TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEKTAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJÁRÁS. (Ára két korona.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székely Ábrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)
13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemke Aladár*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVUJÍTÓ. (Ára másfél korona.)

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigmond*: A MAGYAR SZÓREND. (Ára másfél korona.)
2. *Simai Ödön*: MÁRTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára másfél korona.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESIRÁS szövege és magyarázata, bővített szójegyzékkal. (Ára 1 kor., vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMANY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELES TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEKTAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJÁRÁS. (Ára két korona.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székely Ábrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)
13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemkö Aladár*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVÚJÍTÓ. (Ára másfél korona.)

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigmond*: A MAGYAR SZÓREND. (Ára másfél korona.)
2. *Simai Ödön*: MÁRTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára másfél korona.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESÍRÁS szövege és magyarázata, bővített szójegyzékkel. (Ára 1 kor., vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMÁNY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELÉS TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondolat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEKTAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJÁRÁS. (Ára két korona.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székelly Ábrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)
13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemkő Aladár*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVÚJÍTÓ. (Ára másfél korona.)

A MAGYAR NYELV

A művelt közönségnek a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó bizottságának megbízásából írta

SIMONYI ZSIGMOND.

Első rész: A magyar nyelvnek élete. Nyelvünknek eredete és rokoni. Idegen hatások. Nyelvtörténet és nyelvmlékek. A nényelv és a nyelvjárások. Irodalmi nyelv, nyelvújítás, nyelvhelyesség.

Második rész: A magyar nyelvnek szerkezete. Hangok, hangváltozások, helyesírás. A szójelentések viszontagságai. Összetétel és szóképzés. Szófejtés. Ragozás. Mondattan.

Második, javított kiadás egy kötetben. Két térképpel és a Halotti Beszéd s a hangok képzésének rajzával.

Ára díszes vászonkötésben tíz korona.

»Simonyi Zsigmond munkája első sorban a nagyközönségnek szól, de nincs a magyar nyelvészetnek fontosabb problémája, melyről itt alapos tájékozást ne találhatna még a szakember is, a más téren működő nyelvésznek pedig ez a munka kitünő tanácsadóul szolgál, minden, a magyar nyelvészetet érintő kérdésben.« (Heinrich Gusztáv, Ásbóth Oszkár és Lehr Albert — az akadémiai nagy és mellékjuttalomról szóló jelentésben, Akadémiai Értesítő 1893., 351.)

MAGYAR NYELVÉSZET

Írta **SIMONYI ZSIGMOND.**

Középiskolák legfelső osztályainak és tanítóképző intézeteknek. * *Ára egy korona.*

HELYES MAGYARSÁG

a hibás kifejezések, a
kerülendő idegen szók s
a helyesírás szótárával.

IRTA
SIMONYI ZSIGMOND
a Magyar Nyelvőr szerk.
8-adrét alak, 212 lappal

Ára egész vászonkötésben három korona.

Tartalma: Bevezetés. — **Helyes mondatszerkesztés.** Az egyszerű mondat fajai. A mondatrészek szerkesztése. A szórend. Az összetett mondat. — **A szók, szólások és szóalakok használata.** A szók megválasztása. Idegen szók, nyelvújítási szók, tájszók. Rokonértelmű szók. Szólások. A beszédrészek használata. Igeragozás, névragozás. — **A helyes kiejtés és a helyesírás.** — **Szótár.** (A szótári rész száztizenegy lapra terjed.)

AZ ÚJ HELYESÍRÁS

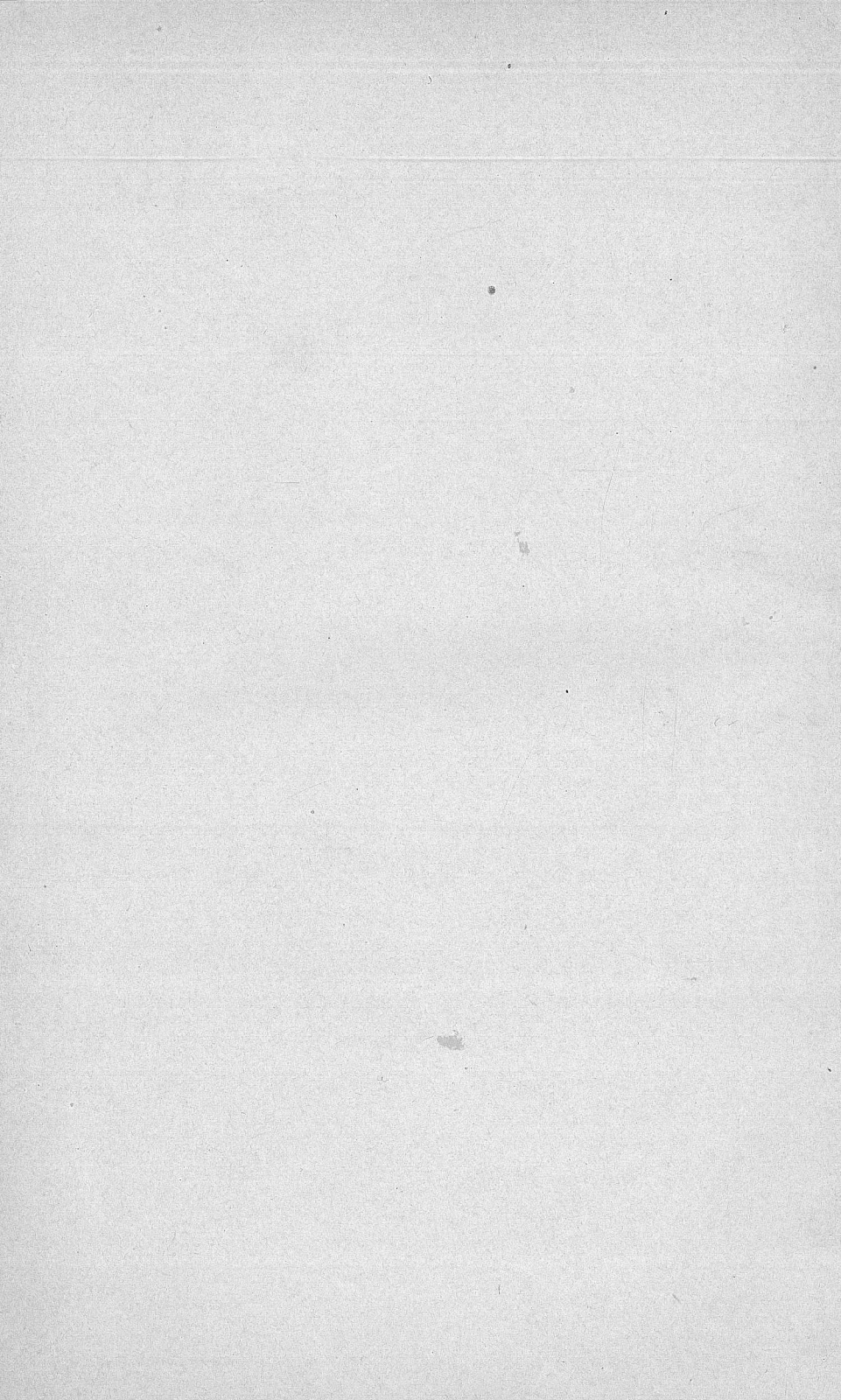
A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1903. március 14-én 862. szám alatt kelt rendeletével kiadott magyar iskolai helyesírás szövege és magyarázata, bővített szójegyzékkel.

Irta **SIMONYI ZSIGMOND.**

* *Ára vászonborításban 1 korona 50 fillér.* *

(Egyetlen magyarázatos kiadás, mely a helyesírási szabályoknak hiteles, hivatalos szövegét teljesen magában foglalja. Bő magyarázataival egyszersmind vezérkönyvül szolgál az **Iskolai helyesírás** című füzethez.)

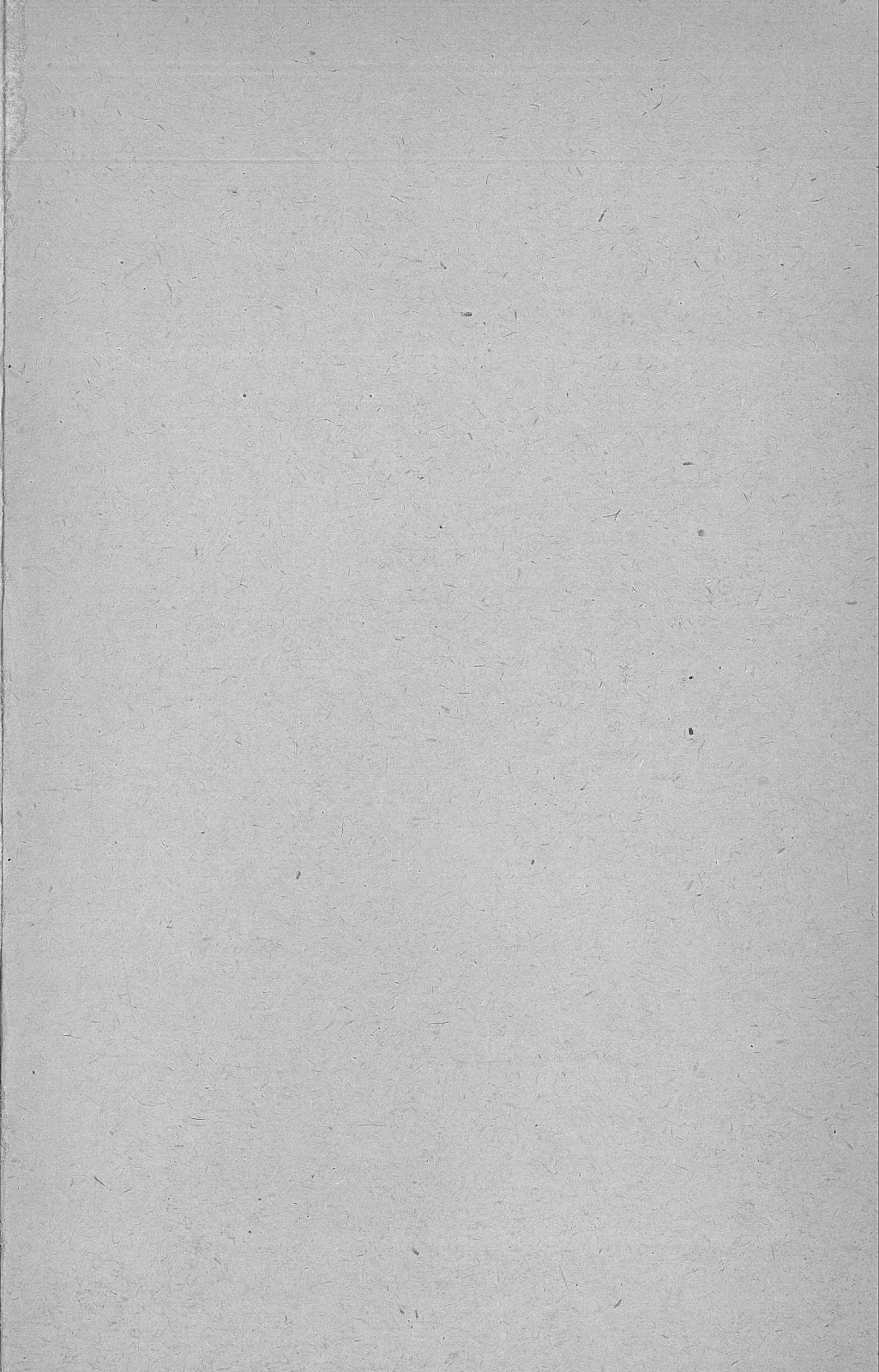

13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemkő Aladár*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
  14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVÚJÍTÓ. (Ára másfél korona.)
  15. *Simonyi Zs. (Bartha J., Melich J. és Szilasi M.)*: A NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRRÓL. (Ára 1 K.)
  16. *Berze Nagy János*: A HEVESMEGYEI NYELVJÁRÁS. (Ára másfél korona.)
  17. *Beke Ödön*: A PÁPAVIDÉKI NYELVJÁRÁS. (Ára két korona.)
  18. *Gácsér József*: TELEGDI MIKLÓS NYELVE, különös tekintettel a mondattanra. (Ára két korona.)
  19. *Valló Albert, Ágner Lajos, Szenttamási János és Stan Vazul*: KÖLCSÖNÖS HATÁSOK A HAZAI NYELVEK KÖZT. (Ára másfél korona.)
  20. *Szűcs István és Gencsy István*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
  21. *Kertész Manó*: ANALÓGIA A MONDATSZERKESZTÉSBEN. (Ára két korona.)
  22. *Vértés József*: A GYERMEKNYELV HANGTANA. (Ára egy korona.)
  23. *Szeglety István*: A FŐNÉVI IGENÉV ARANY JÁNOSNÁL. (Ára egy korona.)
  24. *Réger Béla*: A HATÁROZOTT NÉVMUTATÓ. (Ára másfél korona.)
-

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigm.*: A MAGYAR SZÓREND. (1 $\frac{1}{2}$ K.)
2. *Simai Ödön*: MARTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára 1 $\frac{1}{2}$ K.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESÍRÁS szövege és magyarázata. (Vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMÁNY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELÉS TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEKTAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJÁRÁS. (2 K.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székely Abrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)

Folyt. a boríték 8. lapján.

HELYES MAGYARSÁG

a hibás kifejezések, a
kerülendő idegen szók s
a helyesírás szótárával.

ÍRTA

SIMONYI ZSIGMOND

a Magyar Nyelvőr szerk.

8-adrét alak, 212 lappal.

Tartalma : Bevezetés. — **Helyes mondat szerkesztés.** Az egyszerű mondat fajai. A mondatrészek szerkesztése. A szórend. Az összetett mondat. — **A szók, szólások és szóalakok használata.** A szók megválasztása. Idegen szók, nyelvújítási szók, tájszók. Rokonértelmű szók. Szólások. A beszédrészek használata. Igeragozás, névragozás. — **A helyes kiejtés és a helyesírás.** — **Szótár.** (A szótári rész száztizenegy lapra terjed).

Ára egész vászkenkötésben ... .. 3 korona.

MAGYAR NYELVÉSZET

Írta **SIMONYI ZSIGMOND.** — Középiskolák legfelső osztályainak és tanítóképző intézeteknek. — Ára 1 korona.

Segédkönyvül engedélyezve 2956/903. szám a.

ISKOLAI HELYESÍRÁS

Az 1903. márczius 14-én kelt rend. kiadott iskolai helyesírás **szövege és rövid magyarázata** bővített szójegyzékkel.

Közép- és polgári iskolák és tanítóképzők használatára írta **SIMONYI ZSIGMOND.**

Ára 50 fillér.

*

Ára 50 fillér.

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

1. *Simonyi Zsigm.*: A MAGYAR SZÓREND. (1 $\frac{1}{2}$ K.)
2. *Simai Ödön*: MÁRTON JÓZSEF MINT SZÓTÁR-ÍRÓ. (Ára másfél korona.)
3. *Kocsis Lénárd*: A MONDATRÉSZEK BRASSAI MONDATELMÉLETÉBEN. (Ára másfél korona.)
4. *Simonyi Zsigmond*: TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK. Nyelvjárási olvasókönyv. (Ára 1 $\frac{1}{2}$ K.)
5. *Simonyi Zsigmond*: AZ ÚJ HELYESÍRÁS szövege és magyarázata. (Vászonborítékban másfél korona.)
6. *Rubinyi Mózes*: KÉT TANULMÁNY A NYELVÉSZET S A NYELVMŰVELÉS TÖRTÉNETÉBŐL. Grimm és Révai. A mondat. (Ára 1 korona.)
7. *Gombocz Zoltán*: NYELVTÖRTÉNET ÉS LÉLEKTAN. (Ára egy korona.)
8. *Simonyi Zsigmond*: HELYES MAGYARSÁG. (Ára két korona, egész vászonkötésben három korona.)
9. *Varga Ignác, Szabó Dezső, Kertész Manó*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
10. *Nagy Sándor*: A VÁCI NYELVJARÁS. (2 K.)
11. *Simonyi Zsigmond*: ELVONÁS (elemző szóalkotás). (Ára másfél korona.)
12. *Székely Ábrahám*: ALANYTALAN MONDATAINK ALANYÁRÓL. (Ára másfél korona.)
13. *Erdélyi Lajos, Horger Antal, Szemkö Aladár*: NYELVJÁRÁSI TANULMÁNYOK. (Ára másfél korona.)
14. *Simai Ödön*: DUGONICS MINT NYELVÚJÍTÓ. (Ára másfél korona.)
15. *Simonyi Zs.* (*Bartha J., Melich J. és Szilasi M.* közreműködésével): A NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRRÓL. (Ára egy korona.)
16. *Berze Nagy János*: A HEVESMEGYEI NYELVTÁRÁS (Ára másfél korona.)

